

DU KARO ISTORIJOS ŠALTINIAI IŠ LIETUVOS TARPUKARIU

Vytautas Jokubauskas, Titas Tamkvaitis
Klaipėdos universitetas

Plačiau skaitytojų visuomenei pateikiame du istorijos šaltinius, susijusius su Lietuvos karo istorija laikotarpiu tarp dviejų pasaulinių karų. Manytina, jie prisidės prie karo istorijos tyrimų lauko ir sudomins šios srities entuziastus, ypač Lietuvos nepriklausomybės karo šimtmečio išvakarėse. Tai jau solidus laiko nuotolis įvykių analizei, leidžiantis nesibaiminti „įžeisti“ tų įvykių dalyvių realių ar menamų nuopelnų.

Pirmasis dokumentas – XX a. 3-iajame dešimtmetyje Lietuvos kariuomenės parengta chronologinė Lietuvos kariuomenės karinių veiksmų 1919–1923 m. apžvalga¹. Su ja susipažinęs skaitytojas galės susidaryti išsamesnį vaizdą apie karinius įvykius, kadangi čia fiksuojami ne vien mūšiai, bet rašoma ir apie pajėgų judėjimą, vietovių užėmimą, pradedant 1918 m. lapkričio 17 d. ir baigiant 1923 m. gegužės 28 d.

1919–1920 m. Lietuvos nepriklausomybės karas ir po jo iki 1923 m. užsitęsęs ginkluotas konfliktas su Lenkijos pajėgomis neutralioje zonoje – gana plačiai tyrinėti klausimai. Tačiau dera pabrėžti, jog tyrimuose šia tema dažnai vyrauja aprašomasis metodas, o į karo veiksmus žvelgiama ne visame regione vykusių karų ir konfliktų kontekste, o tik Lietuvos Respublikos sienų ribose.

Dar tarpukariu Lietuvoje, kaip ir Estijoje bei Latvijoje, būta siekio ištirti Nepriklausomybės karą, o jo eigą ir rezultatus apibendrinti atskira studija. Tačiau skirtingai nei Estijoje ir Latvijoje, Lietuvoje tai padaryta nebuvo. Apie šią istoriją žinome tiek, kad 1937 m. ats. gen. Kazys Ladiga Kariuomenės štabui pasisiūlė aprašyti Lietuvos nepriklausomybės karo veiksmus². Kariuomenės štabas tam pritarė, nors skirti tris pagalbininkus dėl personalo stokos atsisakė. Bet Spaudos ir švietimo skyriaus viršininkas plk. Juozas Šarauskas pasiūlė paskirti vieną „raštininką mašinistą iš atsargos karininkų (ats. j. ltn.)“³ generolui talkinti. Tas atsargos karininkas buvo istorikas dr. Antanas Vasiliauskas. Atlikus generolo pasiūlytą darbą, 1938 m. gegužės 9 d. specialiai sudaryta komisija, kurią sudarė plk. J. Šarauskas, plk. ltn. Mečius Stankaitis, plk. ltn. Vytautas Steponaitis ir mjr. Petras Šeštakauskas, nutarė, kad ats. gen. K. Ladigos parengtas Nepriklausomybės karo aprašymas su kariuomenės dalių žygių schemomis „gali būti priimamas tik kaip medžiaga tolimesniems Nepriklausomybės karų tyrimams“. Anot istoriko A. Vasiliausko, dirbusio kartu su gen. K. Ladiga bei

¹ Svarbiausių Lietuvos kariuomenės kautynių ir susirėmimų su priešais 1918–1923 m. trumpa apžvalga, 1926 m. *Lietuvos centrinis valstybės archyvas* (toliau LCVA), f. 929, ap. 3, b. 543, l. 8–57.

² Ats. gen. Ladigos laiškas, 1937-07-06. LCVA, f. 929, ap. 6, b. 242, l. 117–118.

³ Plk. J. Šarausko laiškas, 1937-07-27. LCVA, f. 929, ap. 6, b. 242, l. 120.

pristačiusio darbą posėdyje, generolas prieš tai nesusipažino su kitų autorių darbais apie nepriklausomybės kovas, kas susirinkusios komisijos laikyta karo istorijos tyrimo metodikos dalimi. Autorius savo tekste pateikė subjektyvius vertinimus ir nesilaikė nuostatos nurodyti šaltinius, kuriais remiasi. A. Vasiliauskas posėdyje teigė, kad „šiandieną moksle yra pripažintas tik vienas šaltinių nurodymo būdas, būtent prie kiekvieno nurodymo ar išvados turi būti nurodytas šaltinis pačiame tekste arba apačioje teksto. Tačiau ats. gen. K. Ladiga to nurodymo nesilaikė“⁴. Naudotų šaltinių sąrašai buvo pridėti, bet norint verifikuoti bet kurį faktą reikėjo peržiūrėti visą medžiagą: protokolo juodraštyje buvo konstatuota, kad „toks primityvus šaltinių nurodymas buvo vartojamas tik 18 amžiuje“⁵, nors iš pasirašyto protokolo varianto toks generolo darbų vertinimas buvo pašalintas. Tad Nepriklausomybės dvidešimtmečiui Nepriklausomybės karo istorijos, kaip Latvijoje ar Estijoje, Lietuvoje išleisti nepavyko. Už atliktą darbą ir pateiktą medžiagą (715 puslapių teksto ir aštuonias schemas, nubraižytas ant šešių 1:100 000 mastelio žemėlapių), kurią apibendrinti generolas užtruko nuo 1937 m. spalio 18 d. iki 1938 m. birželio 11 d., buvo nutarta sumokėti 4 200 Lt honorarą⁶. Tačiau nei rankraščio, nei minėtų aštuonių schemų ant žemėlapių buvimo vieta iki šiol nėra žinoma. Iš tiesų apskritai neaišku, ar ši medžiaga išliko, nors esama tam tikros informacijos, kad ji galėtų būti saugoma Vytauto Didžiojo karo muziejaus fonduose: tyrimas buvo atliekamas muziejuje, pinigai už jį generolui sumokėti, tad ir atliktas darbas ten turėjo likti.

Latvijoje ir Estijoje padėtis buvo kitokia. Buvusio Latvijos kariuomenės vado gen. Mārtiņšo Peniķio, kelių knygų Latvijos nepriklausomybės karo tema autoriaus⁷, dėka buvo suburtas autorių (daugiausia karininkų) kolektyvas ir 1938 m. išleistas Latvijos nepriklausomybės karo istorijos dvitomis⁸. Estijoje prie kariuomenės štabo veikęs Nepriklausomybės karo istorijos komitetas (est. *Vabadussõja ajaloo komitee*) 1937–1939 m. taip pat išleido šios šalies Nepriklausomybės karo istorijos du tomus⁹.

⁴ Protokolas, 1938-05-09. LCVA, f. 929, ap. 6, b. 242, l. 86–87.

⁵ Posėdžio protokolo juodraštis, 1938-05-09. LCVA, f. 929, ap. 6, b. 242, l. 150.

⁶ Buvo pateikti septyni teksto skyriai: 1) Panevėžio-Kurklių operacija – 101 puslapis; 2) Utenos-Kupiškio operacija – 181 puslapis; 3) Zarasų operacija – 209 puslapiai; 4) Operacijos prieš bermontininkus – 126 puslapiai; 5) Mūsų kariuomenės veiksmai liepos pradžioje (1919 m. liepos 7–11 d.) – 59 puslapiai; 6) Kautynės prie Salako – 26 puslapiai; 7) Panevėžio bataliono veiksmai (1919 m. birželio 21–23 d.) – 13 puslapių. Juos papildė schemas, nubraižytos ant vokiškų 1:100 000 žemėlapių: 1) Mūsų kariuomenės veiksmai prieš bolševikus ir bermontininkus šiaurės Lietuvoje 1919 m.; 2) Mūsų kariuomenės veiksmai pietų Lietuvoje; 3) Panevėžio-Kurklių operacijos 1919 m.; 4) Utenos-Kupiškio operacijos 1919 m.; 5) Zarasų operacijos; 6) Mūsų kariuomenės veiksmai 1919 m. liepos mėn. pradžioje; 7) Panevėžio bataliono veiksmai 1919 m. birželio 21–22 d.; 8) Mūsų kariuomenės veiksmai prieš bermontininkus 1919 m.: Raportas ir aktas, 1938-06-20. LCVA, f. 929, ap. 6, b. 219, l. 199–200ap.

⁷ PENIĶIS, Mārtiņš. *Latvijas armijas sākums un vinas darbība līdz 1919. gada 8. oktobrim.* Rīga, 1927; PENIĶIS, Mārtiņš. *Latvijas nacionālās armijas cīņas 1919. vasarā un rudenī.* Rīga, 1931; PENIĶIS, Mārtiņš. *Latvijas armijas sākums un cīņas Latvijā līdz 1919. jūlijam.* Rīga, 1932.

⁸ *Latvijas atbrīvošanas kara vēsture.* Virsred. M[ārtiņš] PENIĶIS. 1–2 sēj. Rīga, 1938.

⁹ *Eesti Vabadussõda 1918–1920.* 1. ja 2. osa. Koost. August TRAKSMAA. Tallinn, 1937–1939.

Ir Latvijoje, ir Estijoje šios knygos buvo perleistos po 1990 metų¹⁰. Lietuvių autoriai panašaus pobūdžio darbų paskelbė tik išeivijoje JAV¹¹, o po 1990 m., tuo metu, kai latviai ir estai perleido tarpukario veikalus, iš esmės analogiškų karo istorijos darbų parašė Vytautas Lesčius¹².

Bet dėl aprašomojo pobūdžio ryškėjantis ligšiolinių darbų paviršutiniškumas – tai tik viena problemų. Kitas klausimas, dėl kurio nesusitarta, kaip vadinti ginkluotos kovos dėl Lietuvos valstybingumo etapą. Įvairiuose tekstuose sinonimiškai vartojama: *nepriklausomybės karas*, *nepriklausomybės kovos* ir *nepriklausomybės karai*. Dėl žodžio *nepriklausomybės* šiuose junginiuose abejonių nekyla, tačiau kas tai buvo – *karas*, *kovos* ar *karai*?

Konfliktų įvardijimas plėtojosi pamažu. 1922 m., dar tebevykstant susirėmimams su lenkais demilitarizuotoje zonoje, „Karyje“ buvo rašoma, kad „mūsų *Nepriklausomybės kovose*“ [čia ir toliau išskirta aut.] žuvusius karius reikia įamžinti išleidžiant atskirą albumą¹³. 1923 m. kuriant Lietuvos karo invalidų sąjungą, spaudoje pabrėžta, kad ji turi sieti Lietuvos visuomenę su „Lietuvos *nepriklausomybės kovų* aukomis – invalidais“¹⁴. Tuo pačiu metu buvo vartojamas ir *Nepriklausomybės karo* terminas¹⁵. Be to, su „Karo archyvo“ leidybos pradžia (ją nulėmė karo istorikų susibūrimas Karo mokslų draugijos sekcijoje) spaudoje buvo pradėtas (tiesa, ne iš karto) vartoti ir *Nepriklausomybės karų* terminas¹⁶. 1925 m. pradėto leisti žurnalo „Karo archyvas“ antrajame tome (1925 m.) tebebuvo atskiros rubrikos: „Bolševikai Lietuvoje“ ir „Bermontiada“, atitinkamai trečiajame tome (1926 m.) „Bolševikai Lietuvoje“ ir „Karas su lenkais“. Rubrika „Nepriklausomybės karai“ atsirado tik šeštajame tome (1935 m.) ir išliko 1936–1940 m. paskelbtuose VII–XII tomuose. Lietuvos nepriklausomybės dešimtmečio proga 1930 m. išleistoje knygoje randame skyrių „Nepriklausomybės karas“, kuris padalytas į poskyrius „Karas su rusais“; „Karas su bermontininkais“ ir „Karas su lenkais“¹⁷. Dvidešimtmečio proga išleistame leidinyje buvo paskelbtas istoriko A. Vasiliausko tekstas su analogiškais skyriaus ir poskyrių pavadinimais¹⁸. Daugmaž tuo pat metu pasirodžiusiame Adolfo Šapokos redaguotame vadovėlyje aptinkame sky-

¹⁰ Estijoje 1996 ir 1997 m., o Latvijoje 2006 m.

¹¹ Išeivijoje pasirodė Kazio Ališausko ir Antano Ruškos parengtas tritomis (1972, 1981 ir 1982 m.) „Kovose dėl Lietuvos nepriklausomybės“. Mažesnės apimties darbų šia tema buvo parengta ir tarpukariu: pvz., Petras Ruseckas buvo parengęs tekstą, skirtą nepriklausomybės kovoms, bet nespėjo jo publikuoti.

¹² LESČIUS, Vytautas. *Lietuvos kariuomenė 1918–1920*. Vilnius, 1998; LESČIUS, Vytautas. *Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920*. Vilnius, 2004.

¹³ B. Žuvusiųjų albumas. *Karys*, 1922-12-21–31, nr. 51–52, p. 599.

¹⁴ Karo invalidų suvažiavimas. *Karys*, 1923-12-20–31, nr. 51–52 (239–240), p. 568.

¹⁵ JURGELEVIČIUS, P. Daina mūsų kariuomenėje. *Karys*, 1924-04-03–09, nr. 14 (254), p. 114.

¹⁶ Atsiųstieji Redakcijai spaudiniai. *Karys*, 1925-06-18–24, nr. 25 (317), p. 200.

¹⁷ LAURINAITIS, Jonas Martynas. Kariuomenė. In *Pirmasis nepriklausomos Lietuvos dešimtmetis*. Kaunas, 1930, p. 167–173.

¹⁸ VASILIAUSKAS, Antanas. Nepriklausomybės karas. In *Lietuva 1918–1938*. Red. Vincas KEMEŽYS. Kaunas, 1938, p. 46–59.

rių, pavadintą „Nepriklausomybės kovos“¹⁹. Lietuvos kariuomenės vadas brg. gen. Stasys Raštikis teigė, kad „tai nebuvo partizanų karas, nes toks karas visada turi visai kitoniškus kariavimo būdus ir principus. Mes turėjome tikrą karą, tik jis mūsų pusėje pasižymėjo kautynėmis plačiuose baruose ir negausiomis priemonėmis“²⁰. Taigi tarpukariu terminai *karas*, *kovos* ir *karai* vartoti tuo pačiu metu ir sinonimiškai, o pateikiamame 1926 m. dokumente nė vienas šių terminų nevartojamas apskritai. Vadinas, tai klausimas, vertas platesnio tyrimo.

Apskritai Nepriklausomybės karo šimtmečio sukaktis ir laiko nuotolis skatina viltį, kad ateityje sulauksime ne vieno tyrimo, susijusio su šaltinyje aprašytais kariniais veiksmais ir jų poveikiu visuomenei. Tačiau šie tyrimai neišvengiamai turės spręsti klausimą, kokios yra tų *karų*, jei remsimės vienu iš tarpukariu cirkulavusių įvardijimų, chronologinės ribos. Galimos trys interpretacijos: 1) 1919–1920 m., kai vyko intensyviausi mūšiai su Raudonąja armija, Rusijos Vakarų savanorių armija (bermontininkais) ir Lenkijos pajėgomis; 2) 1919–1923 m., čia prie ankstesnio etapo pridėdami ir susidūrimai neutralioje, demilitarizuotoje zonoje tarp lietuvių ir lenkų sukarintų formuočių ir kariuomenių (šių ribų paiso ir šaltinio autorius); 3) Gal karas nebuvo baigtas apskritai, nes tarpukariu Lietuvoje du dešimtmečius, bent jau *de jure*, buvo karo su Lenkija padėtis, juolab kad ir pati tokį teisinį režimą (žinoma, dėl vidaus politikos problemų) ji palaikė beveik visą tą laiką.

Anuomet šis klausimas spręstas Lietuvos kariuomenei 1922 m. balandžio 11 d. įsakymu oficialiai apibrėžus „buvusių faktinių kovos veiksmų mūsų kariuomenės su Lietuvos priešais“ laikotarpius: su Raudonąja armija – nuo 1919 m. sausio 5 d. iki 1920 m. sausio 5 d., su bermontininkais – nuo 1919 m. liepos 26 d. iki 1919 m. gruodžio 15 d.; su Lenkija – nuo 1919 m. balandžio 18 d. iki 1920 m. gruodžio 1 d.²¹ Skaičiuojant imtinai, Lietuva pagal šį skirstymą dėl nepriklausomybės kariavo 697 dienas²² (palyginimui: Latvijos nepriklausomybės karas (latv. *Latvijas atbrīvošanas karš* arba *Latvijas brīvības cīņas*) truko 623 dienas, o Estijos nepriklausomybės karas (est. *Eesti Vabadussõda*) – 432 dienas). Tačiau reikia turėti omenyje, kad Lietuvos kariuomenė „buvusių faktinių kovos veiksmų“ chronologines ribas oficialiai patvirtino todėl, kad jos buvo būtinos nustatant karių tarnybos stažą (karo metu jis dvigubintas). Savo ruožtu aprašant aktyvius karinius veiksmus, kaip ir žemiau pateikiamame šaltinyje, laikotarpis buvo pratęsiamas iki 1923 metų.

Pabaigoje pažymėtina, kad tarpukariu surinktais duomenimis, kovodama su visais trimis priešais, Lietuvos kariuomenė ir Lietuvos šaulių sąjunga neteko 6 167 kovo-

¹⁹ *Lietuvos istorija*. Red. Adolfas ŠAPOKA. Kaunas, 1936, p. 546.

²⁰ P. L. P. Karo mokyklos I laidos sukaktuvės. Kariuomenės vado kalba. *Mūsų žinynas*, 1939, t. XXXVII, nr. 8, p. 130.

²¹ Įsakymas kariuomenei nr. 83, 1922-04-11. LCVA, f. 384, ap. 1, b. 46, l. 78.

²² Iš 1919 metus sudariusių 365 dienų atimame keturias, o iš 1920 metus sudariusių 366 – 30 dienų.

tojų. Jie žuvo, mirė, dingo be žinios, pateko į nelaisvę, buvo sužeisti (žr. lentelę)²³. Tai 1927 m. duomenys, kurie vėliau buvo tikslinami: kuo daugiau laiko praėjo po Nepriklausomybės karo, tuo daugiau aukų buvo priskaičiuojama. Antai 1932 m. žuvusių šaulių vardiniame sąraše jau buvo 78 pavardės, pažymint, kad sąraše „nėra dar daugelio kitų partizanų, kurie žuvo kovose prieš bolševikus 1919 m. sausio–kovo mėn.“, taigi ir 1932 m. duomenys nebuvo galutiniai²⁴. Palyginimui galima pateikti duomenis, kad Estijos kariuomenė neteko apie 13,5 tūkst. karių – 2 062 žuvo, 1 388 mirė nuo sužeidimų ir 10 105 buvo sužeisti²⁵. Latvija nepriklausomybės karo metu neteko 7 114 karių, iš jų 154 karininkai ir 2 875 kareiviai buvo nukauti arba dingo be žinios, 3 844 kariai buvo sužeisti, o 241 kovotojas kontūzintas²⁶.

1 lentelė. Lietuvos nepriklausomybės karo žmogiškieji nuostoliai, remiantis 1927 m. Lietuvos kariuomenės duomenimis

181

	Karininkų	Puskarininkų	Elinių	Šaulių	Iš viso
Žuvo ir mirė nuo sužeidimų	40	52	1 242	67	1 401
Dingo be žinios	16	19	794	–	829
Mirė nelaisvėje ir kalėjimuose	–	–	–	34	34
Lenkijos karo teismo nuteisti ir sušaudyti	–	–	–	33	33
Mirė nuo užkrečiamųjų ligų	–	–	540	–	540
Mirė nuo neužkrečiamųjų ligų	–	–	297	–	297
Iš viso žuvusių, mirusių ir dingusių be žinios	56	71	2 873	134	3 134
Sužeistų	93	146	2 292	146	2 677
Patekusių į nelaisvę	72	6	117	161	356
Iš viso (bendri nuostoliai)	221	223	5 282	441	6 167

* * *

Kad ir kaip spręstumėme Nepriklausomybės karo datavimo ir įvardijimo klausimus, akivaizdu, jog nei 1920 m., nei 1923 m. kova dėl trokštamų Lietuvos sienų nebuvo baigta. Maža to, Lietuvos padėtis buvo dviprasmiška: nors ir nebuvo patirtas triuškinantis pralaimėjimas, kuris būtų reiškęs trapius valstybingumo pabaigą, istorinės

²³ Žinios apie nuostolius žmonėmis kare su bolševikais, bermontininkais ir lenkais. Ištrauka, 1927-06-30. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 651, l. 42; Šauliams skirtame kalendoriuje buvo nurodoma, kad nepriklausomybės kovų metu žuvo ir mirė 2 611 karininkų ir kareivių, 1 175 buvo sužeisti, o 154 liko invalidais: *Mūsų kalendorius 1930 metams*. Kaunas, 1929, p. 63.

²⁴ Žuvusių kovose dėl Lietuvos nepriklausomybės šaulių sąrašas, [1932 m.]. LCVA, f. 561, ap. 2, b. 418, l. 20–20ap.

²⁵ Estijos nepriklausomybės šventė. *Karys*, 1940-02-22, nr. 8 (1088), p. 235.

²⁶ JONAITIS, A. Latvijos nepriklausomybės 20 m. sukakties proga. *Mūsų žinynas*, 1938, t. XXXV, nr. 11–12 (165–166), p. 879.

sostinės Vilniaus apginti nepavyko. Taigi buvo sugebėta atsilaikyti, bet nerealizuotas siekis sukurti valstybę „etnografinėse ribose“²⁷. Nepaisant to, kad dėl Vilniaus (ne) „lietuviškumo“ abejonių nekyla (XX a. iki 1940 m. lietuviai šiame mieste sudarė vos kelis procentus gyventojų), reikšmingas skaičius asmenų, kurių gimtoji kalba buvo lietuvių, liko gyventi už faktinių Lietuvos ribų. Tai buvo aiški prielaida konfliktui tarp Lietuvos ir Lenkijos tęstis.

[sivaizduota, kad sienos klausimą turės išspręsti ateities karas. 1923 m. „Trimitė“ šaulys anonimas rašė, kad „kiekvieno šaulio būtina pareiga yra sustiprinti mūsų dar silpną valstybę etnografiniai, t. y. iškovoti neteisėtai užgrobtą sostinę Vilnių ir nustatyti tikras mūsų kraštui sienas“²⁸. Čia matome du aiškiai įvardytus uždavinius – Vilnius ir etnografinės ribos. Kaip tai pasiekti? Atsakymą randame tame pačiame žurnale po kelerių metų skelbtame straipsnyje: „Lietuvos sostinę galima išvaduoti tikta atstūmus lenkus rytuose į jų etnografines sienas. Lenkai rytuose turi pagrobę ne vien tik lietuvių žemes. Jie dar daugiau prisigrobstė ukrainiečių ir gudų žemių. Taigi rodos aišku, kad visos šitos tautos turėtų tartis ir sujungtomis jėgomis pagrobtas žemes vaduoti.“²⁹ Spauldoje samprotauta, kad „žinoma, mes [Lietuva – aut.] nemanom ir nemanom, kad Sov. Rusija kada nors tyčia skelbtų karą Lenkijai ir išvartų juos iš Vilniaus ir grąžintų mums mūsų sostinę. Bet reikia tikėti, kad anksčiau ar vėliau, šiokiu ar tokiu būdu, lenkai bus atstumti į savo etnografines sienas. Juk reikia nepamiršti, kad Lenkijos etnografinės sienos eina apie 200 kilometrų toliau į vakarus nuo dabartinės politinės sienos. Argi galima tikėti, kad šita Lenkijos siena bus amžina? Jei čia gyventų kokios mažos tautelės, tai tada gal ir pavyktų jas amžinai laikyti pavergtas. [...] Lenkai bus atstumti mažiausia du šimtus kilometrų į vakarus. O tada ir mūsų [Lietuvos – aut.] sostinei turės išmūšti laisvės valanda“³⁰.

1929 m. lapkričio 15 d. žiniasklaidai Lietuvos užsienio reikalų ministras Dovas Zaučius padarė pranešimą, kad „mūsų užsienių politikos uždavinys yra atstatyti Lietuvos valstybę etnografinėse jos sienose su sostine Vilnium. Šito tikslo siekti yra švenčiausia mūsų tautos pareiga ir tai ne tik prieš save, ne tik prieš esamą, – buvusią ir būsimą savo kartą, bet ir prieš visas kitas tautas. [...] Visi kiti mūsų užsienių politikos uždaviniai yra greičiau priemonės aukščiausiam mūsų tikslui pasiekti“³¹. XX a. 4-ojo dešimtmečio antrojoje pusėje užsienio reikalų ministro Stasio Lozoraičio, o ir kariuomenės vado brg. gen. Stasio Raštikio pozicija, matyt, jau buvo pakitusi – svarbiausia išsaugoti Lietuvos suverenitetą. Tačiau 1937 m. karininkų žurnale „Kardas“ tebera-

²⁷ Plačiau apie XX a. pirmojoje pusėje lietuvių inteligentijos ir politikų plėtotas „etnografinės Lietuvos“ pagrindimo koncepcijas ir jos erdvinės ribas žr.: *Lietuvos erdvinės sampratos ilgojame XIX šimtmetyje*. Sud. Darius STALIŪNAS. Vilnius, 2015.

²⁸ ŠAULYS-MOKSLEIVIS. Šauliams žodis. *Trimitas*, 1923-09-06, nr. 155, p. 23.

²⁹ V. Devynerių metų kelias. *Trimitas*, 1929-10-03, nr. 40, p. 665.

³⁰ VYGANDAS. Lietuva ir Sovietų Rusija. *Trimitas*, 1934-08-09, nr. 32, p. 627.

³¹ Užsienių politikos klausimais. U. r. ministerio dr. Zauniaus pareiškimai Lietuvos užsienių politikos klausimais. *Trimitas*, 1929-11-21, nr. 47, p. 778.

šyta: „Lietuva savo žemių toli gražu nėra surinkusi, nes jai dar trūksta svarbiausios istoriškai politinės srities – Vilniaus ir Gardino krašto. Tai yra aiški, kad ir laikina, nesėkmė lietuvių tautai.“ Ir: „mes dar turim įvykdyti paskutinį ir svarbiausią valstybinį uždavinį – Vilniaus ir Gardino žemes pasukti ir organiškai sujungti su lietuviška jūra. Lietuvos valstybėje turi tilpti visos etnografinės lietuvių tautos žemės“³².

Kai 1939 m. spalio mėn. div. gen. Vincas Vitkauskas išleido įsakymą Vilniaus rinktinės kariams, jame jis susiejo Nepriklausomybės karą ir žygį į Vilnių: „dabar mums tenka dabaigti nepriklausomybės kovų dalyvių žygį. Mes žygiuosime anuomet nepriklausomybės kovotojų krauju nulaistytais keliais“³³. Tai aliuizija į nebaigtos kovos, vaduojant ir jungiant į vieną valstybę lietuvių žemes, pratęsimą.

Šią kovą, kaip ji buvo suvokiama Lietuvoje tarpukariu, ir reprezentuoja antrasis skelbiamas šaltinis. Jis svarbus ne tik karo istorijai, bet ir išryškina gana svarbų epizodą, kaip Lietuvoje anuomet buvo suprantama du dešimtmečius užsitęsusi kova. Ateityje įsivaizduotas karas su Lenkija turėjo būti 1919–1923 m. nebaigtos kovos dėl „lietuvių etnografinių žemių“ atkovojoimo ir sujungimo į vieną Lietuvos valstybę tęsinys.

Antrasis šaltinis – tai jau XX a. 4-ojo dešimtmečio dokumentas: 1937 m. patvirtintas Lietuvos kariuomenės operacijų planas nr. 3 „L“ (Lenkija)³⁴. Tuo metu Lietuvos kariuomenė buvo parengusi dar du planus: nr. 1 „V“ (Vokietija) ir nr. 2 „V+L“ (Vokietija + Lenkija). Dokumentas įdomus ir vertingas trimis aspektais. Pirma, iš jo galima nustatyti ir įvertinti, kokie buvo Lietuvos kariuomenės operaciniai sumanymai eventualaus karo su Lenkija atveju. Planas buvo patvirtintas 1937 m., taigi 1938 m. kovo mėnesį, tikėtina, būtent juo remdamasi būtų veikusi Lietuvos kariuomenė, jei vyriausybė eventualiai būtų atmetusi Lenkijos ultimatumą, o pastaroji nusprendusi griebtis karinės jėgos. Antra, dokumentas atskleidžia Lietuvos kariuomenės operacijų sumanymus ir apskritai požiūrį į karybą XX a. 4-ojo dešimtmečio antroje pusėje, kai Lietuvos kariuomenėje jau buvo gana daug aukštus postus užėmusių karininkų, baigusią studijas Vakarų Europos (pirmiausia Prancūzijos, Belgijos ir Čekoslovakijos) generalinio štabo akademijose. Trečia, dokumentas gali būti tam tikras šaltinis analizuojant 1940 m. nepasipriešinimo Sovietų Sąjungos okupacijai aplinkybes. Kilus eventualiam konfliktui su Sovietų Sąjunga, turėjo būti vykdomas kitas operacijų planas – „R“. Tačiau šis dokumentas nėra rastas, tik turima duomenų apie jo rengimą. Buvęs Raseinių karo komendantas plk. ltn. Kazys Ališauskas, prisimindamas 1939–1940 m. įvykius, teigė: „ar buvo paruošti planai? Nėra jokios abejonės, kad planai, kaip gintis, priešui Lietuvą užpuolus, buvo paruošti. Planai paruošiami slapta, kariuomenės vadui įsakius, ir laikomi spintose. Reikalui esant, kariuomenės vadas

³² Jūros vaidmuo ir Vilniaus problema. *Kardas*, 1937-07-15, nr. 14–15 (268–269), p. 325–327.

³³ Vilniaus rinktinės vado žodis peržengiant administracinę liniją, 1939 m. *LCVA*, f. 1, ap. 1, b. 507, l. 44.

³⁴ Operacijų planas nr. 3 „L“, 1937 m. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 995.

įsako, kurį planą vykdyti³⁵. K. Ališauskas mini, kad 1939 m. pavasarį, tarnaudamas 5-ajame pėstininkų pulke, dalyvavo rengiant planus Kauno miestui ginti: „L“ – puola lenkai ir „V“ – puola vokiečiai. Pagal minėtus planus, pavojaus atveju Kauno įgulos daliniai tvirtovės fortų pozicijas turėjo užimti per dvi valandas. Toliau jis rašo: „1939 m. rugsėjo mėn. prasidėjo Antrasis pasaulinis karas. Lenkija tapo nugalėta, užimta vokiečių ir Sovietų Rusijos [SSRS – *aut.*]. Lenkų vietoje atsistojo Sovietų Rusija [SSRS – *aut.*] – rytuose. Gynimosi plane buvo padaryta pataisų, bet neesminių. Vietoj „L“ buvo įrašyta „R“ – reiškia, raudonieji rusai. Visa kita liko galioje. 1940 m. pradžioje tapus kariuomenės vadu gen. Vincui Vitkauskui, pastarasis šį planą peržiūrėjo ir padarė pataisų. Kai kuriose vietose pozicijas perkėlė nuo fortų linijos į priemiesčius, arčiau gyvenviečių. Visa kita pasiliko, kaip buvo. Esmėje skirtumai nedideli.“³⁶ Lietuvos kariuomenės operacijų planai, ypač planas „R“, – tai daug istorikų dėmesio sulaukęs klausimas³⁷. Tačiau kol pats planas „R“ nėra rastas, jo turiniui suprasti, remiantis K. Ališausku, logiška remtis planu „L“ ir / arba kitais šalutiniais dokumentais. Taigi publikuojamas 1937 m. dokumentas svarbus dar ir šiuo aspektu.

* * *

Įvadiniu tekstu šaltinių publikacijai nesiekėme pateikti atsakymų į visus galimus klausimus, kurie kils skaitytojui šaltinius perskaičius. Veikiau atkreipiame dėmesį ir aktualizuojame publikuojamus dokumentus, skatiname akademinę diskusiją su faktais paremta argumentacija, nes mokslo požymis, kaip kadaise pažymėjo Thomas Hobbes'as, yra „aiškiai ir suprantamai įrodyti savo teisingumą kitam“³⁸. Šaltiniai visada padeda argumentuotoje diskusijoje, kuri 2019–2020 m. apie Lietuvos nepriklausomybės kovas neabejotinai bus gerokai intensyvesnė nei ankstesniais metais.

³⁵ ALIŠAUSKAS, Kazys. Stasio Raštikio atsiminimai. *Draugas. Mokslas, menas, literatūra*, 1973-07-28, nr. 171, p. 2.

³⁶ *Ibid.*

³⁷ ŠKIRPA, Kazys. *Sukilimas Lietuvos suverenumui atstatyti. Dokumentinė apžvalga*. Vašingtonas, 1973, p. 17; RAŠTIKIS, Stasys. [Atsiminimai]. T. IV: *Lietuvos likimo kelias*. Kaunas, 1996, p. 611; ŽALYS, Vytautas. Dėl karinio bendradarbiavimo Baltijos antantės sistemoje (1939–1940 m.). *Lietuvos istorijos metraštis, 1988 metai*. Vilnius, 1989, p. 67, 69; LESČIUS, Vytautas. Lietuvos kariuomenė sovietinės okupacijos išvakarėse. *Karo archyvas*, 2010, t. XXV, p. 328–329; JOKUBAUSKAS, Vytautas. „Mažųjų kariuomenių“ galia ir paramilitarizmas. *Tarpukario Lietuvos atvejis*. Klaipėda, 2014, p. 476–492; KILINSKAS, Kęstutis. *Civilinės ir karinės valdžios sąveika Lietuvoje 1918–1940*. Daktaro disertacija. Vilnius, 2018, p. 297–298.

³⁸ HOBBS, Thomas. *Leviatanas*. Vilnius, 1999, p. 67.

TWO MILITARY HISTORY SOURCES FROM INTERWAR LITHUANIA

Vytautas Jokubauskas and Titas Tamkvaitis

Summary

We hereby draw readers' attention to two historical sources related to the military history of Lithuania in the interwar period.

The first document is a brief overview of the military activities of the Lithuanian armed forces that took place in Lithuania in 1919–1923, prepared in 1926. Based on 1927 data (and subsequently improved) in the struggle against three enemies (the Red Army, the Polish armed forces, and the Western Volunteer Army), the Lithuanian armed forces and the Lietuvos šaulių sąjunga (Lithuanian Riflemen's Union) suffered 6,167 casualties in 1919–1923. These included 221 officers, 223 non-commissioned officers, 5,282 privates, and 441 riflemen. Unlike in Estonia and Latvia, no detailed study on the course and the results of these armed conflicts was published in the interwar period in Lithuania, although research was conducted on the issue, and in 1937 the army even commissioned a history of the war of independence for Reserve General Kazys Ladiga. We present a chronological list of the military events of 1919–1923 in Lithuania that was prepared for internal military use for several reasons. First, we are trying to address a problem that historians have so far gone no further into than developing a description of the events. At the same time, we ask what the armed struggle for Lithuanian statehood should be called, and how long it lasted. The terms 'independence war', 'struggle for independence' and 'wars of independence' were used simultaneously and synonymously in the interwar period. But none of these terms is used in the published document from 1926. The document is also interesting because its unknown author extends the description of the fighting of 1919–1920, when the most intense battles with the Red Army, the West Russian Volunteer Army and the Polish forces took place, until 1923. Thus, he adds to the previous period the phase of collisions between Lithuanian and Polish paramilitary formations, and armies in the neutral, demilitarised zone. But maybe the war had not finished at all? After all, during the interwar period, Lithuania was at least *de jure* in a state of war with Poland for two decades, especially since it applied martial law (for internal reasons) for almost all of this time.

Regardless of how we deal with the issues of dating and naming the war of independence, it is clear that neither in 1920 nor in 1923 was the struggle for the desired borders complete. This is evident from the second source, the Lithuanian Armed Forces Operation Plan No 3 'L' (for Lenkija, Poland), approved in 1937. At that time, the Lithuanian armed forces had two more plans at their disposal: No 1 'V' (for Vokietija, Germany) and No 2 'V+L' (Germany+Poland). The document is interesting and valuable for three reasons. Firstly, it allows us to determine what operational ideas the Lithuanian armed forces had developed in the event of a war with Poland. The plan was approved in 1937, so it is likely that the Lithuanian army would have applied it in March 1938, if the government had ignored Poland's ultimatum and the latter had decided to resort to military force. Secondly, the document reveals the operational concepts of the Lithuanian armed

forces, and their general attitude towards warfare in the late 1930s, a period when there were already quite a few senior officers in the Lithuanian armed forces who had studied in West European (mainly French, Belgian and Czechoslovakian) military academies. Thirdly, the document may be a source for analysing why Lithuania did not resist the 1940 Soviet occupation. In the event of an eventual conflict with the Soviet Union, another operational plan had to be carried out, namely Operation Plan 'R'. We know that it was prepared in 1939, but the document itself has not yet been found. However, from information about its preparation, it is clear that Operation Plan 'R' was a slightly modified version of the 'L' plan. So, until the 'R' plan is found, it is logical to refer to the 'L' plan and/or other documents in order to understand its content.

Šaltinis: Svarbiausių Lietuvos kariuomenės kautynių ir susirėmimų su priešais 1918–1923 m. trumpa apžvalga, 1926 m.

Originalo saugojimo vieta: Lietuvos centrinis valstybės archyvas, f. 929, ap. 3, b. 543, l. 8–57.

Redakatoriaus pastabos: Dokumento rašyba ir skyryba šiek tiek taisyta. Trumpinius bandyta vienodinti (pvz., km vietoje klm.), bet daug šiandien nevertotinų žodžių ir konstrukcijų palikta kaip to meto rašybos ir stiliaus pavyzdžiai. Vietoms, kurios dokumento sudarymo metu buvo Latvijoje ar Lenkijoje, įvardyti apžvalgos rengėjai pasitelkė pavadinimus iš Vokietijos kariuomenės naudotų žemėlapių (iš ten santrumpos ir jų reikšmės: Bhf – Bahnhof, geležinkelio stotis; Gut – dvaras; kol. – kolonia [kolonija]; Vw – Vorwerk, palivarkas). Nuorodose komentarai Vytauto Jokubausko.

SVARBESNIŲ LIETUVOS KARIUOMENĖS KAUTYNIŲ IR SUSIRĖMIMŲ SU PRIEŠAIS 1918–1923 m. m.

Trumpa apžvalga

Su bolševikais¹

1918 m. lapkričio m. 17–18 d. vokiečių kariuomenė pradėjo trauktis nuo bolševikų Vakarų armijos (vėliau 16 armija) fronto, kuris ėjo į rytus nuo Lietuvos–Rusijos sienos. Vokiečių kariuomenei traukiantis, paskui juos veržėsi rusų bolševikų kariuomenė.

1918 m. gruodžio m. 28 d. bolševikų kariuomenė jau buvo įsiveržusi į Lietuvos teritoriją, pasiekusi linijos Listopadai–Smurgainiai–Adutiškis–Švenčionėliai–Zarasai (Ežerėnai)–Jlaukė–Jakobštadtas.

1919 m. sausio m. 5 d. bolševikai paėmė Vilnių.

1919 m. sausio m. 9 d. bolševikai paėmė Panevėžį ir Ukmergę. Užėmę šiuos punktus, bolševikai išsiplėtė į šiaurę, vakarus ir į pietų vakarus nuo jų.

1919 m. sausio m. 13 d. Kėdainiai. Pirmas Lietuvos kariuomenės žvalgų susidūrimas su bolševikais į rytus nuo Kėdainių. Čia buvo sunkiai sužeistas savanoris kareivis Kiaunė (dabar vyr. leitenantas), pirmas mūsų kariuomenės invalidas.

1919 m. sausio m. gale bolševikai paėmė Šiaulius.

1919 m. naktį iš sausio m. 28 į 29 d. į vakarus nuo Daugų m. įvyko mūsų žvalgų susirėmimas su bolševikais, kurie buvo priversti pasitraukti.

¹ Turimos omeny Tarybų Rusijos ginkluotosios pajėgos – Darbininkų ir valstiečių Raudonoji Armija.

1919 m. vasario m. 1 d. bolševikai užklupo Arvistavos dvare (porą varstų nuo Kėdainių) mūsų 7 kareivius, iš kurių 6 suėmė nelaisvėn ir išsivežė su savimi į Šėtą.

1919 m. vasario m. 2 d. apie 18 val. bolševikai iš kulkosvaidžių apšaudė Aukštuosius Kaplius, kame stovėjo mūsų dalys.

1919 m. vasario m. 2-5 d. bolševikai paėmė Škuodą, Telšius, Sėdą, Mažeikius.

1919 m. vasario m. 7-8 d. d. Kėdainiai. Pirmi mūsų kariuomenės rimtesni susidūrimai ties Kėdainiais su bolševikais, kurie darė pastangų užimti Kėdainius. Bolševikai buvo sulaikyti ir atstumti nuo Kėdainių. Šiose kautynėse vasario m. 8 d. prie Taučiūnų kaimo buvo nukautas savanoris kareivis Povilas Lukšys².

1919 m. apie vasario m. 10-12 d. d. Sėda-Mažeikiai. Vokiečių kariuomenės „Grenzschutz Nord“ dalys, padedant lietuvių partizanams, sumušė bolševikus ties Sėda ir Mažeikiais ir nustūmė juos ligi Kuršėnų.

1919 m. vasario m. 11 d. Šėta (Kėdainių apskr.). Mūsų kariuomenės dalys sumušė bolševikus ir užėmė Šėtos miestelį. Bolševikai pasitraukė Bukonių link. Paimta iš bolševikų 15 belaisvių ir grobio (20 telefono aparatų, 8 km kabelio, kelios dešimtys šautuvų, daug šovinių, 3 vėliavos ir k.). Kautynėse žuvo apie 30 su viršum bolševikų nukautais.

Prieš prasidedant operacijoms prieš bolševikus, mūsų pajėgos buvo sukoncentruotos Alytaus-Jezno rajone; bolševikų kariuomenė buvo linijoje: Jeznas-Butrimonys-Daugai.

1919 m. vasario m. 10 d. Jeznas. Mūsų dalys pirmą kartą atakavo Jezno miestelį, bet buvo priverstos su žymiais nuostoliais (apie 18 nužautų) pasitraukti.

1919 m. vasario m. 13 d. Jeznas. Lietuviai atstūmė bolševikus ir užėmė m. Jezną, paėmė 6 belaisvius ir karo grobį (1 aeroplaną, 4 kulkosvaidžius, 11 šautuvų, 5000 šovinių ir k.).

1919 m. vasario m. 13 d. Alytus. Bolševikų kariuomenė užėmė Alytaus miestą. Kautynėse žuvo l.e. 1 pėst. pulko vado pareigas karininkas Juozapavičius, pirmoji besikuriančios Lietuvos kariuomenės auka iš karininkų tarpo.

1919 m. vasario m. 14 d. vokiečiai išvijo bolševikus iš Alytaus. Jeznas pasiliko lietuvių rankose.

1919 m. vasario m. antroje pusėje bolševikų kariuomenė buvo įsibrovusi į Lietuvą iki šios linijos imtinai: Lida-Varėna-Perlojus-Jeznas-Stakliškis-Žasliai-Vepriai-Siesikiai-Pagiriai-Ramygala-Krekenava-Pacunėliai-Baisogala-Šiauliai-Kuršėnai.

1919 m. naktį iš kovo m. 1 į 2 d. lietuviai, padedant vokiečiams, išvijo bolševikus iš Pacunėlių. Bolševikai turėjo žymių nuostolių nukautais. Paimta keletas belaisvių ir grobis.

² Pirmuoju žuvusiuoju per Lietuvos nepriklausomybės kovas vėliau buvo pripažintas partizanas Aleksandras Vainauskas, kritęs per susišaudymą su Raudonąja armija 1919 m. sausio 16 d. Rimkūnų dvare. Plg. BARTASEVIČIUS, Jonas. Pašvitinio partizanai. *Karo archyvas*, 1937, t. VIII, p. 267-270.

1919 m. kovo m. 2 d. j. 3 d. mūsų dalys užėmė Pagirius; paimta nelaisvėn 7 bolševikai.

1919 m. kovo m. 10 d. lietuviai užėmė iš bolševikų Krekenavą, paimdami nelaisvėn komisarų ir grobio.

1919 m. kovo m. 15 d. vokiečiai, padedant lietuviams, užėmė geležinkelio liniją Dotnava-Baisogala-Radviliškis-Šiauliai, išvydami bolševikus iš Šiaulių, Radviliškio ir Šeduvos.

Šių visų operacijų rezultate bolševikų kariuomenės dalys, stovinčios Panevėžio rajone, liko dezorganizuotos ir apie du pulku atsisakė kariauti, apleido frontą ir pasitraukė iš Panevėžio miesto Subačiaus link.

1919 m. kovo m. 22-25 d. d. iš Pagirių padaryta mūsų kariuomenės dalies ekspedicija prieš bolševikus Vadoklių ir Koplyčios kryptimis. Paimta iš bolševikų grobio (2 kulkosvaidžiai, 5000 šovinių ir k.)

1919 m. kovo m. 27 d. mūsų kariuomenės dalys užėmė Panevėžį.

1919 m. kovo m. 27-29 d. d. Mūsų kariuomenės dalys puolė nuo Kėdainių Ukmergės kryptimi. Kovo m. 28 d. ties Milašūnų kaimu (į pietų vakarus nuo Deltuvos) įvyko kautynės su bolševikais. Stiprioms bolševikų jėgoms spaudžiant, kurie apšaudė mūsų dalis stipria artilerijos ir kulkosvaidžių ugnimi, mūsų dalys atsitraukė, išstačiusios užtvoras³ Bukonių-Tarakų-Siesikų Pagirių linijoje.

1919 m. balandžio m. 2 d. bolševikai, susitvarkę po atsitraukimo, ėmė pulti mus Ukmergės ir Panevėžio kryptimis. Ukmergės rajone bolševikai vėl užėmė Bukonis, Siesikus, Pagirius, Šėtą.

1919 m. balandžio m. 3 d. mūsų kariuomenės dalys, vokiečiams padedant, vėl užėmė Šėtą.

1919 m. balandžio m. 4 d. atkakliai ginantis mūsų kariuomenei ir po kovų gatvėse bolševikai vėl užėmė Panevėžį.

1919 m. balandžio m. 2-5 d. d. Žiežmariai-Žasliai.

Balandžio m. 2-4 d. d. mūsų kariuomenė nuo Žiežmarių pradėjo energingai pulti bolševikus. Įvyko smarkios kautynės Žaslių rajone. Po sunkių kautynių bolševikai buvo sumušti ir netvarkoje bėgo. Mūsų kariuomenė užėmė Žaslių miestelį bei stotį ir eilę kaimų. Nuo bolševikų buvo atvaduotas visas rajonas iki Vievio m.

Per šias kautynes paimta iš bolševikų 50 belaisvių ir grobio (L kulkosvaidis, 3 lauko virtuvės, 4 šovinių dvirašiai⁴, 6 telefono aparatai, daug kabelio, maisto sandėlis ir k.). Mūsų nuostoliai: 3 nukauti ir 25 sužeisti.

³ Turimi omeny sargybos postai, užkardos.

⁴ Dvirašis, vienos ašies, dviejų ratų, specialus trumpas vežimas amunicijai vežioti.

1919 m. balandžio m. 27 d. mūsų kariuomenė paėmė svarbų strategijos atžvilgiu punktą Pagirius.

1919 m. gegužės m. 3 d. lietuviai užima svarbų punktą Ukmergę.

1919 m. gegužės m. 18–26 d.d. vyksta mūsų kariuomenės sistematiškas puolimas Panevėžio–Subačiaus rajone.

Šių sunkių kovų rezultate gegužės m. 26 d. mūsų kariuomenė galutinai atvadavo Panevėžio miestą ir apie 800 ketv. km teritorijos. Paimta iš bolševikų 400 belaisvių, 2 patrankos, 16 kulkosvaidžių, vienas kariškas traukinys ir k.

1919 m. gegužės m. 27 d. lietuvių kariuomenė, vydama iš Lietuvos bolševikus, pasiekė rytuose linijos: Perkačiai–Kurkliai–Kovarskas–Surdegiai–Subačius–Akmenė–Žyliščiai–Stumbriškis.

1919 m. gegužės m. 27–31 d. vyksta kautynės dėl Kupiškio, kuris birželio 1 d. mūsų kariuomenės užimamas. Paimta belaisvių ir grobio.

1919 m. iki birželio m. 4 d. mūsų kariuomenė su kautynėmis nužygiavo pirmyn į rytus iki linijos: Užpaliai–Utena–Vaineikiai–Kamajai–Panemunėlis–Pandėlis–Kupreliškis.

1919 m. birželio m. 5 d. mūsų kariuomenė užėmė Pandėlj. Paimta iš bolševikų 2 traukiniai.

1919 m. birželio m. 10 d., energingai puolant bolševikus, priešas jau visai buvo atstumtas iš Šiaurės Lietuvos.

Mūsų kariuomenės kairysis sparnas⁵ perėjo Latvijos sieną ir persekiodamas bolševikus užėmė Latvijoje Assern–Kaltenbrunnen.

Birželio m. 10 d. frontas prieš bolševikus ėjo linija: Daugailiai–Antalieptė–Suveikiai–Malgėdžiai–Annenhofo dvaras–Baltumižės dv.–Šulė–Ilzeno dv.–Kaltenbrunnen–Assern–Aknysta.

Dešinysis mūsų kariuomenės sparnas ilgesniam laikui priverstas buvo susilaikyti Šventosios upės ir Južintų–Dusėtų ežerų linijoje, kur bolševikams padėjo gintis dar Didžiojo Karo metu rusų įtvirtintos pozicijos.

1919 m. birželio m. 18–19 d.d. bolševikų kariuomenė smarkia ofenziva mėgino pralaužti lietuvių frontą; puolimas buvo atmuštas.

1919 m. birželio m. 22–23 d.d. Mūsų kariuomenė darė ofenzivą⁶, norėdama pralaužti bolševikų frontą ir buvo užėmusi Bewern–Duoten–Ilukštą ir persikėlimą per Dauguvos upę ties Glauden. Bet, sutraukę rezervas, bolševikai privertė mus atsitraukti į savo senas pozicijas iki Kaltenbrunnen. Iki šiam laikui latvių kariuomenės kairiajame Dauguvos krante nebuvo. Kovojo su bolševikais Latvijos teritorijoje vien mūsų kariuomenė.

⁵ Sparnas, kraštutinė fronto atkarpa, dar vadinama flangu.

⁶ Ofenzyva, platesnio masto puolamieji kariuomenės veiksmai, puolimas.

1919 m. birželio m. 25 d. Assern. Latvių Aukškurzemės partizanų pulkas ir partizanai užėmė dalį pozicijų mūsų kairiajame sparne linijoje Kaltenbrunen–Kubinai. Tuo būdu mūsų baras susitrupino. (Operaciniu atžvilgiu latvių pulkas priklausė mūsų vadovybei.)

1919 m. liepos m. 7–12 d.d. Bavern–Ilukštas. Lietuvių kariuomenė, energingai puldama bolševikus, stengėsi pralaužti jų frontą. Liepos m. 7 d. liet. kariuomenės dalys užėmė Bewerną–Ilukštą, atstumdamos bolševikus iki Dauguvos upės. Liepos m. 9 d. bolševikai pralaužė latvių frontą ties Glaudenu ir užėmė Bewerną. Lietuvių kariuomenė atsitraukė Subačiaus–Balteno ežerų linijon.

Mes turėjome daug nuostolių karininkais ir kareiviais.

Tuo metu lietuvių padėtis žymiai komplikuojasi: nuo liepos m. 17 d. lietuvius ypač intensyviai pradeda pulti lenkai, o liepos m. 26 d. į Kuršėnus (šiaurės Lietuvoje) iš Latvijos įsiveržė vokiečiai ir rusai, vėliau pagarsėję bermontininkų ar kolčakų vardais.

191

Taip vienu laiku susidarė trys frontai. Padėtis kariuomenės susidarė be galo sunki ir pavojinga.

1919 m. rugpiūčio m. 4 d. Bawerno rajone mūsų dalys darė sustiprintą žvalgybą, dalyvaujant artilerijai. (Bolševikai išleido apie 600 šovinių.) Mūsų nuostoliai – 1 nukautas ir 7 sužeisti.

1919 m. rugpiūčio m. 16 d. Į pietus nuo geležinkelio linijos į Daugpilį, rajone k. Savėnai–Gudai, mūsų buvo daroma sustiprinta žvalgyba. Susirėmimas ėjo rankinėmis granatomis ir durtuvais. Bolševikai išvaikyti, palikdami lauke kelius nukautus. Iš mūsų pusės sužeisti 1 karininkas, 2 kareiviai ir 3 dingo be žinios. Paimta iš bolševikų belaisvių ir grobio.

1919 m. rugpiūčio m. 24 d. Zarasų puolimas.

Mūsų kariuomenės dešinysis sparnas (Ukmergės grupė, karininko Ladygos vadovaujama) šiandien pradėjo puolimą Zarasų kryptimi.

Atkaklių kautynių rezultate mūsų šaliai pralaužė prie Utenos–Zarasų plento bolševikų įtvirtintas pozicijas Južintų–Dusetų ežerų linijoje. Šios dienos puolimų rezultate Ukmergės grupės frontas susitrupino daugiau negu dvigubai.

1919 m. rugpiūčio m. 25 d. Zarasų puolimas.

Tęsėsi mūsų dešiniojo sparno puolimas Zarasų kryptimi. Po aršių kovų, smarkiai bolševikams ginantis ir priešpuolant⁷, p vakare mūsų kariuomenė užėmė Zarasus, o 20 val. – Smelynę.

1919 m. rugpiūčio m. 26 d. Daugpilis. Ukmergės grupė, toliau puldama bolševikus, užėmė Smalvius. Šios grupės kairiajame sparne bolševikai atsitraukė ir sustojo senuose rusų apkasuose Il seno–Sventeno tarpežeryje. Į p vakarę Ukmergės grupė

⁷ Turima omeny kontrataka, atsakomasis puolimas.

užėmė liniją: Smalvių dvaras–Raminavo dvaras–Ilbo ežeras–Karičino ež.–Didž. Samaniai–Smėlinta–Lauceno ež.–Medurno ež.–Ilsono dvaras.

1919 m. rugpjūčio m. 26 d. Tą pačią dieną šiaurėje pradėjo visu frontu pulti mūsų kariuomenės kairysis sparnas (Panevėžio grupė, karininko Nastopkos vadovaujama). Po eilės puolimų ir kontrpuolimų, atkakliai bolševikams ginantis, Panevėžio grupė iki vakaro užėmė liniją: Rauteno ež.–Gudai–Komariškių dv.–Barauka–Lovedeno dv.–Strelcai.

Mes turėjome nuostolių apie 100 kareivių ir 5 karininkus.

1919 m. rugpjūčio m. 27 d. Ukmergės grupė toliau tęsė puolimą. Išmušti priešą kariajame sparne iš Ilsono–Šventeno ežerų tarpeklio nepasisėkė. Gi dešinysis grupės sparnas žymiai pasistūmėjo priekin, apie 20 val. užimdamas Turmonto stotį (geležinkelio Vilnius–Daugpilis linijoje).

192 | Panevėžio grupė, veikianti šiaurėje, užėmė liniją: Marianovka–Šarlotenhof–Papliškiai–Ilaukių st. (Panevėžys–Daugpilis geležinkelio linijoje)–Veiseno ež.–Rodebansruhe–Putriškiai–Mineliškiai.

1919 m. rugpjūčio m. 28 d. Daugpilis.

Ukmergės grupė atakavo įsitvirtinčius bolševikus Ilsono–Šventeno ež. tarpeklyje, bet pralaužti fronto nepasisėkė.

Šiaurėje Panevėžio grupė, po nepalaujamų kautynių, pasiekė linijos: aukštuma 197–Senasis Griunvaldas–Geteliai–Būdiškiai–Gerliškiai–Tumoniai.

1919 m. rugpjūčio m. 29 d. Ukmergės grupė staigia ataka, apmėčius priešą rankinėmis granatomis, išmušė bolševikus iš stiprios Ilsono–Šventeno ežerų pozicijos kiton vieton ir juos persekiojo. Bolševikai netvarkoje bėgo Daugpilio link.

Šiaurėje Panevėžio grupė po atkaklių kautynių galutinai sulaužė bolševikų pasipriešinimą ir nubloškė juos nuo Rubiniškio iki Glaudono (į šiaurę nuo Daugpilio). Užimti po trijų atakų Naujieji Šventėnai ir Ilukštas. Prie Rybakovo del pasilaikinio persikelimo per Dauguvą bolševikai atkakliai priešinosi, bet po 3 durtuvų susirėmimų priešas buvo atmestas už Dauguvos.

Kai kuriuos tiltus per Dauguvos upę bolševikai sunaikino. Paimta iš bolševikų 250 belaisvių, daug grobio.

1919 m. rugpjūčio m. 30 d. Daugpilis.

Ukmergės grupė toliau energingai puolė bolševikus ir išmušė priešą iš Kalkūnų stoties. Mūsiškiai apšaudė geležinį Dauguvos tiltą, kur buvo pasirodęs priešo šarvuotas traukinys. Kautynėms pasibaigus, Ukmergės grupė įsistiprino ties Daugpiliu linijoje: Ustos ežeras–Laukesų dvaras–Didrichsteno dv.–geležinkelis–Kalkūnų stotis–Nenhofo dv.

Bolševikai užsilaikė šiapus Dauguvos upės linijoje: Gryva–Sengalen–Ligariškių dv.

Tuo būdu beveik visas šiaurės-rytų Lietuvos plotas buvo atvaduotas nuo bolševikų.

1919 m. rugpjūčio m. 31 d. – rugsėjo m. 2 d. nepaprastai sunkiai kovojama dėl svarbaus strategijos punkto Kalkūnų stoties, kuri randasi keli kilometrai nuo Daugpilės. Kelis kartus ji eina iš rankų į rankas ir pagaliau tenka lietuviams. Lietuviai du kartu įsiveržia į Daugpilio priemiestį Gryvą, bet neišsilaiko. Geležinkelio tiltą per Dauguvą bolševikai gina rinktinėmis dalimis bei ypatingomis priemonėmis.

Rugpjūčio mėn. laimėjimai nulėmė karą su bolševikais. Paimta belaisvėn 9 karininkai, 255 kareiviai, daug kulkosvaizčių, šautuvų, amunicijos, arklių ir gurguolės.

1919 m. rugsėjo mėn. pradžioje lietuvių frontas atsirėmė į liniją: Laukėsa–Kalkūnų stotis–Dauguva.

Po tų didelių rugpjūčio mėn. laimėjimų karas su bolševikais dar nepasibaigė: abi pusės, apsikarusios ir įsitvirtinusios, perėjo beveik į grynai pozicinį karą, juo labiau, kad lietuvius nuo vyriausių bolševikų jėgų skyrė plati ir srauni Dauguvos upė. Tos pozicijos abiejų pusių išlaikytos iki faktinio lietuvių rusų karo galo.

Taika 1920 m. liepos mėn. 12 d.

Su bermontininkais⁸.

1919 m. liepos mėn. įsibrovė Lietuvon bermontininkai, kuomet ėjo sunkios kovos su bolševikais. Lietuviai, užimti karu su bolševikais ir be to laikydami frontą prieš lenkus, neturėjo jėgų naujiems įsibrovėliams išvyti. Tuo pasinaudodami bermontininkai ėmė vis labiau ir labiau Lietuvoje įsigalėti, grėsė Kaunui.

Užgriebę svarbų geležinkelio mazgą Radviliškį ir Linkaičius, trukdė mūsų kovai su bolševikais, nepraleisdami lietuvių karo traukinius į frontą (kaip tai, pav., buvo spalio mėn. 19 d.).

Bermontininkus rėmė (aiškiai) gen. Holtzo geležinė divizija⁹.

⁸ Turima omeny Vakarų savanorių armija, 1919 m. vasarą suformuota remiant vokiečiams iš baltuosius Rusijos pilietiniame kare palaikiusių buvusių Rusijos imperijos karų ir prie jų prisijungusių Vokietijos savanorių dalinių. Armija Lietuvoje vadinta pagal jos vado plk. (nuo 1919 m. spalio mėn. gen. mjr.) Pavelo Bermonto (Bermond), kunigaikščio Avalovo, pavardę. Aktyviausiai armija veikė 1919 m. antroje pusėje dabartinėje Latvijoje ir šiaurės vakarų Lietuvoje.

⁹ Gen. mjr. Rüdigeris von der Goltzas, Vokietijos karininkas, 1918 m. vadovavęs baltuosius Suomijoje rėmusiems Vokietijos karinėms pajėgoms, o 1919 m. vasario mėn. paskirtas Liepojos kariniu gubernatoriumi bei VI rezervo korpuso vadovaujančiu generolu. Šis korpusas, pavaldus šiaurės Vyriausiajai vadovybei (*Oberkommando Nord*), dabartinės Latvijos teritorijoje vadovavo reguliariosioms Vokietijos kariuomenės pajėgoms, Baltijos landesverui, vad. Geležinė divizijai ir kitiems savanorių daliniams kovoję su Raudonąja armija. Po pralaimėjimo prie Cėsių (Vendeno) didelė šių pajėgų dalis perėjo į Vakarų savanorių armiją, o spalio 12 d. gen. mjr. R. von der Goltzas nuo vadovavimo VI rezervo korpusui buvo nušalintas.

1919 m. spalio mėn. pradžioje pradėdama grupuoti dalis mūsų kariuomenės prieš bermontininkus Šeduvos rajone.

1919 m. spalio mėn. 21 d. bermontininkai iš šarvuoto traukinio apšaudė Baisogalą. Įvairiose vietose yra susirėmimai su bermontininkais.

1919 m. spalio mėn. 30 d. Nustatoma neutralė zona, kuri nuo lapkričio mėn. 2 d. 8 val. neturi būti vokiečių kariuomenės peržengta: folv. Radviliszki–Remdziuny–Siduny–Staciuny–Davgelaicy–Szavliany–Erzvilki–Sokoliany. Rytų siena, kuri nuo š.m. lapkričio mėn. 2 d. 8 val. negali būti peržengta lietuvių kariuomenės: Kruki–Poczvitin–Vilnaicy–Saduny–Korczy–Ziniany–Vorniany–Legme.

194. | 1919 m. lapkričio mėn. 20 d. Prieš ruošiantis lietuvių kariuomenei pulti, bermontininkai pirmutiniai parodė iniciatyvą. Jie pradeda reguliarį lietuvių pozicijų puolimą (nuo Šaulėnų pusės ir nuo šiaurės balų Terulėi), kartais priedami net iki durtuvų.

Prieš bermontininkus veikė liet. 5 pėstininkų pulkai, du komendantūrų būriai, raitininkų mažiau negu pulkas, artilerija ir padedamosios dalys. Šauliai ir partizanai sudarė rimtą kariuomenei pagalbą.

Visos tos jėgos buvo išsklaidytos arti 200 km fronte, tačiau vyriausios jėgos buvo ties Šiauliais–Radviliškiu.

1919 m. lapkričio mėn. 21 d. ankstį rytą lietuviai padarė rimtą žvalgybą, staiga keliose vietose puldami vokiečius Šiaulių–Radviliškio rajone.

Dar tamsoj lietuviai buvo įsiveržę į Radviliškį, bet prašvitus buvo išmušti. Lietuviai čia turėjo ypač sunkius nuostolius; buvo daug užmuštų ir sužeistų, kurių tarpe visi įsiveržusių dalių vadai.

Tą pačią dieną 22 val. vėl pradėta ofenziva. Abu vyr. jėgų sparnu be paliovos vykdė apeinamąjį judesį. Esant sunkioms oro sąlygoms, dešiniojo sparno vora per naktį padarė 35–40 km (tik atvykusi iš bolševikų fronto). Kariuomenė vietomis atsirėmė į geležinkelį Kaunas–Šiauliai–Ryga. Tą naktį kai kur įvyko atkaklių lokalių kovų.

1919 m. lapkričio mėn. 22 d. 7 val. naujomis pajėgomis pradėta pulti Radviliškis. Ištisa diena ėjo atkaklios kovos. Ypač smarkiai kovota dėl mūro malūno, kuris buvo tartum raktu į Radviliškį iš žiemos¹⁰ rytų pusės. Šis malūnas daug kartų ėjo iš rankų į rankas ir abiem pusėm daug kraujo kainavo. Pagaliau, jau pavakarį įvyko paskutinė lietuvių ataka. Bermontininkai neišlaikė ir netvarkoje pasibodo bėgti Šiaulių link, palikdami didelį grobį: 10 įvairių patrankų, apie 50.000 artilerijos šovinių, 30 aeroplanų, apie 100 kulkosvaidžių, 14 minosvaidžių ir bombosvaidžių, 50.000 aeroplanų bombų, apie 75.000 šovinių šautuvams, 8 automobilius ir daugybę kitokio turto, karo geležinkelio susisiekimo ir t.t.

¹⁰ Žodžiais žiemos, žiemų dokumente vadinama šiaurė.

Paimta belaisvių 157, užmuštų 350, sužeistų 400. Mūsų užmuštais: karininkų 2, kareivių 24, sužeista 5 karininkai ir 91 kareivis.

Ties Šiauliais operacijos taip pat sėkmingai vystėsi, nors čia tokių smarkių ir lemiančių kautynių nebuvo.

1919 m. lapkričio mėn. 23 d. 24 val. buvo sulaikytas žygiavimas ir kariuomenės dalims įsakyta atsitraukti ant senų savo pozicijų demarkacinės linijos, tas buvo padaryta reikalaujant Antantės Komisijai.

Po intensyvių ir bevaisių diplomatinių derybų su gen. Niesselio misija, mūsų kariuomenė vėl pradeda žygiuoti pirmyn ir spausti vokiečius.

1919 m. lapkričio mėn. 27 d. lietuviai užima gelež. stotį Joniškis.

1919 m. gruodžio mėn. 2 d. Meškučių stotį.

1919 m. gruodžio mėn. 7 d. Šiaulius su dideliais vokiečių karo sandėliais.

1919 m. gruodžio mėn. 9 d. lietuviai užėmė Lydavėnų geležinį tiltą.

1919 m. gruodžio mėn. 15 d. jau atsirėmė į Mažosios Lietuvos sieną.

Su lenkais.

1920 m. liepos mėn. 6 d. lietuvių kariuomenei prasidėjo nauji vargai. Bolševikai, bekariaudami su lenkais ir juos bevydami, ima veržtis Lietuvon.

Nors 12/VII padaryta taika, bet vis tik teko sudaryti savo rūšies frontą.

Bendrai imant, savo neutralitetui išlaikyti prieš abiejus kovojančių priešų sparnus lietuviai ilgainiui sudaro 250–300 km ilgio frontą, kas begaliniai išsklaido ir susilpnina lietuvių jėgas.

Lenkai, spaudžiami bolševikų, apleidžia Lietuvos okupuotą teritoriją, kurią užima mūsų kariuomenė į rytus kryptimi Vilniaus.

1920 m. liepos mėn. 14 d. lietuvių kariuomenė įžengė Vilniun, bet ten jau surado bolševikus.

1920 m. liepos mėn. 19 d. lietuviai įėjo į lenkų apleistus Seinus ir t.t.

1920 m. liepos mėn. 30 d. Mūsų kariuomenė 21 val. užėmė Suvalkus.

1920 m. apie rugpjūčio mėn. 27 d. mūsų kariuomenė, būtent Mariampolės grupė, jau susidūrė Augustavo srityje su lenkų kariuomene, vejančia atgal, iš Lenkijos gilumos (nuo Varšuvos), bolševikus.

Lenkai, nežiūrėdami Lietuvos neutraliteto (be atodairos), ima pulti lietuvių kariuomenę.

Lietuviai kovodami traukiasi iš Augustavo srities ir apleidžia Suvalkus.

1920 m. rugpiūčio mėn. 31 d. lenkai užima Seinus ir kitas grynai lietuviškas vietas.

Patyrus lenkų norus veržtis Lietuvon, būtent Kauno kryptimi, lietuvių vadovybė sutraukė čia vyriausias savo kariuomenės jėgas.

1920 m. rugsėjo mėn. 2 d. sustiprinta šiame ruošte lietuvių kariuomenė perėjo priešpuolimą ir iki

rugsėjo mėn. 6 d. po daugybės susidūrimų su lenkais atvadavo Seinus ir kitas grynai lietuviškas vietas ir apsikasė.

Bet lenkai jau didelėmis dabar jėgomis vėl puolė lietuvius. Seinai kelis kartus eina iš rankų į rankas ir galų gale pasilieka lenkų rankose.

196

Mariampolės grupės nuostoliai praėjusios operacijos: užmuštais, sužeistais, nelaisvėn patekusiais ir be žinios dingusiais karininkų 10, kareivių 503 ir dideli medžiagos nuostoliai.

Bet rugsėjo mėn. 14 d. lietuviai persigrupavę ir dar labiau papildę savo dalis, vėl atima Seinus, Danilavce ir Giby.

Tuo būdu tarp lietuvių ir lenkų prasidėjo tikras karas, nors nei viena pusė jo nebuvo paskelbus.

1920 m. rugsėjo mėn. 15-18 d. Prasidėjo derybos su lenkais Kalvarijoje, kurios baigėsi be jokių pasekmių delei neišpildomų lenkų reikalavimų.

1920 m. rugsėjo mėn. 22 d. lietuvių kariuomenei buvo labai nelaiminga. Tą dieną lenkai sutraukę žymių jėgų puolė lietuvius Seinų srity, būtent Gibus ir Budviečius. Po sunkių kovų lenkai pralaužė lietuvių frontą ties Gibais ir užėjo užpakalin¹¹. Lenkams pateko nelaisvėn ne tik pėstininkai, bet ir dalis artilerijos. Nuo to sunkaus smūgio lietuvių kariuomenė nelengvai atsigavo. To pralaimėjimo pasekmės lietuviams apskritai buvo labai sunkios.

Seinai, Zelva, Giby ir Driedzinle, ir kitos vietos vėl atiteko lenkams.

Kitą dieną (23/IX), kad ir žymiai susilpnėję, lietuviai sunkiais priešpuolimais grąžino tik dalį rugsėjo mėn. 22 d. prarastų pozicijų.

Lietuvių kariuomenės padėtis ypač pasunkėjo, kada lenkai, besivydami bolševikus, rugsėjo mėn. 23 d. persikėlė ties Druskininkais per Nemuną (dešinę pusę), užėjo lietuviams už kairiojo sparno ir, tarp kitko, sumušė lietuvius ties Kapčiamiesčiu. Tuo būtu lietuvių kariuomenė pasijuto lyg apsupta.

Užėję iš kairiojo sparno lenkai ėmė stumti lietuvius iš žiemos rytų ir iš rytų, kitaip tariant, iš abiejų Nemuno pusių.

¹¹ Turimas omeny užnugaris.

Del bolševikų nesugebėjimo ginti persikėlimą per Nemuną, Gardino srity trys 2 ir 7 pėst. pulkų batalionai ir artilerijos dalys į vakarus nuo Gardino pasijuto lanku atskirti nuo visos lietuvių kariuomenės ir dalinai sumušti.

Lietuviams bepasiliko tik skubiai apeiti lenkų kariuomenės sparną, nes prasimušimui buvo per maža jėgų, juo labiau kad lenkai, pralaužę šioj vietoj bolševikų frontą, visa jėga juos čia vijo ir blaškė.

7 p. p. 3 bat. vadas kap. Vitkauskas išvedė per 7 dienas, perėję pėsčiomis 310 km (pakeliui paėmęs kitų batalionų išblaškytus žmones) per Lydą ir Bagdanovą. Iš viso išvedė 750 kareivių ir 10 karininkų ir atvedė į Vilnių. Buvo tai vienas garbingiausių Lietuvos kariuomenės žygių.

1920 m. rugsėjo mėn. 30 d. lenkai žymiai pastūmėjo lietuvius Varėnos srityj, savo stipriomis jėgomis vėl sudavę lietuviams žymių smūgių. Čia pirmą kartą pasižymėjo šarvuotas traukinys „Gediminas“.

197

1920 m. rugsėjo mėn. 30 d. į vakarus nuo Nemuno, t. y. Suvalkų krašte, lenkams ir lietuviams sutinkant, liko sustabdyti ginklai, nes Suvalkuose turėjo prasidėti tarp lenkų ir lietuvių taikos derybos.

Tačiau lenkai, nežiūrėdami savo pažadų, spalio m. 1 ir 2 d. visu smarkumu puolė lietuvių pozicijas ten, kur buvo sustabdyti ginklai.

Po atkaklių kovų, kuriose ypač intensyviai veikė artilerija, lietuviai pasitraukė iš kai kurių savo pozicijų, tarp kitko užleisdami lenkams svarbią 201 aukštumą 15 km į pietus nuo Lazdijų. Taip derybos Suvalkuose ėjo nesustabdant ginklų.

1920 m. spalio mėn. 3 d. po sunkių, visą dieną besitęsiančių kovų lenkai atėmė iš lietuvių Varėnos stotį. Tada čia, garbingai atsižymėjęs, žuvo jau minėtas šarvuotas traukinys „Gediminas“.

1920 m. spalio mėn. 4 d. lietuviai priešpuolimu atėmė stotį atgal, bet lenkai vėl ją pagrobė. Tos kovos abiem pusėm ypač daug aukų kainavo.

Varėnos stotis lenkams buvo reikalinga tam, kad neleisti lietuviams permesti savo jėgų iš Suvalkų krašto į Vilnių, kada lenkai jį ims pulti. Tai lietuviams sukliudė, nes Vilniui ginti prie Vilniaus lietuviai teturėjo vos apie 2 pulkus.

1920 m. spalio mėn. 6 d. lenkai visu frontu puolė lietuvius į rytus nuo Varėnos ruožto, kur ginklai nebuvo sustabdyti. Šio ruožto lietuviai, bekovodami prieš žymiai didesnes lenkų jėgas, pasitraukė arčiau Vilniaus.

1920 m. spalio mėn. 6 d. Tautų Sąjungos komisijai Suvalkų derybose pasiūlius, Varėnos ruožte vėl sustabdyti iš abiejų pusių ginklai.

1920 m. spalio mėn. 7 d. iškilmingai, Tautų Sąjungos komisijai dalyvaujant, lenkai ir lietuviai pasirašė sutartį, kurioje lenkai pasižadėjo lietuvių nebepulti.

Tačiau ir po antro pasižadėjimo ginklus sustabdyti, lenkai vis tiek Varėnos ruošte puolė lietuvius, t. y. ten, kur ginklai buvo sustabdyti.

1920 m. spalio mėn. 8 d., t. y. kitą dieną po tam, kai lenkai Suvalkuose pasirašė sutartį nebepulti lietuvių, puolė lietuvius ne mažiau, kaip dviejomis divizijomis Vilniaus-Lydos geležinkelio ruošte. Lietuviai bekovodami pasitraukė.

Kitą dieną, spalio mėn. 9 d., lenkai paėmė lietuvių silpnomis jėgomis beginamą Vilnių, tuo būdu galutinai sulaužydami savo tik ką iškilmingai pasirašytą Suvalkų sutartį.

Tariamoji sukilėlio gen. Želigovskio kariuomenė¹² veikė maršalo Pilsudskio įsakymais.

1920 m. spalio mėn. 9 d. po mūšių prie upės Waka tiltas ir miškas Daniliškiai mūsų dalys su mūšiu atsitraukė rajonui stoties Landwarawo.

1920 m. spalio mėn. 14-16 d. Po sunkių kovų prie Rykontų, mūsų dalys pereina kontrataką, ir stotis Rykontų pereina kelis kartus iš rankų į rankas, priešas turėjo žymių nuostolių užmuštais ir sužeistais.

Kilęs visuomenės pasiryžimas. Steig. Seimo iniciatyva visoj Lietuvoj organizuojama Lietuvos gynimo komitetai, kurie šelpia ir remia kariuomenę. Partizanai ir šauliai padeda kariuomenei.

1920 m. spalio mėn. viduryje kariuomenė atsipeikėja nuo sunkių smūgių Suvalkų krašte ir dėl Vilniaus nustojimo ir pradeda imti iniciatyvą į savo rankas, nors vis dar traukiasi prieš žymias lenkų jėgas.

Po Suvalkų sutarties ir Vilniaus pagrobimo susidarė tokia fronto padėtis: neva neklausantis lenkų valdžios gen. Želigovskis su savo divizijomis užima liniją maždaug Švenčionys–Nemenčinys–Landvaravas–Valkininkai (taipgi į vakarus nuo Vilniaus).

Vadinas, čia stovi lenkų aiškiai atvirai su lietuviais kariaujanti kariuomenė. Todėl lietuviai čia turi spiesti savo vyriausias jėgas.

Į šiaurę ir į pietus nuo šios linijos frontą užima jau tikroji lenkų kariuomenė. Suvalkuose ji yra pasižadėjusi lietuvių nebepulti ir tarp jų ir lietuvių Tautų Sąjungos yra sudaryta demarkacijos linija, kurios nei lietuviai, nei lenkai peržengti negali.

¹² Gen. Lucjanas Želigovskis, Lenkijos karininkas, Valstybės Viršininko maršalo Józefo Pilsudskio pavedimu 1920 m. spalio 8-12 d. vadovavęs slaptai karinei operacijai Vilniaus krašte. Formaliai operacija buvo pavalduota kaip Varšuvai esą nepaklusių karinių pajėgų (1-osios Lietuvos ir Baltarusijos divizijos) „maištas“, po kurio „maištininkai“ Vilniuje paskelbė apie vad. Vidurinės Lietuvos (*Litwa Środkowa*), formaliai nuo Lenkijos nepriklausomo politinio darlnio, įkūrimą. 1922 m. balandžio 18 d. Vidurinė Lietuva buvo inkorporuota į Lenkijos sudėtį.

Bet lenkai daro grasinančių lietuviams manevrų, ir lietuviai turi laikyti išskleidus visu frontu kariuomenę, negalėdami jos sukaupti kurioj nors vietoj.

Frontas nuo Zarasų iki Prūsų sienos 400 km.

Tuo laiku kovos vystosi abiem pusėm Nerio.

Laimė svyruoja tai vienon, tai kiton pusėn, įvyksta labai įtemptos kautynės, kai kurios vietos eina po kels kartus iš rankų į rankas, bet bendrai imant lenkai gana žymiai stumia lietuvius atgal.

Taip padėkim lietuviai spalių mėn. 16 d. pasitraukė iš Valkininkų miestelio prie gelež. į pietus nuo Vilniaus, o spalių mėn. 18 d. iš Švenčionėlių gelež. stoties (į šiaurę nuo Vilniaus).

Gera veikė mūsų lakūnai, atlikdami sėkmingai žvalgybą, trukdė veikimą lenkų šarvuotiems traukiniams ir apmėtė bombomis prieš ešelonus ir kulkosvaidžius.

Lenkams padeda šarvuot. traukiniai.

1920 m. spalių mėn. 26 d. Želigovskio lenkai smarkiai puolė Ukmergės kryptimi, norėdami paimti šį svarbų lietuviams miestą.

Jiems pasisekė prasiveržti per lietuvių frontą ir paimti Giedraičius, Liduokius, Dubingę ir kt.

1920 m. lapkričio mėn. 1 d. Tačiau lietuviai priešpuolimu spalių gale ir lapkričio 1 d. atsiėmė Giedraičius, Dubinkus ir kt.

Savo eilėj lietuviai čia gerokai apmušė lenkus, padarę jiems didelių nuostolių. Laimėjimas ties Giedraičiais žymiai pakėlė lietuvių kariuomenės ūpą ir laikomas vienu gražesniųjų lietuvių laimėjimų.

Tarp kitko ties Giedraičiais buvo nukautas vienas lenkų generolas, divizijos vadas.

1920 m. lapkričio mėn. 1 d. Lenkai užėmė Dukštus.

Lenkai atsiunčia Vilniun naujų dalių ir ima ruoštis prie galutinio lietuviams smūgio ir Kauno paėmimo.

Apie lapkričio mėn. 10 d. lenkai, sutraukę naujų jėgų, vėl intensyviai pradeda pulti lietuvius beveik nuo pat Zarasų ir į pietus nuo Vilniaus.

Salakai, Smolny, Turmont ir daug kitų vietų vėl eina iš rankų į rankas.

Bet veikimo centras vėl yra abu Nerio krantai, o lenkų puolimo kryptis – Ukmergė–Kaunas. Šį kartą neabejotinai norėta likviduoti Lietuvos nepriklausomybę.

Tuo laiku, būtent iki lapkričio mėn. 5 d., gen. Želigovskio veikimo srity lenkų jėgos, kurios buvo lietuvių vadovybės pastebėtos, susidėjo iš 9 pėst. divizijų arba jų dalių; iš viso apie 27 pėst. pulkus ar jų dalis, 3 raitelių pulkus, 1 artilerijos pulkas, keletas tankų, 2 šarvuoti traukiniai, keletas šarvuotų automobilių, 2 ar 3 oro eskadrilės ir p.

Visą laiką iki lapkričio 17 d. iš Varšuvos Vilniun vis dar ėjo ešelonai su karo medžiaga ir kariuomene.

Prieš Želigovskį, t. y. fronte nuo Strelciškių (ties Valkininkais) iki Jonišio m. (Utenos apskr.) t. y. 135 km ilgio lapkričio mėn. 15 d. užima 6–7 pėst. pulkai su mažu skaičiumi raitininkų ir kitomis atatinkamomis dalimis.

1920 m. lapkričio mėn. 17 d. anksty rytą lenkai keturiais pėstininkų, dviejais raitininkų pulkais ir stipria artilerija pradėjo pulti lietuvius Giedraičių ir Širvintų kryptimi, o sykiu daugelyj kitų vietų. Tuo pat laiku pasireiškė savo puolimais ir ne Želigovskio lenkai, kad atitraukti dalį lietuvių jėgų nuo vyriausios¹³ Želigovskio puolimo krypties. Taip, pav., tie lenkai vienu batalionu perėjo ties Varėna demarkliniją, užpuolė Bebriškius ir paėmė kelis karius nelaisvėn.

200 | Tą pačią dieną (17/XI) Želigovskio lenkai pralaužė lietuvių frontą ir ėmė veržtis Anykščių ir Kovarsko kryptimi, o viena raitininkų brigada užėjo lietuviams į užpakalį.

Raitininkai beveik nė kieno nekludomi, tarp kitko, pasiekė Kauno–Šiaulių geležinkelio ruožta ir vietomis mėgino jį sugadinti, vietomis ir sugadino, norėdami tuo būdu perkirsti svarbiausią lietuvių susisiekimo ruožta. Tačiau kelias už 2 valandų buvo pataisytas.

Ligi lapkričio mėn. 19 d. lenkai per pralaužtą frontą vis toliau slinko Ukmergės, Kovarsko ir Anykščių kryptimis. Jau paėmė Viduniškį, Paželvę, Kurklius ir kt. vietas. Tuo būdu pradėta supti Ukmergė.

Lietuviams susidėjo pavojinga padėtis. Į frontą išvyko vyr. kariuomenės vadas gen. Žukauskas asmeniškai vadovauti kariuomenei.

1920 m. lapkričio mėn. 19 d. iš pat ryto lenkai atkakliai ėmė pulti lietuvių pozicijas Musninkų ruošte. Kovos tęsėsi beveik visą dieną. Lenkų artilerija vien tame ruošte tą dieną išleido apie 2.000 sviedinių. Iš abiejų pusių veikė aeroplanai. Lenkų aeroplanai bombardavo lietuvių užpakalį, būtent svarbų susisiekimui Čiobiškio Neries tiltą ir bateriją. Kairiajam Neries krante veikė lenkų šarvuotas traukinys. Kai kurios vietos ėjo iš rankų į rankas. Pagaliau lietuviai puolė lenkų pozicijas Širvintų ruošte. Kovos buvo taip atkaklios, kad vietomis pulta durtuvais. Rezultate lietuviai tą pačią dieną paėmė Širvintus ir kitas vietas.

Tuo pačiu laiku kitos kariuomenės dalys sėkmingai mušė lenkus nuo Molėtų Giedraičių link.

Kitose vietose lietuviai laikėsi vien gynimosi taktikos arba darė demonstratyvius manevrus, ypač prieš demarkliniją, kad savo ruožtu sulaukyti lenkus vietoj, neleisti jiems eiti į pagalbą Širvintų–Giedraičių frontan.

Širvintuose lietuviai paėmė nelaisvėn lenkų brigados ir pulko štabus, daugiau 200 belaisvių, 2 patrankas, 20 kulkosvaidžių, 9 minosvaidžius, 250 šautuvų, daugiau kaip 150

¹³ Pagrindinės.

arklių ir daug kt. karo grobio. Širvintuos buvęs pats Želigovskis, bet paspruko palikęs lietuviams savo automobilį. Čia pat tarp kitko nukautas vieno lenkų pulko vadas.

Bendromis visų vorų jėgomis lietuviai tą dieną likvidavo fronto pralaužimą.

1920 m. lapkričio mėn. 21 d. lietuviai, tęsdami tą patį puolimą, atkakliai kovodami paėmė Giedraičius ir karo grobį juose, ir visu frontu ėmė žygiuoti pirmyn, bevydami sumuštus lenkus. Daug lenkų netvarkoje išbėgiojo ir išsislapstė aplinkiniuose miškuose.

Tą pačią dieną (21/XI) lietuviai visiškai pasiekė linijos, iš kurios lapkričio mėn. 17 d. lenkų buvo išmušti.

Neišpasakytai pakeltu pergales ūpu kariuomenė ėmė veržtis Vilniun paskui sumuštu, bėgančių lenkų. Ligi Vilniaus bebuvo tik vienos dienos karo žygis.

Tačiau sumuštajį grobiką Želigovskį užstojo Tautų Sąjungos kontrolės komisija, kurios priešakyje stovėjo prancūzų pulk. Chardigny. Komisija griežtai pareikalavo iš lietuvių sustabdyti karo žygius, pažadėdama, jog ir Želigovskis tą patį padarysiąs.

Nuo 1920 m. lapkričio mėn. 21 d. fronte apsisotojo karo veiksmai, tačiau kariuomenė pasiliko savo vietose, nes negaila buvo pasitikėti priešui, kuris daug kartų laužė savo pažadus.

1920 m. lapkričio mėn. 29 d. minėta komisija nustatė tarp abiejų kariuomenių 10 km pločio neitralę zoną. Abi kariuomenės atatinamai pasitraukė iš savo pozicijų.

Tuo būdu karo veiksmai su lenkais oficialiai liko sustabdyti.

Buvo tai oficialus trečio karo dėl nepriklausomybės galas.

Bet lenkai pasiuntę į neitralę zoną daugybę civiliai aprėdytų kareivių ir suorganizavo iš jų neva partizanų, o vietomis tiesiog plėšikų būrius. Tie būriai ėmė žiauriausiu būdu plėšti ir terorizuoti vietos gyventojus ir puldinėti lietuvių sargybas.

Savo teritorijai nuo tų plėšikų apginti lietuviai buvo priversti laikyti ties neitralė zona kariuomenės dalis ir tankiai išstatyti sargybas. Tokia padėtis tęsėsi iki 1923 m. gegužės mėn. 23 d.

Per visus karus bei kovas dėl Lietuvos nepriklausomybės žuvo, mirė nuo žaizdų ir epidemijų bei kitų ligų 1394 karininkai ir kareiviai. Sužalota iš viso 2320 karių. Pasižymėję kariai apdovanoti Vyties kryžiais. Iš viso duota 1375 kryžiai.

1920 m. gruodžio mėn. Atsitraukimas lietuvių ir lenkų kariuomenių į nustatytas neitralės zonos sienas turėjo įvykti ligi 1920 m. gruodžio mėn. 3 d. 12 val. Tikrumoje viskas taip ir įvyko, išskyrus tai, kad iš palikto mūsų pusėje Janiszki lenkai teatsitraukė tik mėnesiui praslinkus.

Laužymo faktai.

1920 m. gruodžio m. 3 d. darė rekvizicijas kaime Puszkarnia (kairiajam Vilijos krante).

4 d. darė rekvizicijas kaime Užulepei.

11 d. vienas eskadronas buvo užėmęs kaimą Wiciuny (Širvintų rajone) ir plėšė neitrals zonos gyventojus. Atskiri to eskadrono būreliai buvo pasiekę net Olany.

13 d. Lenkai atvyko į kaimą Kurkliszki (Jewie rajone), iš kur apšaudė mūsų sargybas. Apie 1 val. užpuolė mūsų sargybas ties Wolejkiszki ir Pakalniszki (Kiernowo rajone).

15 d. Užpuolė mūsų sargybą ties Bilaty (Širvintų r.).

18 d. Apie 100 lenkų buvo atvykę į kaimus Krzywolajdsie, Pustylki ir Popiszki (Giedraičių rajone). Vėliau pasitraukė atgal.

24 d. Užpuolė mūsų uztvorą ties Kapciowo. Po pusės valandos kovimosi lenkai pasitraukė savo pusėn.

1921 m.

Nustatytos demarkacijos linijos lenkų mažai prisilaikoma ir toliau įvyksta susidūrimai su užpuolusiais mūsų sargybas ir plėšiančiais vietinius gyventojus lenkais.

Atskiri įvykiai.

1921 m. sausio m. Apie 15 lenkų kareivių užpuolė kaimą Jakliški (kurs į pietų rytus nuo Ežerėnų), surekvizavę šieną ir maisto produktus išvyko.

1921 m. sausio mėn. 2 d. Lenkai plėšė gyventojus kaime Czarnokowale (kairiajame Vilijos krante).

1921 m. sausio mėn. 3 d. Įvyko susidūrimas su plėšiančiais gyventojus lenkų kareiviais ties Ašanais ir ties folvarku Zelauki (kuris 18 km į pietų rytus nuo Soloki). Iš lenkų pusės yra nuostoliai užmuštais ir sužeistais.

1921 m. sausio mėn. 16 d. Lenkai užpuolė Rusteikių kaime mūsų uztvorą Ežerėnų rajone.

1921 m. vasario mėn. 4 d. Užpuolė mūsų sargybą kaime Dowboryszki ir buvo kaimuose Papiernia, Pospierze, Mejluny.

1921 m. kovo mėn. 17 d. Lenkų barbariškas. 1 p. p. kuopai, stovinčiai bare ties Okmianoe, buvo pranešta, kad Szyrwinty link eina lenkų kuopa. Mūsų kuopos vadas pasiuntė 4 kareivius žinioms patikrinti. Širvintuose mūsų kareiviai liko staiga užklupti, suimti į belaisvę ir ten pat žvėriškai sušaudyti. Be tų kareivių atrasti sušaudyti ir du kareiviu 7 p. p.

Visa lenkų kuopa buvo atėjusi tik į Gut Paszyrwincie, o į Širvintus jų buvo pasiųsta tik 30 kareivių, kurie atlikę minėtą žvėrišką darbą, apiplėšę vietos gyventojus, pasitraukė atgal.

1921 m. kovo mėn. 21 d. Apie 300 lenkų kareivių padarė užpuolimą ant kai ko Kreiwiany, po susišaudymo apie 2 val. su mūsų šauliais, atsitraukė į Punską.

1921 m. kovo mėn. 30 d. Apie 100 lenkų kareivių užpuolė kaimą Poscheksehti (Labanorų rajone) ir ėmė plėšti gyventojus. Nuvykusieji mūsiškiai kareiviai pradėjo kovą su lenkais. Mūsų vienas dingo be žinios ir vienas sužeistas.

1921 m. balandžio mėn. 6 d. Lenkai neutralėje zonoje jėgomis apie 50 pėst. su kulkosvaidžiu užpuolė kaimus Kreidwiany, Wojciuliszki, Trakiszki, Wolynce (rajone Punkskas).

1921 m. balandžio mėn. 9 d. Į Punską atvyko apie 200 lenkų pėstininkų ir 15 raitelių; iš Punsko jie užpuolė kaimus Wojciuliszki, Trompole, Radziszki.

1921 m. balandžio mėn. 13 d. Lenkų žvalgai užpuolė mūsų sargybą rajone Giedrojcie, apšaudė ją ir pasitraukė atgal. Viena kuopa buvo atvykus į Gut. Poszyrwincie, iš ten atskiri būriai buvo atėję į Szyrwinty, kame apiplėšę gyventojus, pasitraukė atgal.

1921 m. balandžio mėn. 18 d. Lenkai užpuolė mūsų sargybas rajonuose kaimų Powisztajcie ir Norwidy (rajone Širwinty). Buvo atvykusi jų kuopa kareivių į kaimą Nowę Olksniany; dalis tų kareivių buvo ir kaime Mackowo (rajone Punsko). Iš tų abiejų kaimų ėmė kontribucijas, rekvizavo pašarą ir maistą; surekvizuotus daiktus liepė vežti į Suvalkus.

1921 m. balandžio mėn. 24 d. Plėšė kaimą Gerwinie ir Kol. Panaszyszki gyventojus.

1921 m. balandžio mėn. 27 d. Apšaudė mūsų sargybą rajone kaimo Daniliszki (į pietus nuo Jewie).

1921 m. gegužės mėn. 9 d. Lenkai užpuolė mūsų uztvorą ties Laukupjany (Wisztyniec rajone). Susišaudymas tęsėsi apie valandą. Tą pačią dieną jie užpuolė mūsų sargybą ties Kowale ir suėmė vieną sargybinių.

1921 m. gegužės mėn. 17 d. Į kaimą Dubeniki atvyko 29 lenkų kareiviai su 2 karininkais ir 1 kulkosvaidžiu, apiplėšę gyventojus ir pasitraukė.

1921 m. gegužės mėn. 25 d. Į Szyrwinty apie 18 val. atvyko 5 lenkų žandarai, persirėdę civiliais drabužiais. Prie pat Szyrwinty buvo pastebėta dar 10 lenkų žandarų. Tų žandarų tikslas buvo suimti Širvintų kunigą, miliciją ir kitus asmenis, dėl ko minėtas kunigas ir milicija priversti buvo iš Širvintų nekuriam laikui pasitraukti.

Bendrai vis tankiau ir tankiau lenkų karininkai, kareiviai ir žandarai, persirėdę civiliais rūbais, lankosi *neutralėje* zonoje ir ypač Širvintų ir Giedraičių rajonuose ir plėšia vietinius gyventojus Taip pat persirėdo lietuvių kareivių uniformoje. Viena lenkų šaika iš 200 žmonių su 2 kulkosvaidžiais stovi Kupiški-Murovanka, kurie neva yra atsilikę nuo reguliars

kariuomenės ir veikia savystoviai. Iš ten nedideliais būriais daro užpuolimus ant neutralės zonos gyventojų, atiminėja iš jų brangesnius daiktus ir užpildinėja mūsų užtvoras.

1921 m. birželio mėn. 19 d. Lenkai, apsupę Punską, suareštavo daug asmenų, atsiskiusių duoti jiems maistą.

1921 m. liepos mėn. 1 d. Lenkų žandarai apiplėšė kaimo Bielolesie gyventojus (neutralėje zonoje palei Vievį).

1921 m. liepos mėn. 30 d. Lenkų raiteliai ir pėstininkai užpuolė ir apiplėšė Punsko rajono kaimus: Wojciuliszki, Trompole, Giluisze ir Trompoliszki. Tą pačią dieną pastebėti 25 lenkų raiteliai kaimuose Jegliniec ir Gungliszki (irgi neutralėje zonoje).

1921 m. rugpjūčio mėn. 20 d. Lenkai apšaudė mūsų užtvorą kaime Sztarejnia (į pietus nuo Sumiliškių). Tą pačią dieną kulkosvaidžių ir šautuvų ugnimi atakavo mūsų sargybas vienišiu Ozorojat ir kaime Užušele (Širwinty rajone).

1921 m. rugsėjo mėn. 1 d. Rajone kaimo Gawenie demark. linijoj (Širwinty rajone) buvo atvykę 50 lenkų su 1 kulkosvaidžiu.

1921 m. rugsėjo mėn. 8 d. Giedraičiuose apsigyveno 15 lenkų žvalgų, persirengusių į civilius rūbus.

1921 m. rugsėjo mėn. 24 d. Lenkai apšaudė mūsų sargybą rajone kaimo Strzelciszki (palei Valkininkų stotį).

1921 m. spalio mėn. 21 d. 20 lenkų kareivių užpuolė mūsų sargybą kaime Moskowka (į šiaurę nuo Crany) ir geležinkelio tiltą per upę Mereczanką. Šautuvų ugnimi tapo išsklaidyti.

1921 m. spalio mėn. 21 d. 24 lenkų kareiviai apiplėšė vietos gyventojus rajone kaimo Rachelany.

1921 m. spalio mėn. 21 d. Lenkai užpuolė Punsko rajone kaimus Nowe ir Strare - Olksniany, kad suėmus iš ten vyrus mobilizuojamo Lenkijoje amžiaus. Vietiniai gyventojai atsišaudė.

1921 m. spalio mėn. 23 d. Lenkai užpuolė mūsų sargybą, ant tilto per upę Mereczanką. Mūsiškiai šautuvų ugnimi lenkus išvaikė.

1921 m. spalio mėn. 26 d. 100 raitų lenkų žandarų užpuolė kaimus šiapus demarkacijos linijos (Curzono), Budziska, Podwojponie, Wojponie ir Czarna Buda (į šiaurės vakarus nuo Punsko); gyventojus apiplėšė ir iš minėtų kaimų žandarai nepasitraukė.

1921 m. lapkričio mėn. 29 d. Lenkai apšaudė mūsų sargybą kaime Rymucie (Širwinty rajone).

1921 m. gruodžio mėn. 27 d. Lenkai apšaudė mūsų sargybą kaime Zabaka 2 (rajone Jewie). Nuostolių nebuvo.

1922 m.

Lenkų užpuolimai ant neutralės zonos ir mūsų sargybų.

Atskiri įvykiai

1922 m. sausio mėn. 12 d. Lenkai apšaudė mūsų sargybą prie ežero Spindzie.

1922 m. sausio mėn. 17 d. Lenkai užėmė Kiernowo miestelį (neutralėje zonoje) jėgomis apie 50 kareivių, kame išstatę sargybas mūsų pusėn, pasitraukė 18/1.

1922 m. vasario mėn. 18 d. Lenkai užpuolė kaimus Bugieda ir Warwiszki (į pietų rytus nuo Kapčiameščio), suėmė mūsų miliciją ir nusivarė su savimi.

1922 m. kovo mėn. 24 d. Lenkų raiteliai apšaudė mūsų sargybą ties kaimu Wiciuny (rajone Musniki).

1922 m. balandžio mėn. 16 d. Lenkai apšaudė mūsų sargybą kaime Wolejkiszki ir užėmė neutrali zonoj kaimus Mejluny ir Draweze (rajone Musniki), iš kur atsitraukė 22/IV.

1922 m. balandžio mėn. 18 d. Palei kaimą Kuchi (į vakarus nuo Dubinki) atėjo lenkų partizanai ir apšaudė mūsų sargybą. Sargybai atsišaudžius, partizanai pasitraukė.

1922 m. balandžio mėn. 24 d. Lenkų partizanai apie 20 žmonių puolė mūsų sargybą, stovinčią Sheimeli ir užtvorą kaime Sheimy. Mūsų sargybai atidengus ugnį – lenkai partizanai atsitraukė.

1922 m. balandžio mėn. 25 d. Lenkų partizanai apšaudė mūsų sargybą, stovinčią Vv. Wiciuny.

1922 m. balandžio mėn. 26 d. Lenkų partizanai apie 20 žmonių apšaudė mūsų sargybą kaime Mejchanzy (į rytus nuo m. Giedrojtz).

Neutralėje zonoje susidarė toki padėtis: pusę esančios ruožte Kiernowo–Szyrwinty–Giedrojcis neutralės zonos lenkai savo partizanais paėmė savo globon ir žinion. Tų partizanų organizacija vadinasi Milicija narodowa pasu neutralnego. Jų komendantu yra buvęs Kauno miesto milicijos vadas Virbalis, kuris veikia po Sartano pavarde. Jo štabas – Wieszuniszki. Minėti partizanai užėmė savo sargybomis, kurių kiekviena susideda iš 5–10 ginkluotų žmonių. Dauguma tų partizanų yra atsiųstieji iš Vilniaus ir iš Lenkijos demobilizuotieji kareiviai, kurie už savo tarnybą gauna 25.000–30.000 lenkiškų markių mėnesinės algos.

Milicijos tikslas išgyvendinti iš neutralinės zonos lietuviams prijaučiančią miliciją, įtikinti neutralinės zonos gyventojus, kad neutralinė zona turi priklausyti Lenkijai, padaryti sukilimą Lietuvoje, įtraukti Lietuvos kariuomenę į karo žygius su lenkų kariuomene ir t. t.

1922 m. gegužės mėn. 2 d. Lenkai apšaudė mūsų sargybą, stovinčią ant kelio Schirwinty–Okmiancy, iš kulkosvaidžių ir šautuvų, atidengus ugnį mūsų sargybai lenkai išbėgiojo.

1922 m. gegužės mėn. 19 d. Apie 40 lenkų partizanų su 2 kulkosvaidžiais užėmė dvarą Poszirwintzie, pasidarė palei dvarą apkasus, išstatė sargybą.

1922 m. gegužės mėn. 21 d. Palei kaimus Pakalniszki ir Sutkiszki (Schirwinty rajone) lenkų partizanai apie 20 žmonių apšaudė mūsų sargybas.

1922 m. gegužės mėn. 22 d. Į Schirwinty atvyko apie 80 lenkų partizanų su 1 kulkosvaidžiu, apšaudė milicijos sargybą, apiplėšė valsčiaus valdybą. Juos apšaudžius – pasitraukė.

206 | 1922 m. birželio mėn. 13 d. Apie 3 val. lenkų partizanai ir kareiviai skaičiuje 80–100 žmonių su 3 kulkosvaidžiais puolė Szirwinty miestelį. Iš lenkų pusės tapo tris sužeisti. Iš mūsų pusės – vienas sužeistas ir vienas milicininkas nukautas. Lenkai pasitraukė.

1922 m. birželio mėn. 16 d. Lenkų partizanai apšaudė mūsų sargybą apie k. Rymutzie (rajone Širwinty).

1922 m. birželio mėn. 18 d. Lenkų partizanai skaičiuje apie 80 žmonių apšaudė mūsų sargybą palei Poddubie (Širvintų rajone). Nuostolių nėra.

1922 m. liepos mėn. 2 d. Palei kaimą Aukschtakale (į pietų rytus nuo Ežerėnų) lenkų kareiviai skaičiuje 8 žmonių apšaudė mūsų sargybą.

1922 m. liepos mėn. 3 d. Lenkų partizanai apšaudė mūsų sargybą ties kaimu Dowboryszki (Musniki rajone). Mūsų pusėje sunkiai sužeisti du kareiviai.

1922 m. liepos mėn. 20 d. Lenkų partizanai buvo užpuolę sargybą Vv. Kewneliszki (7 km į šiaurės rytus nuo Labonory). Mūsų pusėje vienas lengvai sužeistas.

1922 m. liepos mėn. 25 d. Lenkų partizanai užpuolė mūsų sargybą ties kaimu Žodzis (rajonas Musniki). Lengvai sužeidė vieną sargybinį. Mūsų sargybai atsišaudžius – pasitraukė.

1922 m. liepos mėn. 26 d. 15 lenkų partizanų užpuolė mūsų sargybą ties k. Užūžele (Širvintų rajone). Nukauti du mūsų kareiviai. Vienkiemy Auguny (į šiaurę nuo Okmiantzy) lenkų partizanai nukovė vieną mūsų telefonistą ir vieną sužeidė.

1922 m. liepos mėn. 30 d. Lenkų partizanai užpuolė mūsų sargybą kaime Naruliancy (į pietus nuo Merkinės).

1922 m. rugpjūčio mėn. 14 d. Lenkų partizanai puolė mūsų sargybą ties k. Užūžele (Širvintų rajone).

1922 m. rugpiūčio mėn. 16 d. Lenkai užpuolė kaimą Trakiszki (į šiaurę nuo Marcinkance). Du vietiniu gyventoju sužeisti.

1922 m. rugpiūčio mėn. 16 d. 15 lenkų partizanų puolė mūsų sargybas prie kaimo Rokjany (8 km nuo Soloki). Nuostolių nebuvo.

1922 m. rugpiūčio mėn. 17 d. Lenkų partizanai apšaudė mūsų sargybas prie kaimų Meżance-Jurkschischki (į vakarus nuo Dubinki).

1922 m. rugpiūčio mėn. 19 d. apie 40 lenkų partizanų ginkluoti 3 lengvais kulkosvaidžiais puolė mūsų uztvorą kaime Strawka ir apiplėšė vietinius gyventojus. Lenkų pusėje 2 sužeisti. Taipgi užpuolė kaimą Panasyszki (į pietus nuo Surviliški).

1922 m. rugpiūčio mėn. 21 d. Lenkų partizanai 3 grupėmis po 10–15 žmonių kiekvienoj puolė mūsų sargybas Wolejkiszki, Pakalniszki, Sutkiszki (prie pat Vilijos), šaudė apie 40 min. Nuostolių nebuvo.

1922 m. rugpiūčio mėn. 27 d. Lenkų partizanai drauge su kareiviais ulonų uniformoje, viso apie 50 žmonių, užpuolė m. Giedroicie, apiplėšė keletą krautuvių, pasitraukė.

1922 m. rugpiūčio mėn. 31 d. Apie 200 lenkų partizanų trimis grupėmis, ginkluoti 4 kulkosvaidžiais ir 2 bombosvaidžiais, puolė Širvintus. Sutikti stipria mūsų šaulių ugnimi lenkai pasitraukė. Lenkų pusėje 2 nukauti ir keleta sužeisti.

1922 m. rugsėjo mėn. 8 d. Lenkų partizanai apšaudė mūsų sargybą ties Pomary (rajone Jewie).

1922 m. rugsėjo mėn. 10 d. Lenkų partizanai apie 50–70 žmonių su vienu lengvu kulkosvaidžiu puolė mūsų sargybą Radziliscki Sztareinia (rajone Sumiliszki). Tarpe partizanų buvo matyti asmenų karinėje uniformoje.

1922 m. rugsėjo mėn. 11 d. Lenkų partizanų 30 žmonių apšaudė k. Mlynek (į rytus nuo Jewie).

1922 m. rugsėjo mėn. 21 d. Lenkų partizanai skaičiuje 30 žmonių apšaudė šautuvų ugnimi mūsų sargybas Sztareinia ir Radziliscki (rajone Sumiliszki). Nuostolių nebuvo.

1922 m. rugsėjo mėn. 23 d. Lenkų partizanai užpuolė kaimą Narulance (į pietus nuo Merez). Šautuvų ugnimi tapo išsklaidyti.

1922 m. rugsėjo mėn. 26 d. Lenkų partizanai apšaudė ties kaimais Lowszyszki ir Pojodzie (į pietų vakarus nuo Giedraičių) mūsų sargybą. Atidengus ugnį partizanai pasitraukė.

1922 m. spalio mėn. 3 d. Naktį 1 val. 12 lenkų partizanų puolė mūsų sargybą ties k. Jakiany (į pietų vakarus nuo Soloki). Susišaudymas tęsėsi apie valandą. Nuostolių nebuvo.

1922 m. spalio mėn. 3 d. Lenkų partizanai su žandarais skaičiuje 18 žmonių apsiginklavusių šautuvais ir granatomis, užpuolė k. Žmirklą (3 km į pietus nuo Kupciowo). Sužeidė vieną mūsų milicininką, užmušė jo tėvą ir motiną, atėmė nuo visų kaimo gyventojų arklius darbams ir apšaudė kaimą pasišalino.

1922 m. spalio mėn. 7 d. Apie 6 valandą neutralinėje zonoje kuopa lenkų kareivių užpuolė k. Gurance (į pietų vakarus nuo Druskininkų). Daugelis iš užpuolusių buvo partizanai, persirengę karinėje uniformoje, tarp jų 2 lenkų karininkai. Visi buvo ginkluoti šautuvais, granatomis ir 1 kulkosvaidžiu. 3 mūsų milicininkai užmušti, milicijos viršininko padėjėjas ir 1 milicininkas sužeisti. Be to, iš gyventojų vienas vyras ir viena moteris užmušti, keletas sužeisti. Lenkai paėmė 2 milicijos arklius ir apiplėšė kaimą.

1922 m. spalio mėn. 8 d. 18 val. iš sargybos Kushi (4 km į rytus nuo Giedraičių) tos sargybos viršininkas ir 1 eilinis, kurie buvo nuvykę ant aukštumos 190 (į pietus nuo Kuchi), liko apsupti lenkų partizanų. Eilinis nukautas, o sargybos viršininkas paimtas nelaisvėn.

1922 m. spalio mėn. 13 d. Lenkų partizanai skaičiuje apie 30 žmonių su vienu kulkosvaidžiu puolė mūsų atskirą lauko sargybą k. Zakrzže (į rytus nuo Sumiliszki), norėdami apsupti; lenkai buvo atmušti.

1922 m. spalio mėn. 17 d. Partizanai apšaudė mūsų uztvorą ties k. Dowgierdziczki (į rytus nuo Sumiliszki). Po trumpo šaudymo lenkai pasitraukė.

1922 m. spalio mėn. 18 d. Apie 30 lenkų partizanų su 2 kulkosvaidžiais apšaudė mūsų sargybą k. Zakrzyže (į rytus nuo Sumiliszki). Nuostolių nebuvo.

1922 m. spalio mėn. 20 d. Apie 10 lenkų partizanų iš automatinių šautuvų apšaudė kur stovi mūsų sargyba kaimus Naborowsezyzna ir Kaceliszki (į žemių rytus nuo Sumiliszki).

1922 m. spalio mėn. 25 d. Ties k. Pasiėki (Širvintų rajone) 12 lenkų partizanų užpuolė 4 mūsų sargybos kareivius, po smarkaus susišaudymo vienas mūsų kareivis tapo sužeistas ir 2 paimti nelaisvėn.

1922 m. lapkričio mėn. 6 d. Apie 10 lenkų partizanų apšaudė mūsų sargybą ties k. Strawka (į pietus nuo Sumiliszki). Sargybai atidengus ugnį – lenkai pasitraukė.

1922 m. lapkričio mėn. 9 d. Lenkų partizanai skaičiuje 25 žmonių užpuolė Liubawo miestelį (į pietų vakarus nuo Kalvarijos, neutralinėje zonoje, šiaurės Curzono linijos) ir užmušė du milicininkus ir tris vietos inteligentus.

1922 m. lapkričio mėn. 12 d. Lenkų partizanai apšaudė mūsų sargybą prie k. Rymutzi (į pietus nuo Širvintų). Susišaudymas tęsėsi keliolika minučių. Partizanai pabėgo į lenkų pusę.

1922 m. lapkričio mėn. 13 d. Lenkų partizanai apšaudė miestelį Kopciowo. Mūsų uždvara ir vietos milicija atsakė. Nuostolių nebuvo.

1922 m. lapkričio mėn. 15 d. Lenkų partizanai skaičiuje apie 40 žmonių apšaudė mūsų sargybas ties k.k. Spindzie ir Huta (į žiemų rytus nuo Hamszyszki). Šaudymas tęsėsi 1 valandą laiko. Nuostolių nebuvo.

Pastaruoju laiku padėtis neutralėje juostoje Širvintų–Giedraičių rajonuose darosi nepakenčiama. Lenkų partizanai užimdinėja vis naujus ir naujus kaimus ir stengiasi galutinai išgyvendinti mūsų miliciją ir šaulius iš Širvintų ir Giedraičių, tuo tikslu daro keletą smarkių puolimų ant Širvintų su tikslu juos užimti.

1922 m. lapkričio mėn. 19 d. Sartovo–Virbalio grupės lenkų partizanai skaičiuje apie 140 žmonių, vadovaujant lenkų karininkui, trimis grupėmis puolė m. Širvintus tikslu juos užimti. Partizanai turėjo 3 kulkosvaidžius ir 1 bombosvaidį. Mūsų milicijos buvo atremti ir persekiojami. Gavę paspirties, lenkai puolė Širvintus antrą kartą, bet irgi be pasekmių. Pas lenkus užmuštas vienas ir daug sužeistų.

1922 m. lapkričio mėn. 19 d. Apie 10 lenkų partizanų apšaudė mūsų sargybą ties k. Pasieki (Širvintų rajone).

1922 m. lapkričio mėn. 21 d. Lenkų partizanai skaičiuje 30 žmonių apšaudė mūsų dvi sargybas rajone Jewie. Mūsų nuostoliai: vienas grandinis sužeistas; lenkų nukauta 2 ir sužeista 1.

1922 m. lapkričio mėn. 22 d. Lenkų kareivių, partizanų ir policininkų gauja iš 120 žmonių ir 30 raitelių, vadovaujant 2 lenkų karininkams, puolė neutralinėje zonoje kaimus Bolsch. Derewnia (m. Dukštų rajone) ir Wardskeme (į vakarus nuo Dukštų ežero). Puolimo tikslas buvo sugaudyti jaunos vyrus. Puolimo pasekmė: iš kaimo Bolsch. Derewnia lenkai suėmė ir išsivarė 14 jaunų vyrų; vieną jauną merginą nukovė ir išplėšė iš gyventojų brangesnius daiktus. Kaime Wardskeme nukautas 1 vyras ir 2 sunkiai sužeisti; kaimas taip pat apiplėštas.

1922 m. lapkričio mėn. 25 d. Lenkų partizanai skaičiuje apie 20 žmonių užpuolė k. Pozopsie, neutralinėje zonoje, šiapus Curzono linijos (į vakarus nuo Wiejsieje) ir apiplėšę gyventojus pasitraukė.

1922 m. lapkričio mėn. 29 d. Apie 40 lenkų partizanų su vienu kulkosvaidžiu apiplėšė Menciszki kaimo gyventojus (į pietus nuo m. Kopciomo, neutralinėje zonoje).

1922 m. gruodžio mėn. 1 d. Lenkų partizanai apie 50 žmonių užėmė m. Kiernowo ir išstatė sargybas.

1922 m. gruodžio mėn. 2 d. Lenkų partizanai skaičiuje 12 žmonių puolė mūsų sargybą ties Vw. Staniszki (į pietų vakarus nuo m. Giedraičių) ir ją apšaudė. Nuostolių nebuvo.

1922 m. gruodžio mėn. 3 d. Lenkų partizanai skaičiuje apie 50 žmonių užpuolė kaimą Kuciuny (11 km į pietus nuo m. Lazdijai, mūsų pusėje neitralinės zonos), kur užmušė 7 vietos gyventojus ir sužeidė 3 žmonės. Apiplėšę gyventojus partizanai pasitraukė.

1922 m. gruodžio mėn. 6 d. Lenkų partizanai užėmė mūsų pusės neitralinėje zonoje kaimus Berezniki ir Polunce (į vakarus nuo m. Lazdijai). Kaime Berezniki apsistojo 120 lenkų kareivių; k. Polunce – apie 90.

1922 m. gruodžio mėn. 12 d. Lenkai užpuolė mūsų sargybą ties kaimu Mordasowo (į rytus nuo m. Merez) prie tilto per upę Merezanką, bet mūsų sargybos šautuvų ugnimi liko sulaikyti. Nuostolių nebuvo.

Paskutiniu laiku lenkai pasiryžo užimti neitralę zoną. Tam tikslui lenkai susipietė neitralinėje zonoje ligi 3000–4000 partizanų, organizuoja juos į grynai karines grupes, kurioms vadovauja karininkai. Išdalinę neitralinę zoną į sritis (okręg), jas paveda tvarkyti specialiai paskirtiems komendantams. Tokie komendantai paskirti Trakų, Širvintų ir Giedraičių. Partizanai ginkluoti šautuvais, kulkosvaidžiais ir granatomis. Jie sistematingai užima neutr. zonos kaimus, išstato sargybas, kurios vietomis jau prisiartina prie mūsų kariuomenės sargybų ant vieno–dviejų kilometrų.

Vietos gyventojams įsakoma nemokėti Lietuvos valdžiai mokesčių, neleisti naujokų į mūsų kariuomenę, duoti tam tikrą duoklę lenkams. Neklausančius ir mums prijaunčiančius gyventojus terorizuoja: plėšia jų turtą, žiauriausiu būdu užmušinėja ramius žmones (įvykiai Liubave, Kučiuunuose), grasina sudeginti trobesius ir t. t.

1922 m. gruodžio mėn. 14 d. Lenkų partizanai skaičiuje 15 žmonių apšaudė mūsų sargybą ties gut. Jodzischki. Apšaudyti kryžmine ugnimi mūsų sargybą, lenkai pasitraukė.

1922 m. gruodžio mėn. 24 d. Lenkų partizanai skaičiuje 40 žmonių su kulkosvaidžiais puolė mūsų lauko sargybą kaime Aukschtakalni (į pietų rytus nuo Nowo-Aleksandrowsk). Vienas mūsų kareivis paimtas nelaisvėn, kuris nurėdytas 25/XII buvo paleistas.

1922 m. gruodžio mėn. 25 d. Lenkų partizanai apšaudė mūsų kariuomenės sargybą, stovinčią ant geležinkelio tilto per upelį Oranką (m. Orany rajonas). Susišaudymas tęsėsi 20 minučių. Partizanai pabėgo. Nuostolių nebuvo.

1923 m.

Bendra padėtis.

Suvalkijoje. Lenkų partizanų gauja, įsitvirtinusi kaime Warwizski (upių Nemuno ir Irgorkos santakoje; neutr. zonos mūsų pusėje), nesiliauna plėšusi ir terorizavusi neitralinės zonos gyventojus šiapus Curzono linijos. Gyventojai terorizuoti ir apiplėšti prašo mūsų vyriausybės juos apsaugoti nuo nuolatinių partizanų puolimų.

Širvintų rajonas. Širvintų milicijos sėkmingas puolimas lenkų partizanų kaime Awizance iššaukė lenkų kariuomenės koncentravimą neutralinėje zonoje ir jos pasieny, nes Sartonas-Virbalis buvo pranešęs į Vilnių, kad kaimą Awizance puolusi lietuvių kariuomenė. Tame rajone buvo įvesta lenkų apie 300–400 tariamų partizanų ir būrys raitelių iš 30 žmonių.

Į Vilnių pribuvo naujos lenkų kariuomenės dalys. Šis kariuomenės permetimas atliktas slapta. Lenkų tikslas buvo užimti visą Vilniaus rėdybą iki jos sienų; jie tik laukė tam progos, kuomet lietuvių reguliarė kariuomenė įsitrauks į mūšį su lenkais.

Patikrinus, kad neutralinė zonon lietuvių kariuomenė nebuvo įžengusi, lenkai nurimo.

Giedraičių rajonas. Nuo Giedraičių miestelio lenkų partizanai stovi už 0,5 km.

Dukštų rajonas. Sausio mėn. 4 d. Į stotį Turmont atvyko du lenkų eskadronai, kurie jodinėja teritorijoje tarp mūsų ir lenkų kariuomenių išstatymo linijų. Į Dukštus pribuvo ešelonas lenkų kareivių ir partizanų, kurių dalis nusiųsta į Turmonto ir Braszlavo rajonus.

Atskiri įvykiai.

1923 m. sausio mėn. 3 d. Lenkų partizanai kaimuose: Gurance, Narkunce, Dzierże, Gierdasze darė rekvizicijas, kaimą Krzywance apiplėšė. Visi kaimai neutralinėje zonoje šiapus Curzono linijos į pietus nuo m. Lejpuny.

1923 m. sausio mėn. 5 d. 5 val. ryto Širvintų milicija puolė kaimą Awizance (5 km į pietų rytus nuo Širvintų, neutralinėje zonoje), kame nuo seniau buvo susispietusi lenkų partizanų gauja ir kuri dažnai puldavo Širvintų miestelį. Į puolančius Širvintų milicininkus lenkų partizanų sargybos iš apkasų atidengė smarkią kulkosvaidžių ir šautuvų ugnį. Milicininkai lenkus išmušė iš apkasų ir įsiveržė į kaimą. Lenkų partizanai pradėjo šaudyti iš trobų. Atkaklios kautynės kaime tęsėsi apie 20 minučių. Laike kautynių kaimas užsidegė; sudegė apie 16 trobesių. Liko išsprogdintas lenkų ginklų sandėlis. Lenkų partizanai, kurių buvo apie 60 žmonių su 5 kulkosvaidžiais ir 2 bombosvaidžiais, iš kaimo Awizance buvo išmušti. Kautynių laike iš Širvintų milicijos pusės nuostoliai: 2 užmušti, 10 sužeista. Lenkų partizanų pusėj nukauta 13 asmenų, sužeistų skaičius nežinomas. Į Širvintų milicijos rankas pateko iš lenkų 2 bombosvaidžiu, 2 kulkosvaidžiu ir kt.

1923 m. sausio mėn. 5 d. Naktį apie 23 val. lenkų partizanai skaičiuje 15 žmonių užpuolė ir apšaudė mūsų kariuomenės sargybą ties k. Jantschuny (4 km į rytus nuo Giedraičių). Mūsų sargybai atsišaudžius partizanai pasitraukė. Nuostolių nebuvo.

1923 m. sausio mėn. 11 d. Lenkų kariuomenės dalys, perrengtos į partizanus, puolė Širvintų miestelį. Vietos milicija puolimą atrėmė. Lenkai pasitraukė, turėdami nuostolių nukautais ir suželstais. Sunkiai sužeistas šiame puolime lenkų karininkas Gardino pėst. pulko II batal. vadas.

1923 m. sausio mėn. 14 d. Lenkų partizanų grupė iš 10 žmonių prisiartinė prie mūsų sargybos ties Vv. Wiciuny (4 km į žiemius nuo m. Kiernowo) su tikslu nuimti sargybinį. Sargybai atidengus ugnį, lenkai skubiai pasitraukė. Nuostolių nebuvo.

1923 m. sausio mėn. 16 d. Apie 2 val. nakties lenkų partizanai užpuolė mūsų sargybą kaimo Kowale (4 km į vakarus nuo m. Kopciowo) ir užmušė tos sargybos viršininką ir sužeidė vieną sargybinį.

1923 m. sausio mėn. 18 d. Lenkų partizanai skaičiuje 12 pėsčių ir 3 raitelių užpuolė kaimą Lipniunce (6 km į pietų vakarus nuo m. Druskininkų, mūsų pusės neutr. zonoje). Partizanai apiplėšė gyventojus, visą pagrobtą turtą išvežė 7 vežimais į k. Warwiszki.

212

1923 m. sausio mėn. 19 d. Apie 20 val. 30 lenkų partizanų su 2 lengvais kulkosvaidžiais puolė mūsų sargybą ties kaimu Aukschtokalnė (6 km į pietų rytus nuo Nowo-Aleksandrowsk). Šaudymas tęsėsi apie pusę valandos. Nuostolių nebuvo.

1923 m. sausio mėn. 21 d. 8 val. lenkų partizanai puolė mūsų užtvorą ties miesteliu Dubinki (12 km į rytus nuo Giedraičių). Užtvorai atidengus ugnį, partizanai pasitraukė į neutr. zoną. Nuostolių nebuvo.

1923 m. sausio mėn. 25 d. Apie 1 val. nakties 40 lenkų partizanų prisiartinė prie dvaro Ledsjana (neutr. zonoje, Širvintų rajone) atidengė smarkią šautuvų ugnį į mūsų kariuomenės užtvorą ties k. Rymutzi (3 km į pietus nuo Širvintų). Užtvorai atsišaudžius, lenkai pasitraukė. Mūsų pusėj nuostolių nebuvo.

1923 m. vasario mėn. 1 d. Lenkų partizanai skaičiuje 40 žmonių su kulkosvaidžiu užpuolė kaimą Gierdasze (8 km į pietų vakarus nuo Druskieniki, mūsų pusės neutr. zonoje), kur stovėjo lietuvių neutralės zonos milicija. Milicija po susišaudymo iš kaimo pasitraukė. Partizanai kaimą apiplėšė. Pribuvus daugiau milicijos, partizanai iš kaimo buvo išvaryti. Milicijos nuostoliai: nuovados viršininkas ir vienas milicininkas sužeisti, 3 milicininkai dingo be žinios.

1923 m. vasario mėn. 5 d. Ginkluoti raiti lenkų partizanai užpuolė kaimą Podlipki (10 km į pietų vakarus nuo m. Lejpuny), kur stovėjo mūsų sargyba, ir smarkiai apšaudė kaimą. Partizanai paėmė nelaisvėn vieną mūsų kareivį ir apiplėšė kelis kaimo gyventojus pasitraukė.

1923 m. vasario mėn. 5 d. Apie 2 val. nakties lenkų partizanai skaičiuje apie 30 žmonių puolė mūsų kariuomenės užtvorą ties Poddubie (6 km į žiemų rytus nuo m. Musniki). Užtvorai atidengus ugnį, partizanai pasitraukė. Nuostolių nebuvo.

1923 m. vasario mėn. 8 d. Lenkų partizanai puolė mūsų kariuomenės sargybą ties kaimu Długa (4 km į pietų rytus nuo m. Lejpuny), bet šautuvų ugnimi liko atmesti. Partizanai pasitraukė. Nuostolių nebuvo.

1923 m. vasario mėn. 8 d. Lenkų kareiviai užpuolė kaimą Uciecha (10 km į pietus nuo m. Merez; per šį kaimą eina demarkacijos linija pagal upelį Grawe), kur sužeidė vieną vietos gyventoją ir nusivedė su savim to kaimo mokytoją Bloznelį. Vietos gyventojų pranešimu, lenkai mokytoją sušaudė ir jo lavoną įmetė į Nemuną.

1923 m. vasario mėn. 12 d. Apie 2 val. nakties lenkų partizanai skaičiuje 70 žmonių puolė mūsų kariuom. sargybą ties Gut. Jodsischki (4,5 km į vakarus nuo m. Giedraičių). Susirėmimas tęsėsi 15 minučių. Nuostolių nebuvo.

Lenkų užpuolimas neitralinėje zonoje rajone stočių

Olkieniki-Rudziszki.

Lenkai, rengdamiesi okupuoti neitralinę zoną kalbamame rajone, pradėjo koncentruoti kariuomenę ir permetinėti į neutr. zonos pasienį kariuomenės dalis.

Iš įvairių Lenkijos vietų ir okupuotos Lietuvos į Vilnių sutraukta pėsti ir raiti policininkai skaičiuje apie 3000 žmonių, kurių dauguma perrengti į milicijos uniformą kareiviai. Policija gerai apginkluota šautuvais ir kulkosvaidžiais ir permesta į minėtą rajoną.

Organizacija (Związek Bezpieczenstwa Kraju) išleido visiems savo Okręgams slapta įsakymą kuo greičiausiai praveisti narių mobilizaciją. Mobilizuojamiems partizanams buvo įsakyta paimti su savim baltinius, penkioms dienoms maisto ir iki š.m. vasario mėn. 13 d. pribūti į Vilnių. Visur buvo vedama agitacija, kad pritraukus daugiau partizanų.

Į m. Olkieniki atvyko 350 lenkų partizanų. Iš Gardino perrestas rajonan m. Olkieniki lenkų 76 pėst. Lydos pulkas ir rajonan Merez 77 pėst. pulkas, taipgi ir artilerijos dalys. Jų atvykimo tikslas užimti miestelius Orany ir Merez.

Rajonan kaimo Gierajcie (į žiemų rytus nuo m. Orany) atvyko vienas lenkų „celny“ batalionas ir kitos pasienio dalys.

1923 m. vasario mėn. 12 d. Apie 18 val. lenkų partizanai su 2 kulkosvaidžiais puolė neutr. zonoje kaimą Puzskarnia (4 km į vakarus nuo miestelio Olkieniki). Vietos gyventojai pasipriešino. Šaudymas tęsėsi apie 2 val. Lenkai pasitraukė.

1923 m. vasario mėn. 14 d. 14 val. lenkų partizanai antrą kartą puolė kaimą Puzskarnia ir jį užėmė. Tą pačią dieną 19 val. vietos gyventojai partizanus iš kaimo išmušė.

1923 m. vasario mėn. 15 d. Lenkų kariuomenė visu frontu nuo kaimo Pomerez iki kaimo Panasyszki (rajone geležinkelio linijos Olkieniki-Rudziszki) pradėjo veržtis į neitrinę zoną. Vietos gyventojams pasipriešinus, nuo 8 val. visą dieną ėjo kovos tarp gyventojų ir lenkų kariuomenės. 12 val. lenkai užėmė kaimus Klepacze ir Wejsztele. Nuo 14 iki 18 val. lenkai jėgomis dviejų batalionų pėstininkų ir vieno eskadrono raltelių puolė kaimą Lejpuny. Vietos gyventojai smarkiai pasipriešino lenkams ir

lenkų kariuomenė kaimo neįstengė užimti. Lenkai didelėmis jėgomis puolė kaimą Puzzkarnia ir jį užėmė. Iki vakaro lenkų kariuomenė užėmė neitralinėje zonoje visus kaimus, išskiriant kaimo Lejpuny.

1923 m. vasario mėn. 15 d. Apie 18 lenkų partizanų puolė mūsų kariuomenės sargybą ties Bolosza (5 km į rytus nuo m. Dubinki). Susidūrimas tęsėsi vieną valandą. Du mūsų kareiviai pateko partizanams į nelaisvę; vienas kareivis iš partizanų pabėgo ir grįžo visai nurėdytas ir sužeistas.

1923 m. vasario mėn. 15 d. Lenkų partizanai skaičiuje 20 žmonių puolė mūsų kariuomenės sargybą ties kaimu Jutantzy (4,5 km į vakarus nuo m. Janischki). Lenkai liko atmušti. Nuostolių nebuvo.

214 | 1923 m. vasario mėn. 15 d. Vakare lenkai užėmė kaimą Podkamien (8 km į žiemų rytus nuo m. Orany), kur stovėjo mūsų sargyba. Lenkams pateko į nelaisvę 8 mūsų kareiviai.

1923 m. vasario mėn. 16 d. Lenkai užėmė kaimą Lejpuny (neitr. zonoj; iš vakarų pusės geležinkelio Olkieniki–Rudziszki).

1923 m. vasario mėn. 16 d. Lenkų kariuomenė, verždamasi pirmyn, šiandien pradėjo pulti kaimus, kurie randasi mūsų kariuomenės sargybų linijoje. Išspausdami mūsų sargybas žymiai didesnėmis jėgomis, apie 13 val. užėmė kaimus: Żylinki, Jakiance, Strzelciszki; 16 val. – Kalance. 14 val. lenkai užėmė kol. Panaszyszki. Mūsų kariuomenė užsilaikė ant linijos kaimų: Koniwchy–Demcnance–Werdakiečiai–Norwidziszki–Podzie. Tolesnis lenkų kariuomenės veržimasis sulaukytas mūsų šautuvų ir kulkosvaidžių ugnimi.

1923 m. vasario mėn. 16–17 d.d. Naktį lenkai, prasiveržę pro mūsų sargybų liniją, užėmė kaimus Smoluki, Dowgieliszki ir Solomianka (8 km į pietų rytus nuo m. Harnuszyszki).

Tą pačią naktį mūsų kariuomenės dalys puolė kaimą Strzelciszki, bet sutikus viršįjančias lenkų jėgas, kaimo užimti nepasisėkė.

1923 m. vasario mėn. 17 d. Priešas puolė mūsų uztvorą ties kaimu Naborowszczyzna (7 km į pietus nuo m. Jewie); priešas atmuštas. Nuostolių nebuvo.

1923 m. vasario mėn. 17 d. Išmušimui lenkų kariuomenės iš mūsų teritorijos mūsų kariuomenė darė eilę puolimų, pridengiamų artilerijos ugnimi. Priešas liko atmetas iš kaimų Solomianka ir Dawgieliszki. Apie 14 val. buvo gražintas kaimas Kalance, tačiau, spaudžiant didesnėms priešų jėgoms, mūsų kariuomenė kaimą turėjo apleisti.

1923 m. vasario mėn. 17 d. Lenkai darė pastangų užimti kaimą Strawka (mūsų sargybų linijoje; 11 km į žiemų vakarus nuo Bhf. Rudziszki), bet kiekvienas priešų puolimas liko atremtas. Taip pat priešui nepasisėkė atstumti mūsų uztvoras ties k. Solowjiszki.

1923 m. vasario mėn. 17 d. į pietus nuo geležinkelio linijos Jewie–Rykonty neitralinėje zonoje lenkų kariuomenė užėmė kaimus: Chwoszczyzna (mūsų sargybų linijoje), Janczuny, Wiluniszki (šiaurus Tautų Sąjungos Tarybos siūlomos neitr. zonos skyrimo linijos).

1923 m. vasario mėn. 18 d. Mūsų kariuomenė, puldama lenkus šiandien pasiekė savo senos sargybų išstatymo linijos ir išstūmė lenkų kariuomenę iš Lietuvos vyriausybės valdomos teritorijos. Mūsų kariuomenė į neitralę zoną nebuvo įėjusi.

Kautynėse šio vasario mėn. 17 ir 18 d.d. mūsų kariuomenė turėjo nuostolių kareiviais: nukautų 3, sužeistų 11, pateko lenkams į nelaisvę 4, dingo be žinios 8.

Lenkų nuostoliai šiose kautynėse buvo tokie: pateko mums į nelaisvę – 3 karininkai ir 7 kareiviai, nukautų apie 18 ir sužeistų 45 kareiviai.

Tautų Sąjungos Tarybos pasiūlymu iš 3.II lenkai pasinaudojo ir savo kariuomenės sargybas, pradėdant nuo vasario mėn. 15 d., išstatė ant linijos, siūlomos lenkų administracijai.

Buvusieji neitralinėje zonoje lenkų žandarai ir kareiviai milicininkai atitraukiami į užpakalį. Neitralinės zonos apsaugojimui išstatoma „Straży granicznej“ batalionai ir „milicja karna“.

„Straży granicznej“ batalionai yra lenkų kariuomenės dalys, pilnai paruoštos kovai. Batalionai ūkio ir administracijos žvilgsniu priklauso Vidaus Reikalų Ministerijai, apmokymo ir drausmės – Karo Ministerijai.

Rajone Szirwinty–Giedrojtzi–Dukstzy lenkų partizanai, padėdant kariuomenei, dar su didesniu įtempimu puola neitralinės zonos kaimus ir puldinėja mūsų kariuomenės sargybas, prasimušdami net į jų užpakalį. Partizanai jau veikia ne kaip „Milicija Ludowa Krasu Neitralnego“, bet vietos gyventojų vardu, kaip sukilėliai, nenorintieji pripažinti Lietuvos valdžios. Šitos, neva sukilėlių, gaujos susideda iš buvusios neitralinės zonos milicijos ir nuolat gauna papildymų iš Vilniaus ir kitų Lenkijos kraštų. Lenkų partizanais sukilėliais vadovauja karininkai. Operatyviniui ir ūkio žvilgsniais šios gaujos priklauso Z.B.K. organizacijai, kurios štabas randasi Vilniuje. Partizanai padalinti į grupes: Širvintų rajono grupė turi apie 200 žmonių, Giedraičių – apie 150 žmonių, Joniškio – apie 150 žmonių.

Neitralinėje zonoje Širvintų rajone lenkų partizanai suvarė gyventojus iš kaimų ir priverstė pasirašyti protokolą, kuriame Tautų Sąjungos reikalaujama priskirti prie Lenkijos ir likusią neitralinės zonos dalį. Partizanai taip pat siūlė gyventojams imti ginklus, kad veikus kartu su jais prieš lietuvius.

Atskiri įvykiai.

1923 m. vasario mėn. 19 d. Lenkų kariuomenė puolė mūsų teritorijoje kaimą Poleluki (3,5 km į žiemų vakarus nuo st. Olkieniki) ir jį užėmė. Tačiau mūsų kariuomenei prieš puolant tą pačią dieną kaimas atimtas. Nuostolių nebuvo.

1923 m. vasario mėn. 20 d. Apie 16 val. lenkų partizanai skaičiuje 30 įsiveržė į miest. Janiszki (mūsų kariuomenės sargybų linijoje) atidengė į mūsų kariuomenės užtvorą granatų ugnį. Mūsų kareiviams atsakius, partizanai iš miestelio pabėgo. 2 lenkų partizanai sužeisti.

Taipogi užpuolė mūsų kariuomenės sargybas ties kaimais Shejmeli ir Paszulniszki (6–8 km į žiemus nuo m. Janiszki). Sutikę mūsų sargybų pasipriešinimą, partizanai pasitraukė. Nuostolių nebuvo.

216

1923 m. vasario mėn. 21 d. Mūsų kariuomenė puolė kaimą Podkamien (8 km į žiemų rytus nuo m. Orany). Lenkai stipresnėmis pajėgomis ir pritrauktais rezervais mūsų puolimą atrėmė. Iš mūsų pusės buvo 2 kareiviai sužeisti ir 9 dingo be žinios. Iš lenkų pusės 8 nukauti.

1923 m. vasario mėn. 21 d. Lenkų partizanai skaičiuje 50 žmonių puolė mūsų kariuomenės sargybą ties kaimu Pojodzie (7 km į vakarus nuo Giedraičių). Vienas mūsų sužeistas kareivis pateko partizanams į nelaisvę.

1923 m. vasario mėn. 22 d. 30 raitų ir keliolika pėsčių lenkų partizanų su 2 kulkosvaidžiais puolė mūsų kariuomenės sargybas ties k. Kowale (4 km į vakarus nuo m. Kopoiowo). Įsiveržė į kaimą partizanai apiplėšė gyventojus ir paėmė iš jų 6 arklius. Paimta nelaisvėn 2 mūsų kareiviai. Iš partizanų pusės vienas sužeistas. Partizanai pasitraukė į neutralinę zoną.

1923 m. vasario mėn. 23 d. Lenkų partizanai puolė mūsų kariuomenės sargybą ties kaimu Galiniszki (5 km į pietų rytus nuo m. Novo-Aleksandrowsk) ir paėmė nelaisvėn 5 mūsų kareivius, kuriuos 27/II paleido.

1923 m. vasario mėn. 24 d. 6 val. ryto lenkų partizanai, padedant kariuomenei, skaičiuje apie 200 žmonių trimis grupėmis puolė Širvintų miestelį. Puolimui vadovavo Virbalis-Sartonas; jo pavaduotojas buvo lenkų karininkas. Virbalis-Sartonas sugrupavo kaime Kiele jo žinioje esančius Širvintų rajono lenkų partizanus, pagalbom pasikvietė partizanų iš Giedraičių rajono ir lenkų kariuomenės. Partizanai miestelį puolė 3 grupėmis, užėmė dalį miestelio iki bažnyčios ir ėmė plėšti krautuves ir ramius gyventojus. Viso buvo apiplėšta 9 krautuvės ir keli privačiai namai. Praslinkus pusvalandžiui, Širvintų milicija priešpuolė lenkų partizanus ir išvijo juos iš miestelio. Milicija persekiojo lenkus iki k. Kiele. Pakeliui lenkai išmetė daug pagrobto turto ir ginklų, kurie teko milicijai. Kautynėse lenkų partizanai turėjo žymių nuostolių: 18 nukautais

ir iki 20 sužeistais. Čia žuvo Virbalis-Sartonas ir jo pavaduotojas – lenkų karininkas. Iš Širvintų milicijos pusės: 2 nukauti ir 4 sužeisti.

1923 m. vasario mėn. 26 d. Apie 3 val. nakties lenkų partizanai skaičiuje apie 80 žmonių puolė mūsų neitr. zonos pusėje bažnytkaimį Liszkowo (8 km į žiemų rytus nuo m. Druskieniki), kur apiplėšė gyventojus. Banditai metinėjo per langus granatas ir šaudė. 2 gyventojai užmušti ir 3 sužeisti.

1923 m. vasario mėn. 27 d. 4 val. rinktinė iš lenkų kareivių pilnoje uniformoje ir partizanų skaičiuje apie 100 žmonių su 1 kulkosvaidžiu, vadovaujant 2 karininkams, pralinkę pro mūsų kariuomenės sargybas, puolė miestelį Maljaty. Lenkai nuėmė mūsų patrulius, suareštavo vietos miliciją, paėmė 10 kar. arklių. Pradėjus mūsų kareiviams atsišaudyti, lenkai pasitraukė. Lenkai buvo suėmę 9 kareivius, kuriuos nusivedę 4 km už miestelio nurengė ir paleido.

1923 m. vasario mėn. 27 d. Apie 80 pėsčių ir 15 raitų lenkų partizanų puolė mūsų sargybą ties k. Długa (4 km į pietų rytus nuo Lejpuny). Partizanai įsiveržė į kaimą ir apiplėšė gyventojus. Gavus paspirtį, lenkai iš kaimo buvo išmušti. Iš mūsų pusės vienas šaulys nukautas. Iš kaimo gyventojų 2 užmušti ir 2 moteri ir 1 vyras sužeisti. Iš lenkų pusės 4 nukauti ir 2 sužeisti.

1923 m. vasario mėn. 28 d. Lenkų kariuomenės būrys skaičiuje 50 žmonių buvo įsiveržęs į mūsų teritoriją rajone kaimų Sapiężyszki, Powiesniki, Ogrodniki (8 km į žiemų vakarus nuo m. Kopciowo). Su mūsų kariuomene įvyko susidūrimas. Iš lenkų pusės 2 nukauti ir 3 kareiviai pateko mums nelaisvėn. Iš mūsų pusės nuostolių nebuvo.

1923 m. vasario mėn. 28 d. Lenkų partizanai skaičiuje 40 žmonių puolė mūsų pusės neitr. zonoje kaimą Trzybarcie (3 km į rytus nuo m. Lubowo). Vietos gyventojų pastangomis partizanai buvo išvaikyti. Vienas lenkų partizanas sužeistas. Iš gyventojų pusės nuostolių nebuvo.

1923 m. kovo mėn. 1 d. Lenkų partizanai apšaudė miestelį Kopciowo; atidengus mūsų kariuomenės sargybai ugnį, partizanai pasitraukė. Tuo pačiu metu 80 pėsčių ir 12 raitų lenkų partizanų, ginkluoti kulkosvaidžiais ir automatiniais šautuvais, puolė kaimą Podlipki (8 km į rytus nuo m. Kopciowo, miestelis ir kaimas randasi mūsų sargybų linijoje). Spaudžiant didesnėms priešo jėgoms, mūsų sargyba iš k. Podlipki liko atstumti. Raiti lenkų partizanai apšaudė neitr. zonoje kaimą Długą. Laike lenkų partizanų puolimo Kopciowo, Podlipki ir Długa iš mūsų pusės nuostolių nebuvo.

1923 m. kovo mėn. 8 d. Lenkų partizanai iš miestelio Kiernowo pusės, prisiartinę prie pat Wilia upės kranto, apšaudė mūsų kariuomenės uždvorą ties kaimu Mitkiszki. Sužeista 2 mūsų kareiviu.

1923 m. kovo mėn. 10 d. Lenkų partizanai skaičiuje 60–70 žmonių puolė mūsų kariuomenės sargybą ties kaimu Powiesniki (7 km į pietų vakarus nuo m. Wiejsieje). Šautuvų ugnimi partizanai liko išvaikyti. Vienas partizanas sužeistas; iš mūsų pusės nuostolių nebuvo.

1923 m. kovo mėn. 14 d. Apie 11 val. lenkų partizanai skaičiuje apie 100 žmonių puolė mūsų kariuomenės sargybą ties kaimu Kowale (4 km į vakarus nuo m. Kopciowo). Didesnių priešų jėgų stumiama, mūsų sargyba buvo priversta pasitraukti, bet vėliau drauge su pasienio milicija lenkus priešpuolė. Partizanai buvo išmušti iš kaimo Kowale. Lenkams pateko nelaisvėn vienas mūsų kareivis. Kaime lenkai žiauriai užmušė buože vieną moteriškę. Lenkų partizanų nuostoliai: 2 nukauti ir 12 sužeistų.

1923 m. kovo mėn. 16 d. Lenkų kariuomenės dalys didelėmis jėgomis puolė mūsų kariuomenės sargybą kol. Panasyszki (6 km į vakarus nuo st. Rudziszki) ir užėmė minėtą punktą lenkai išstatė savo sargybą iš 20 kareivių su kulkosvaidžiu.

1923 m. kovo mėn. 19 d. Lenkų partizanai skaičiuje apie 150 pėsčių ir 30 raitų puolė mūsų kariuomenės sargybą ties kaimu Podlipki (į rytus nuo m. Kopciowo). Mūsų sargyba atkakliai priešinosi 30 minučių. Iš sargybos buvo nukauti vienas puskarininkas ir 4 eiliniai; vienas eilinis sunkiai sužeistas. Sunaikinę mūsų sargybą, partizanai puolė kaimą Szatrance, iš kur lenkų partizanai mūsų kariuomenės ir ginkluotais vietos gyventojais liko išsklaidyti.

1923 m. kovo mėn. 22 d. Neitrulinės zonos gyventojai, nebepakęsdami lenkų partizanų nuolatinių plėšimų ir terorizavimo, puolė partizanų lizdą kaime Warwiszki (santakoje Nemuno ir Igorkos). Įvyko smarkus ginkluotas susirėmimas gyventojų su lenkų partizanais. Laike kautynių kaimas Warwiszki su ginklų sandėliu sudegintas. Partizanai liko išvaikyti iš kaimų Warwiszki ir Bugieda. Lenkų partizanai turėjo nuostolių apie 30 žmonių nukautais, kiti pabėgo už demarkacijos linijos.

1923 m. kovo mėn. 31 d. 150 lenkų partizanų su 2 kulkosvaidžiais puolė iš trijų pusių mūsų kariuomenės uždvorą ties m. Dubinki. Kautynės tęsėsi apie valandą. Iš mūsų pusės sužeistas vienas puskarininkas ir vienas eilinis; vienas eilinis dingo be žinios. Iš lenkų pusės vienas nukautas ir keletas sužeistų. Atmušti lenkų partizanai pasitraukė į neitrulinę zoną.

1923 m. balandžio mėn. 9 d. Apie 22 val. nakties lenkų kariuomenės būrys skaičiuje apie 60 žmonių, ginkluotas kulkosvaidžiu, šautuvais ir granatomis, vadovaujant vienam karininkui, puolė mūsų kariuomenės uždvorą ties kaimu Rusteiki (9 km į pietus nuo m. Nowo-Aleksandrowsk), apšaudydami ir apmėtydami ją granatomis. Po valandos kovos lenkai buvo atmušti. Nuostolių mūsų pusėje nebuvo.

1923 m. balandžio mėn. 14 d. Lenkų kariuomenės dalys sudėty 3 karininkų ir 30 kareivių su kulkosvaidžiais atvyko į Gut. Gubowo (8 km į pietų rytus nuo m. Boloki; mūsų pusėje neutr. zonos nuo pasiūlytos Ambasadorių Konferencijos Lenkijai sienos) tikslu išvežti iš dvaro visą turtą. Viezios gyventojai ginkluotai pasipriešino len-

kams ir išvijo juos iš dvaro. Laike įvykusio susidūrimo nukauta 2 lenkų karininkai ir 5 kareiviai; sužeista 5 kareiviai. Be to, gyventojai suėmė 3 lenkų kareivius ir paėmė grobio 3 pabalnotus arklius, 1 kulkosvaidį ir kt.

1923 m. balandžio mėn. 19 d. Apie 3 val. nakties lenkų kareiviai skaičiuje 20 žmonių, persirengę civiliais drabužiais, puolė mūsų kariuomenės sargybą ties kaimu Lokaj (8,5 km į šiaurės rytus nuo m. Inturki). Po pusės valandos mūsų lenkai išbėgiojo. Iš mūsų pusės 2 kareiviu sužeista.

Apsaugojimui neutralinės zonos gyventojų mūsų pasienio dalys gegužės mėnesį užėmė visą neutralę zoną iki Ambasadorių Konferencijos numatytos Lenkijai sienos linijos.

Gegužės mėn. 14 d. užimta neutralinė zona nuo Vokietijos sienos iki Wilia upės. Užimant mums neutralinę zoną, lenkų dalys nesipriešino. Tačiau kai kuriuose punktuose lenkų pasienio dalys pasiliko mūsų pusėje nuo Ambasadorių Konferencijos nustatytos sienos, šiuose punktuose: Jegliniec, Gilujsze, Olksniany-Stare, Buraki, Berezniki (į šiaurę ir šiaurės rytus nuo m. Punska), Dusznica, Vw. Dusznica, Holny-Mejera, Holny-Wolmera, Rachelany, Podlesie (į rytus nuo ežero Galadus), tiltą per upelį Igorką ties Vw. Igorka, kur lenkų sargyba išstatyta šiapus upelio, Gut. Wiluniszki ir punktą „M“ (malūnas į rytus nuo k. Bialolesie).

Gegužės mėn. 23 d. mūsų pasienio dalys užėmė likusią neutralinės zonos dalį tarp Wilia upės ir Latvijos sienos iki Ambasadorių Konferencijos numatytos Lenkijai sienos linijos. Užimant mums neutralinę zoną, lenkai ir čia nesipriešino.

Lenkai turi užėmę sekančius punktus: k. Aleksandriszki, k. Druszi (3 km į pietų vakarus nuo m. Dubinki) ir rajone Soloki-Nowo Aleksandrowsk, pradedant nuo ežero Schwinta iki Latvijos sienos, 12 km ruošte, lenkai išsistatė per 1–2 km mūsų pusėn.

Išaiškinimui nesusipratimų dėl sienų pravedimo, lenkai mėgino jėgti į derybas su mūsų pasienio dalimis (gegužės mėn. 18 ir 25 d.). Tačiau mūsų dalys į derybas su lenkais neįsileido.

Kai kuriuose punktuose ištiko susirėmimų su lenkais dėl tųjų punktų priklausomybės (gegužės mėn. 20 d. ties k. Jegliniec ir gegužės mėn. 28 d. ties Vw. Borowy).

Užėmus mūsų pasienio dalims nustatytą Lenkijai Ambasadorių Konferencijos demarkacijos liniją iš 1923 m. kovo mėn. 15 d., sienos apsaugojimas pereina žinion Vidaus Reikalų Ministerijos.

Pasirašo:

Operacijų Skyriaus Viršininkas, Gen. št. pulkininkas leitenantas [Zenonas Gerulaitis]

Karo Planams Rengti Dalies V-ko padėjėjas, Majoras [Mykolas Jašinskas]

Šaltinis: [Lietuvos kariuomenės štabo I skyriaus] Operacijų planas nr. 3 „L“, 1937 m.

Originalo saugojimo vieta: *Lietuvos centrinis valstybės archyvas*, f. 929, ap. 3, b. 995.

Redaktoriaus pastabos: Dokumento kalba taisyta. Rašyba ir skyryba koreguota tiek, kiek tai atitiko to meto, kai buvo rašomas dokumentas, rašybos ir skyrybos praktiką. Trumpinius bandyta vienodinti, bet daug šiandien nevertotinų žodžių ir konstrukcijų palikta kaip to meto rašybos ir stiliaus pavyzdžiai. Nuorodose komentarai Vytauto Jokubausko. Prie dokumento pridėta 11 grafinių priedų, kurie čia nėra publikuojami dėl didelio formato; jų turinį aiškiai nusako tekstinė dokumento dalis.

OPERACIJŲ PLANAS Nr. 3

„L“

Op. plano Nr. 3 turinys

- I. Puolimo tikslai
- II. Numatomos puolimo kryptys
- III. Priešo jėgos
- IV. Mūsų galimumai
 - 1. Mobilizacija
 - 2. Priedanga
 - 3. Sutelkimas
 - 4. Jėgos
 - 5. Numatomas mūsų veiksmų pobūdis
- V. A1 Geresnis atvejis
 - 1. Gynimo ribų parinkimas
 - 2. Nemunas–Nevėžis gynimosi riba
 - 3. Kariuomenės sutelk. galimumai
 - 4. Bendras sumanymas
 - 5. Nemuno–Nevėžio ribos gynimas
 - 6. Stabdymas
 - 7. Atvejis, kai kariuomenės rezervai būtų atkirsti rytiniam Nevėžio krante
 - 8. Desanto įtaka į mūsų pagr. jėgų veiksmus
- VI. A2 Blogesnis atvejis
- VII. Atvejis, kai mūsų mobilizacija įvyko nekliudomai
- VIII. Atvejis, kai operacijų prieš lenkus metu mus puola vokiečiai

OPERACIJŲ PLANAS Nr. 3.

„L“

Šio operacijų plano pagrindan paimti šie samprotavimai:

- mus puola lenkai,
- latviai, vokiečiai ir rusai neutralūs.

I. PUOLIMO TIKSLAI

Lenkai gali mus pulti šiais tikslais:

1. Kad užgrobtų Nepriklausomą Lietuvą ir tuo pačiu padidintų savo teritorijos plotus.
2. Siekdami naujų priėjimo kelių į jūrą tuo atveju, jei nustotų priėjimo į jūrą per DANCIGO koridorių.
3. Kad pagerintų savo strateginę padėtį eventualiam karui su SSSR arba Vokietija.

Iš čia paminėtų tikslų paskutinysis lenkams turi didžiausios reikšmės, nes, lenkams įsivėlus į ginkluotą konfliktą su SSSR arba Vokietija, VILNIAUS koridoriaus padėtis, dėl ypatingos Lietuvos geografinės padėties ir nesunormuotų santykių, pasidaro labai opi tuo atžvilgiu, kad manevruojančioms¹ šiaurės sparne lenkų jėgoms tenka skaitytis su galimu mūsų kariuomenės smūgiu į sparną arba užnugarį. Su šiuo eventualumu lenkai skaitysis, kol su Lietuva nebus prieita prie susitarimo okupuotos Lietuvos teritorijos klausimu.

Pastarojo tikslo siekdami, lenkai turėtų:

- a) sumušti mūsų kariuomenę,
- b) okupuoti Nepriklausomos Lietuvos teritoriją.

Tuo pačiu lenkai pasiektų ir pirmųjų dviejų tikslų. Visais atvejais lenkams yra išskaičiavimo, atradus pretekstą, mūsų kariuomenę sumušti ir teritoriją užgrobti iš anksto, bet ne bręstančio karo su kitais kaimynais išvakarėse. Todėl lenkų puolimo daugiausia tenka laukti patogioms jiems politinėms aplinkybėms kitų kaimynų atžvilgiu susidėjus.

Tam tikrais atvejais, lenkams nespėjus sumušti mūsų kariuomenės, gali tekti pasitenkinti daliniu mūsų teritorijos užgrobimu.

Tokie atvejai galėtų būti:

¹ Manevras negalimas be judesio (judėjimo, mobilumo), bet tai nėra tik judesys, t. y. karinio vieneto žygis ar perdislokavimas. Manevras – tai (kariuomenės vienetai judant) saugus, priešui netikėtas ir darnus jėgų bei priemonių panaudojimas siekiant įvykdyti užduotį.

1. Kai pradėjus karą su Lietuva, lenkams tektų tuojaus įsivelti į ginkluotą konfliktą ir su kitu kuriuo kaimynu.
2. Kai norėtų patikimiau laiduoti savo šiaurės sparną, jau pradėjus karą su SSSR arba Vokietija.

Tiek vienu, tiek antru atveju kaip minimumą reikėtų laikyti pietinės Lietuvos dalies užgrobimą iki lengvai ginamos NEMUNO–NERIES ribos.

Lenkams besirengiant mus pulti, to puolimo gal ir galėtume išvengti, jei SSSR vyriausybė duotų lenkams aiškiai suprasti, kad prie Lietuvos užgrobimo neprileis, ir tuo pat metu imtų demonstruoti savo jėgomis rytiniam VILNIAUS koridoriaus pasieny.

Išvados

1. Daugiausia galimas lenkų puolimas tikslu sumušti mūsų kariuomenę ir užgrobti visą teritoriją.
2. Turint galvoje vokiečių siekimus, reikia skaitytis su tuo, kad lenkams pradėjus mus pulti, galime tikėtis ir vokiečių puolimo, pirmon eilėn užgrobti KLAIPĖDOS kraštą. Todėl, telkdami savo jėgas lenkų puolimui atremti, turime palikti bent minimalę priedangą prieš vokiečius.
3. Naudinga būtų, kad lenkams pradėjus pulti N[eprisklausomą] Lietuvą, SSSR kariuomenė ateitų mums pagalbon, puldama lenkų jėgas iš užnugario.

II. NUMATOMOS PUOLIMO KRYPTYS

Puolimo kryptys – žiūr. pried. Nr. 1².

I-ji kryptis leidžia greitai laiku užimti SUVALKIJA, tačiau puolančios jėgos atsiduria prieš rimtas kliūtis – KAUNO įtvirtinimus ir NEMUNO žemupį. Puolimas šia kryptimi greito sprendimo neduotų. Mūsų pagr. jėgos galėtų suspėti susitelkti už NEMUNO ir ilgesnį laiką priešintis.

II-ji kryptis artimiausiu keliu išveda į KAUNO įtvirtinimus. Susiduria su patogiomis ginti NERIES, NEVĖŽIO ir DUBYSOS tėkmėmis, kurių nugalėjimas užimtų nemažai laiko. Šia kryptimi iš VILNIAUS koridoriaus nutiestas vienintelis geležinkelis, kuriuo, atrod, turėtų bazuotis visas rytų Lietuvoj operuojančios lenkų kariuomenės tiekimas. Šio geležinkelio ir JONAVOS tiltų greitas užgrobimas lenkams turėtų ypač didelės svarbos.

III-ji kryptis išveda į mūsų KAUNO jėgų pasitraukimo ir kariuomenės telkimo kelius. Ši kryptis įsiremia į patogias ginti ŠVENTOSIOS ir NEVĖŽIO up. ribas.

² Priedėlis nr. 1: Numatomos puolimo kryptys. Pagrindas: Lietuvos žemėlapis, M 1:1 500 000, braižė Br[onius] Lazauskas.

Nesuspėjus sutelkti mums savo jėgų – didesnis paspaudimas Ŗia kryptimi gresia perkirsti műsų kariuomenę į 2 dalis.

IV-ji kryptis išveda į műsų kariuomenės gilų užnugarį, tačiau didesnių jėgų veikimas Ŗia kryptimi dėl didelių atstumų ir jiems nugalėti reikalingo ilgesnio laiko – abejotinas.

IŖvados

1. Lenkų puolimo tenka laukti visomis numatomomis puolimo kryptimis. Pagrindinio smūgio reikia tikėtis mums pavojingiausioje III-je kryptyje. IV-je kryptyje daugiausia galimi kavalerijos veiksmai, todėl Ŗioje kryptyje turime turėti galimai daugiau savo kavalerijos.
2. Be stiprios grupės, puolančios ŖIRVINTAI–KĒDAINIAI kryptimi, puolančioms KAUNO linkui I-ja ir II-ja kryptimis lenkų jėgoms susijungus, susidarytų dar viena stipri grupė KAUNO rajone, kurios veiksmų reikėtų laukti į Ŗiaurę ar į Ŗiaurės vakarus.
3. NEVĒŽIO ribą priešo KĒDAINIŲ grupę gali pasiekti bent vieną parą anksčiau, negu priešo KAUNO grupę.

223

III. PRIEŖO JĒGOS

Reikia tikėtis, kad, sumanę mus staiga pulti, lenkai tam tikslui skirs Ok[upuotos] Lietuvos kariuomenę ir tas dalis iš Lenkijos gilumos, kurios greičiausiu laiku gali būti műsų pasienin pervežtos. Aviacijos ir motomechanizuotos dalys gali būti naudojamos ir iš kraŖto gilumos. Ŗi kariuomenė artimiausiais keliais siektų užpulti mob. centrus ir iŖeiti į mums jautriausias vietas tikslu sumuŖti műsų kariuomenę dar jai nesusitelkus.

Ok[upuotos] Lietuvos taikos meto kariuomenės sudėtį ir dislokaciją – Ŗiūr. pried. Nr. 2³.

Lenkų III korpo mob. bazės – Ŗiūr. pried. Nr. 3.⁴

Staigiam įsiverŖimui (be mobilizacijos) lenkai galėtų panaudoti Ŗias III OK⁵ jėgas:

iŖ VILNIAUS rajono:

- I pėst. diviziją be 1 pėst. pulko,
- XIX pėst. diviziją be 1 pėst. pulko,
- 42 pėst. pulką (iŖ BIALYSTOK),
- Vieną pėst. pulką, sudarytą iš KOP⁶ batalionų (20, 21, 22),
- 1 kav. brigadą iš 3 kav. pulkų,

³ Priedėlis nr. 2: Schema „Lenkų kariuomenės III korpo apygardos dislokacija 1937 m.“.

⁴ Priedėlis nr. 3: Schema „Lenkų kariuomenės III korpo apygardos mob. bazės 1937 m.“

⁵ Lenkijos kariuomenės korpuso apygarda (lenk. *Okręg korpusu*). Tai ne karinis junginys, o karo pajėgų teritorinis administracinis vienetas.

⁶ Lenkijos Pasienio apsaugos korpusas (lenk. *Korpus Ochrony Pogranicza*).

- sunkų artilerijos pulką ir
- motomechanizuotą dalinį (dabar yra 1 tankų kuopa; yra žinių, kad iš jų formuojamas visas batalionas).

iš GARDINO–SUVALKŲ rajono:

XXIX pėst. diviziją,

- Suvalkų kav. brigadą iš 3 kav. pulkų ir
- motomechanizuotą dalinį (dabar yra 1 tankų batalionas ir motorizuotų dalinių užuomazgos).

Čia išvardintos dalys, prieš pakildamos žygin, turėtų būti slaptai papildytos. Per tą laiką (24 val.), kol III OK dalys pasipildys, lenkai į VILNIAUS rajoną galėtų pervežti geležinkeliais iš I OK apie 1 diviziją, o per sekančias 24 val. dar apie 1 diviziją.

Tuo būdu nuo dalių pakilimo žygin momento ties administracijos linija gali pasireikšti:

iš rytų:

per 12 val. – 1 kav. brigada (3 kav. pulkai) ir motomechanizuota rinktinė,

per 24 val. – iki 3 pėst. divizijų,

per 2 paras – dar apie 1 pėst. divizija (iš I OK);

iš pietų:

per 12 val. – 1 kav. brigada ir motomechanizuota rinktinė,

per 24 val. – 1 pėst. pulkas,

per 2 paras – divizijos branduolys (2 p[ėst]. pulkai su artilerija ir kit.).

Staigiam puolimui mažiausia papildymų dalys reikalingos nuo birželio mėn. pradžios iki rugsėjo mėn. vidurio, o pavojingiausias laikas nuo rugpiūčio mėn. 1 d. iki rugsėjo mėn. 15 d., kada kautynių vienetai būna arčiausi karo meto sudėčiai (tuo metu pašaukiami atsarginiai) ir jokių papildymų nereikalingi.

Išvada

Galėdami surinkti pakankamai jėgų, lenkai greičiausia mus puls staiga, panaudodami užklupimą. Mūsų kariuomenės mobilizacija ir telkimas gali vykti priešo veiksmų įtakoj.

Po mobilizacijos

Lenkų kariuomenės kautynių daliniai susimobilizavę gali pakilti žygin 3 mob. d. pradedant. Be staigiam puolimui pavartotų jėgų 4-tos paros bėgyje (nuo veiksmų pradžios) lenkai galėtų prieš Lietuvą iš III OK pavartoti:

Iš rytų: dar 2 pėst. divizijas;

Iš pietų: dar 1 pėst. diviziją.

4-ąja para pradedant, be III OK sumobilizuotų jėgų prieš Lietuvą, gali būti panaudotos ir jėgos, atvestos iš Lenkijos gilumos.

Galimas staigiam puolimui jėgų paskirstymas puolimo kryptyse:

I kryptis – apie 1 pėst. div. ir kav. brigada su motor. daliniais;

II kryptis – apie 1 pėst. div. su motorizuot. daliniais;

III kryptis – apie 2 pėst. div. ir kav. brigada pirmam skaidiny ir 1 pėst. div. antram skaidiny – 1 normalaus žygio nuotoly.

Be čia paminėtų jėgų, tenka skaitytis ir su lenkų desanto iškėlimo galimumis mūsų pajūryje.

Lenkų prekybos laivai, tinką kariškiems transportams (1500–8000 tonų), vienu metu galėtų pakelti apie vieną pėst. diviziją. Šis kariuomenės kiekis, atrodo, būtų minimalus, kad turėtų mūsų pajūryje pakankamą jėgų persvarą: lenkams pradiniai tenka skaitytis su mūsų visa I brigada, o vėliau gal ir su 7 pėst. pulku.

Desantui pakankamo laivų skaičiaus lenkai GDYNĖS uoste niekuomet neturi, todėl, sumanę operacijų elgoje iškelti desantą, turėtų surinkti savo laivus, plaukiojančius Europos vandenyse.

Laivų surinkimas užimtų apie savaitę laiko. Šią operaciją lenkai galėtų atlikti dar prieš numatyto puolimo pradžia.

Prekybos laivai kariškiems transportams (ypač arklių pervežimui) reikalingi specialaus pritaikymo. Laivų paruošimas tam tikslui užima apie 3–4 dienas.

Kariuomenės pakrovimas, iškrovimas ir patsai pervežimas užimtų dar ne mažiau kaip vieną parą laiko.

Tuo būdu, jei desantui reikiamų laivų surinkimas sutaptų su įsiveržimo į mūsų teritoriją pradžia, lenkų desanto mūsų pajūryje galima būtų laukti apie 4–5 mob. dieną.

Desanto iškėlimas galimas visame mūsų pajūryje, tačiau geriausios sąlygos jam iškrauti yra KLAIPĖDOS ir ŠVENTOSIOS uostuose.

KLAIPĖDOS uosto blokados galime laukti tuojaus, karo veiksmus lenkams pradėjus.

Išvada: Turime skaitytis, kad lenkams pradėjus karo veiksmus, KLAIPĖDOS uostu, kaip tiekimo baze, naudotis nebegalėsime. Apie rengiamą iškelti desantą galėtume

spėti iš anksto, t. y. šiai operacijai vykdyti pasirengimo metu, su sąlyga, kad mūsų informacijų tarnyba ir šiaja linkme būtų tinkamai organizuota.

IV. MŪSŲ GALIMUMAI

1. Mobilizacija

Mob. centrai ir mob. kariuomenės dalys – žiūr. pried. Nr. 4⁷ (Numatomoji padėtis 2 m[ob]. d. vakare).

Mūsų informacijų tarnyba apie rengiamą priešų puolimą gali pranešti 6–8 val. prieš veiksmų pradžią, todėl:

- 226 |
- Kariuomenės mobilizacijos pirmoji diena, blogiausiu mums atveju, gali sutapti su 2-ąja priešų puolimo diena,
 - Mobilizacija, geriausiu atveju, gali būti baigta 2 m[ob]. d. 20 val.
 - Yra pagrindo manyti, kad mobilizacija, ypač priedangos dalių, gali būti priešų veiksmų sutrukdyta. Atsarginiai, skirti papildyti priedangos dalis, iš artimiausių pasieniui valsčių gali visai neatvykti.
 - Kai kurie P. A. batalionai⁸ (mobilizuojami priešų puolimo kryptyse) gali nesusimobilizuoti.

Išvados:

1. Neprivalome leisti užklumpami iš netyčių. Mūsų informacijų tarnyba apie rengiamą priešų puolimą turėtų pranešti galimai anksčiau, kad mobilizaciją galėtume baigti ne 3-čios, bet 2-ros priešų puolimo dienos vakare.
2. Nevengti paskelbti mobilizaciją anksčiau, jei ne visą, tai nors priedangos dalių. P. A. b-nų tvarkinga mobilizacija iš viso bus įmanoma, jei informacijų tarnyba apie gresiantį pavojų galėtų pranešti bent prieš 18 val.

Šiame plane bazuotasi:

- a) Kad 1-ji mob. diena sutampa su 2-ja priešų puolimo diena,
- b) Kad kariuomenės dalys baigia mobilizuotis 2 mob. d. (3-čią priešų puolimo dieną 20 val.).

2. Priedanga

Priedangos rinktinių sudėtys ir uždaviniai – žiūr. priedėlį Nr. 4. (Numatomoji padėtis 2 m[ob]. d. vakare).

⁷ Priedėlis nr. 4: Numatomoji padėtis 2 mob. dieną, vakare. Pagrindas: Lietuvos žemėlapis, M 1:800 000.

⁸ Pasienio apsaugos batalionai.

Priešui netikėtai puolus, priedangos rinktinės iki 3-čios mob. dienos ryto turės veikti vienos, be jokių sustiprinimų. Iš viso, tenka skaitytis, kad silpnos mūsų priedangos rinktinės, veikdamos plačiuose baruose ir neturėdamos pakankamai priemonių atsispirti kavalerijos ir motomechanizuotų priešų dalių apėjimams, gali nesugebėti atlikti joms pastatytų uždavinių.

Panaudotos kurioje nors kryptyje ir prasiveržę per mūsų priedangos rinktines motomechanizuotos priešų dalys ir kavalerija galėtų iki 1-os puolimo dienos vakaro pasiekti mob. centrus: MARIJAMPOLĘ, ALYTŲ, JONAVĄ ir UKMERGĘ.

Išvada

Mob. metu reikia organizuoti artimesnių administracijos linijai mob. centrų betarpišką apsaugą.

a) MARIJAMPOLĖS priedangos rinktinė

Turint galvoje, kad II skyrius dabartinėmis sąlygomis gali įspėti apie priešų puolimą tik 6 val. prieš jam peržengiant administracijos liniją, tenka skaitytis su tuo, kad MARIJAMPOLĖS priedangos rinktinė užimti stabdymo ribą prie administracijos linijos nesusėdės. Jai gali tekti susikauti su priešų jau BARTININKAI-LIUDVINAVAS riboje.

Tačiau galima tikėtis, kad rinktinė 1-ąją stabdymo dieną galės išlaikyti MARIJAMPOLĖS mazgą.

Daliai vykstančių į MARIJAMPOLĖS mob. centrą atsarginių iš artimiausių pasieniu valsčių gali būti užkirstas kelias tą centrą pasiekti. Patsai mob. centras prasiveržusios kavalerijos gali būti užpultas.

Tolimesnį rinktinės stabdymą reikėtų įsivaizduoti sekančiai: stiprus priešų pėstininkų varžymas iš fronto, kavalerijos apėjimai sparnuose ir veiksmai užnugaryje. Tokioms sąlygoms susidarius, sunku tikėtis metodo rinktinės stabdymo – savalaikis iš eilinės stabdymo ribos atsipalaidavimas ir sekančios ribos užėmimas, neturint judrių priemonių, vargu ar visuomet pasiseks. Yra pavojaus, kad rinktinė gali būti nublokšta nuo pagr. stabdymo krypties. Rinktinės pajėgumą žymiai susilpnina ir stabdymą daro provizorišku trečiojo bataliono išmetimas kiton kryptin.

Bendrai, rinktinė per 3 stabdymo dienas dėl nuolatinio apėjimo gali labai nukentėti tiek gyvosios pajėgos skaičiaus, tiek techniškuoju atžvilgiu. Persikėlus į šiaurę nuo NEMUNO rinktinė bus reikalinga papildymų.

b) ALYTAUS priedangos rinktinė

Tankus gerų kelių tinklas DZŪKIJoje leidžia lenkams geriausiomis sąlygomis išnaudoti GARDINĘ dislokuotus motomechanizuotus dalinius tiek dešiniuoju, tiek kairiuoju NEMUNO krantu. Atstumų nuo administracijos linijos atžvilgiu motomechanizuo-

tų dalinių užpuolimas dešiniuoju NEMUNO krantu, atrodo, pavojingesnis. Staigus įsiveržimo atveju šie daliniai gali sutikti Ulonų pulko I skaidinio⁹ pasipriešinimą tik ALYTAUS apylinkėse. Pulko branduolys dar tebebūtų mobilizacijos būklėje, todėl toks užpuolimas galėtų atsiliepti ir į pulko mobilizacijos eigą. P. A. b-nų mobilizacija motomechanizuotų dalių puolimo kryptyse galėtų neįvykti, todėl kai kurie stabdymo barai būtų visai neužimti. Atitrūkusios nuo savo stambesnių jėgų motomechanizuotos rinktinės veiksmams 1-os dienos bėgyje greičiausiai galėtų baigtis ALYTAUS rajone.

Bendrai, stabdydami labai plačiame bare, rinktinės daliniai visur gali būti apeinami.

Išvada

Numatant galimą konfliktą su lenkais, MERKINĖS ir ALYTAUS tiltus reikia iš anksto paruošti sprogdinimui. Sprogdinimams vykdyti Ulonų pulko pionierių būrį aprūpinti autopriemonėmis.

c) KAIŠIADORIŲ priedangos rinktinė

Lenkų galimų puolimo kryptių menkiausiai apsaugota KAIŠIADORYS–KAUNAS kryptis. VILKAVIŠKIO b-no ir vienos baterijos iš MARIJAMPOLĖS permetimas į KAIŠIADORIŲ kryptį dėl numatomų stiprios priešų aviacijos geležinkelių bombavimų atrodo problematingu. Šis b-nas skirtojo tikslo gali nepasiekti arba reikiamoj kryptij atsirasti žymiai pavėlavęs ir, be to, tik taikos meto etatinės sudėties, nes papildymai atvyksta į MARIJAMPOLĘ. Todėl ši kryptis, bent pradžioje, bus ginama tik Karo Mokyklos rinktinės, šaulių ir galbūt susimobilizavusio IX P. A. B. dalinių. Tačiau ir Karo Mokyklos rinktinė ne visuomet pasiruošusi (V.15.–VIII.15). Numatant karo pavojų, tektų aspirantų į kariuomenės dalis stažui nusiųsti.

Numatant šioje kryptyje priešų puolimą ne mažiau 1 pėst. divizijos, gal su motomechanizuotais daliniais, atrodo, kad dėl žymios jėgų persvaros ir nedidelio atstumo nuo administracijos linijos, priešų stambesnės jėgos iki 2-ros puolimo dienos vakaro (1 m[ob]. d.) gali pasiekti KAUNO ir JONAVOS apylinkes, o prasiveržę lengvieji daliniai dar anksčiau. Taigi numatytos priedangos jėgos:

- KAUNO ir JONAVOS dalių mobilizacijos neapsaugo,
- vargu galės būti laiku sustiprintos.

Išvada

KAUNĄ netarpinai ginti turės būti panaudotos jame mobilizuojamos dalys. Mobilizuojami KAUNE pulkai jau 1 m[ob]. dieną apie vakarą privalo išskirti bent po 1 susimobilizavusį batalioną ir 3 art. pulko KAUNO grupė bent 2 baterijas rytų priegoms į KAUNĄ ir eventualiai persikėlimams per NERĮ ginti.

⁹ Skaidinys, į gylį arba plotį išrikiuoti daliniai, turintys viena bendrą taktinę užduotį.

2 p. p. JONAVOS b-no mobilizacija privalo būti baigta 1 mob. d. apie vakarą.

d) UKMERGĖS priedangos rinktinė

Ukmergės baras

1 pėst. pulko rinktinė, staigiam puolimui prasidėjus, stabdymo ribos prie adm. linijos užimti nesuspės ir su stambesnėm priešo jėgom gali susidurti dar nepasiekusi bendros GELVONIAI-ŠEŠUOLIAI ribos.

Pirmos puolimo dienos bėgyje rinktinė gali būti nublokšta ŠVENTOSIOS up. ribon. 1 pėst. pulko rinktinės ŠVENTOSIOS gynimas 40 km bare kelia rimto susirūpinimo dėl savalaikio paspirčių permetimo į priešą forsavimui pasirinktą rajoną.

Malėtų baras

Gusarų pulko I skaidinys skirtajam bare tegali atsirasti tik po 26 val. įsakymą gavus. Per tą laiką visame bare bus tik besimobilizuoją P. A. B. daliniai ir šauliai. Tuo tarpu, kai Gusarų pulkas tik tebus pradėjęs žygį iš KAUNO, – lenkų kavalerija gali peržengti adm. liniją.

Tuo būdu:

- priešą kavalerijos veiksams į šiaurę nuo UKMERGĖS kelias kurį laiką pasidaro laisvas,
- galimas 1 pėst. pulko rinktinės kairiojo sparno apėjimas.

Išvada

Dėl stabdomojo baro platumo būtina aprūpinti 1 pėst. pulką autotransporto priemonėm, kurių pagalba galėtų išmesti reikiamon kryptin rezervas.

Bendros išvados

1. Priedangos dalims papildyti atsarginius skirti iš pasienio valsčių yra pavojinga, nes dauguma tų atsarginių gali neatvykti ir mobilizuojamų dalių reikiamai nepapildyti. Tačiau nuo tokių atsarginių atsisakyti negalima, ir tatai dar kartą patvirtina, kad priedangos dalių ir P. A. b-nų mobilizaciją reikia skelbti galimai anksčiau.
2. Dėl didelių nuostolių, kuriuos turės priedangos dalys, skirtuosius uždavinius bevykdamos, reikia numatyti priedangos dalims papildymų užnugaryje: MARIJAMPOLĖS rinktinei – KAUNE, UKMERGĖS rinktinei – KĖDAINIULOSE, kad priedangos uždavinius baigus, laiku būtų papildytos.
3. Silpnoms priedangos dalims sustiprinti pirmomis priešą puolimo dienomis iš mobilizuojamų divizijų reikėtų išskirti judrių paspirčių.

3. Sutelkimas

Kur betelktume mobilizuotas kariuomenės dalis, turime skaičiuoti, kad dėl geležinkelių suardymų mūsų kariuomenės sutelkimą teks vykdyti žygių tvarka. Geležinkeliais pasinaudoti bus galima tik išimtiniais atvejais.

Išvada

Pratinti mūsų pėstininkus prie didesnių žygių nugalėjimo. Vykdam žygius, palengvinti pėstininkų krūvį, panaudojant tam reikalui autopriemones ir pastotes.

4. Jėgos

230

Palikdami prieš vokiečius bent minimumą jėgų, t. y. 6 ir 7 pėst. pulkus su art. grupe, prieš lenkus galėsime panaudoti:

- I pėst. diviziją (3 p. p.),
- II pėst. diviziją (3 p. p.),
- IV pėst. diviziją (3 p. p.),
- III pėst. diviziją be vieno pėst. pulko (2 p. p.),
- I pėst. brigadą be vieno pėst. pulko (1 p. p.),
- II pėst. brigadą (2 p. p.).

Iš viso iki 14 pėst. pulkų, 4 art. pulkus be 1 grupės, 3 kav. pulkus. Tame skaičiuje 2 pėst. pulkai su 2 art. grupėmis ir 2 kav. pulkai vykdys priedangos uždavinius. Priedangos pulkai ir art. grupės, uždavinius atlikę, bus reikalingi bent trumpo poilsio ir žymių papildymų.

Jvykdžius mobilizaciją, nuo 3-čios mob. d. ryto mūsų ir prieš kariuomenių gyvųjų pajėgų palyginamasis santykis būtų:

Pėstijos – 1 : 1,1–1,3

Kavalerijos – 1 : 2–2,3

Artilerijos – 1 : 1,7–2.

Naujoviško apginklavimo ir techniško aprūpinimo srityje, palyginus su lenkų kariuomene, esame 1,5 karto silpnesni.

Lenkams jvykdžius mobilizaciją Ok[upuotoje] Lietuvoj ir atvežus dar dalį jėgų iš Lenkijos gilumos, šis jėgų santykis 7-tą prieš puolimo dieną pradedant gali siekti:

pėstijoj – 1 : 2,

o artilerijoj – 1 : 3, o vėliau dar daugiau mūsų nenaudai.

5. Numatomas mūsų veiksmų pobūdis

a) 2-ros mob. d. vakarą KAUNO–PRIENŲ–VEIVERIŲ rajone mes turėsime II pėst. diviziją ir II pėst. brigadą. Priešo pagrindinio smūgio ŠIRVINTAI–KĖDAINIAI atveju, KAIŠIADORYS–KAUNAS ir MARIJAMPOLĖ–KAUNAS kryptyse mes laukiam pasireiškiant prieš maždaug po 1 pėst. diviziją su kavalerija.

Vienoje kurioje pastarųjų kryptių gal ir galėtume sudaryti nedidelę jėgų persvarą ir mėginti pereiti puoliman, iš kitos krypties prisidengdami minimum jėgų. Tačiau, įsivėlę į kautynes, negalėsime tikėtis greitų lemiamų išdavų. Tuo tarpu prieš pagr. grupė, veikianti ŠIRVINTAI–KĖDAINIAI kryptimi, galėtų atkirsti mums pasitraukimo kelią šiaur. vakarų link.

Išvada

Puolamuosius veiksmus KAUNO rajone, prieš pagr. jėgom puolant ŠIRVINTAI–KĖDAINIAI kryptimi, greičiausia pradėti negalėsime.

b) Mūsų puolamieji veiksmai būtų įmanomi UKMERGĖ–KĖDAINIAI–RAMYGALA plote, jei priešas savo pagr. jėgomis pultų į pietus nuo NERIES ar NEMUNO, o ŠIRVINTAI–KĖDAINIAI kryptimi nukreiptų silpnas pagalbines jėgas. Tuo atveju minėtame trikampyje apie 5–6 prieš puolimo dieną galėtume priešpastatyti prieš čia puolančias prieš jėgas I pėst. diviziją ir IV pėst. diviziją be 1 pėst. pulko.

c) Apytikriai 7-ta prieš puolimo diena pradedant, priešas galės panaudoti kautynėms ir sumobilizuotus junginius. Nuo to laiko mūsų aktyvūs veiksmai galės būti įmanomi tik tai patogioms gynimosi riboms išlaikyti ir greičiausia įgaus grynai stabdomojo pobūdžio.

Bendra išvada

Negalėdami surinkti pakankamai jėgų platesnio masto puolamiems veiksams, būsime priversti, išnaudodami gamtines kliūtis, aktyviai gintis, o pajėgų santykiui pakrypus dar daugiau mūsų nenaudai – stabdyti.

6. Bendroji pastaba

Tolimesni samprotavimai skyla į 2 atveju:

A1) geresnį – kada priedangos rinktinės joms skirtus uždavinius įvykdė, tariant, kariuomenės mobilizacija įvyko nustatytu laiku ir

A2) blogesnį – kada priedangos rinktinės joms skirtų uždavinių neištesėjo.

V. A1 GERESNIS ATVEJIS

Spėjamoji mūsų ir priešo padėtis mobilizacijai pasibaigus – žiūr. pried. Nr. 4.

1. Gynimosi ribų parinkimas

232 | Visais atžvilgiais patogi ginti NEMUNAS–NERIS–ŠVENTOJI riba ŠVENTOSIOS bare, reikia manyti, bus pralaužta mums kariuomenės dar nesutelkus. Tačiau tokią rimtą kliūtį kaip NERIS ir KAUNO įtvirtinimai turėtume dar ginti ir ŠVENTAJĄ priešui forsavus. KAUNO mazgo išlaikymas savo rankose ilgesnį laiką svarbus ne tik evakuacijos, bet ir mūsų prestižo sumetimais. KAUNO gynimas, nerizikuojant pasitraukimo galimumu už up. NEVĖŽIO ribos, galimas vėliausia iki to laiko, kol priešas neprieis NEVĖŽIO KĖDAINIŲ rajone, arba stambesnėmis jėgomis neišeis dešiniuoju NERIES krantu į ŽINĖNAI–VENDŽIOGALA ribą. Pastarasis atvejis pavojingesnis, nes gresia tiesioginiu KAUNO apėjimu. Savalaikis iš KAUNO rajono atsipalaidavimas ir gynimosi ribos užėmimas už NEVĖŽIO būtų pilnai galimas, jei apeinąs KAUNĄ iš šiaurės priešas būtų sulaikytas LAPĖS–BABTAI riboje tiek laiko, kol KAUNĄ gynusios dalys persikels į vakarinį NEVĖŽIO krantą. Šių dalių pasitraukimui per NERĮ ir NEVĖŽĮ reikalingi tiltai.

Išvada

KAUNO mazgą ir NERIES kliūtį, kaipo kliudančią betarpiai jį apeiti, turime išlaikyti galimai ilgiau. Ginamosios pastangos turi būti spiečiamos KAUNO ir JONAVOS rajonuose.

Sekanti patogi ginti riba, kurią suspėtų užimti susimobilizavusios stambesnės jėgos ir už kurios galima būtų suspėti sutelkti mūsų kariuomenės rezervų didesnę dalį, yra NEMUNAS–NEVĖŽIS.

Dideli atstumai nuo mob. centrų ir pavojus, kad priešas šios ribos neužimtų anksčiau, negu mes suspėsime sutelkti didesnes jėgas, verčia mobilizuotos kariuomenės telkimą pradėti tuojaus mobilizaciją užbaigus.

Į numatomas priešo puolimo kryptis atsižvelgiant, atrodo, kad kol bus ginama NERIS ir KAUNO mazgas, NEVĖŽIO žemupį iki BAPTŲ pradiniai galėtume ir neužimti.

Išvados

1. Sutelktomis jėgomis pasipriešinimas būtų galimas NEMUNO–NEVĖŽIO riboje, todėl:
 - NEVĖŽIO ribą į šiaurę nuo BAPTŲ reikia užimti sumobilizuotais ir arčiausia dislokuotais kariuomenės daliniais;
 - Kariuomenės rezervus telkti į vakarus nuo NEVĖŽIO;
 - Kariuomenės telkimą pradėti iš 2 į 3 mob. dienos naktį. Pirmiausia susirūpinti PRIENŲ įgulos išvedimu į KAUNO rajoną.

2. KAUNO mazgą ginti galimai ilgesnį laiką. Iš KAUNO rajono pasitraukus, KAUNO rajone veikusiomis dalimis užimti NEVĖŽIO žemupį.

2. NEMUNAS–NEVĖŽIS gynimosi riba

NEMUNO–NEVĖŽIO ribos 3 barai:

1. Žemutinis NEMUNAS,
2. NEVĖŽIS nuo intako iki ŠUŠVĖS up.,
3. NEVĖŽIS nuo ŠUŠVĖS įtako iki PANEVĖŽIO.

Barų apibūdinimas

1) Žemutinis NEMUNAS rimta kliūtis, kurios perėjimas reikalingas ilgesnio pasiruošimo.

Tačiau, nors ir nedidelių priešų dalių NEMUNO forsavimas sudaro pavojaus mūsų užnugariui. Su tokiu eventualumu turime skaitytis ir todėl NEMUNO riba, mobilizaciją baigus, turi būti užimta ir ginama kar. dalių (mob. metu – šauliais).

2) NEVĖŽIS nuo intako iki ŠUŠVĖS up.

Pirmoje eilėje ši NEVĖŽIO atkarpa iš rytų yra apsaugota KAUNO mazgu ir NERIES upe bei juos ginančiom kariuomenės dalim. Toliau į vakarus, beveik lygiagrečiai NEVĖŽIO tėkmei, randasi lengvai ginama DUBYSOS up.

Puolant iš KAUNO rajono, priešui tenka nugalėti: pasipriešinimą, pareikštą ryt. KAUNO įtvirtinimų ir NERIES riboj, NEVĖŽĮ ir DUBYSĄ. Puolimas į vakarus negali būti sklandus ir greitas. Mūsų dalims stabdymas patogus; jos galėtų išvengti smūgio ir pasitraukti.

3) NEVĖŽIS nuo ŠUŠVĖS iki PANEVĖŽIO

Artimiausias priešų puolimo objektas. Šiame bare priešas į NEVĖŽIO ribą išeina trumpiausiu laiku. Sėkmingas priešų puolimas, ypač KĖDAINIŲ rajone ir į šiaurę nuo jo, gresia atkirsti mūsų pietų jėgoms pasitraukimo kelius į š. vakarus. Iš kitos pusės puolimas ŠIAULIŲ link išvestų į mums opiausias vietas.

Išvados

1. Mums opiausias yra 3 baras. Kiti svarbumo eilėje barai yra 2 ir 1.
2. Ginamosios pastangos ir kariuomenės rezervų telkimas turi būti vykdomas KĖDAINIŲ ir į šiaurę nuo jo rajone.

Gynimosi pobūdis

Dėl plačių barų nužymėtąją ribą tenka užimti minimalėmis jėgomis. Priešų mėginimus keltis per kliūtis atremti rezervų kontratakais iš gilumos (kol pajėgų santykis leis).

Turint galvoje, kad mūsų kariuomenei teks gintis ir stabdyti plačiuose baruose, yra aktualus rezervų paslankumas. Būtina didinti mūsų krašto ir kariuomenės motorizaciją.

3. Kariuomenės sutelkimo galimumai

a) Kavalerija

Turint galvoje reikalą turėti mūsų kair. sparne galimai daugiau kavalerijos (žiūr. puolimo krypčių 1 išvadą), laisvą 3 kav. pulką ir 2 ulonų pulką, atlikus stabd. uždavinį, reikėtų permesti į mūsų jėgų šiaurinį sparną. 3 kav. pulko I skaidinys normaliais žygiais RAGUVOS rajoną gali pasiekti 2-rą mob. dieną apie vakarą. 2 ulonų pulkas, stabdymo uždavinį atlikęs, iš KAUNO rajono žygius gali pradėti ne anksčiau 3 mob. d. vakaro, todėl VADAKTĒLIŲ rajone galėtų būti ne anksčiau 5 m[ob]. d. (6 prieš puolimo dienos) ryto.

Bendrai, visą mūsų kavaleriją kairiajame sparne galėtume surinkti apie 5 m[ob]. d. rytą.

b) Pėst. rezervai

Be panaudotų priedangai ir NEMUNO–NERIES ir NEVĖŽIO riboms ginti dalių, būtų laisvos šios jėgos:

11 p. p., 16 p. p., 15 p. p. ir III P. D. be 7 p. p., viso 5 pėst. pulkai.

Telkdami šias jėgas į vieną stipresnį kumštį į šiaurę nuo KĖDAINIŲ (žiūr. „Gynimosi ribų parinkimas“ 14 pusl. išvadą), turėtume bent vieną pėst. pulką palikti pradiniai mums pavojingiausiame KĖDAINIŲ rajone.

Žygiais telkiamos kariuomenės dalys iki 5 m[ob]. d. (6 prieš puolimo dienos) ryto, t. y. kada priešas savo priekinėmis jėgomis galėtų pradėti NEVĖŽIO forsavimą, galėtų pasiekti DOTNUVOS raj. – 11 p. p., o POCIŪNĒLIAI–GRINKIŠKIS–VADAKTĒLIAI raj. – baigiami telkti trys pėst. pulkai (8, 12 ir 16).

Šiuos pėst. pulkus (be 12 p. p.) ir, jei pavyktų geležinkeliu pervežti, – tai ir 15 p. p. su artilerija up. NEVĖŽIO ribai išlaikyti galėtume panaudoti jau 5 mob. d. bėgyje.

12 pėst. pulkas dėl didesnio nuotolio kautynėse galėtų dalyvauti ne anksčiau 6 mob. dienos.

Išvada

Iki 5 mob. d. ryto savo kairiajame sparne galėtume sutelkti kariuomenės rezervų didžiumą, o 6 mob. dieną, kada NEVĖŽIO riboje gali pasireikšti ir mobilizuotos lenkų jėgos, galėtume turėti surinktą smūgio grupę iš 3–4 pėst. pulkų ir 3 kav. pulkų.

Kariuomenės telkimo galimumus – žiūr. pried. Nr. Nr. 5, 6 ir 7¹⁰.

4. Bendras sumanymas

Minimalėmis jėgomis užėmus ginti NEMUNO–NEVĖŽIO ribą, kariuomenės rezervų masę telkti į vakarus nuo NEVĖŽIO POCIŪNĖLIAI–PALONAI–VADAKTĖLIAI rajone. Priešo mėginimus brautis per NEVĖŽĮ sulaikyti kontratakėmis. Patogioms aplinkybėms susidarius, kariuomenės rezervais smogti į priešų KĖDAINIŲ grupės šiaurės sparną.

NEVĖŽIO ribos nepavykus išlaikyti, pereiti prie stabdymo bendromis:

- 1) KĖDAINIAI–ŠIAULIAI–KLYKOLIAI ir
- 2) BABTAI–RASEINIAI–KELMĖ–PAPILĖ kryptimis, stabdomąsias pastangas spiečiant pirmoje kryptyje.

5. NEMUNO–NEVĖŽIO ribos gynimas

Numatomoji padėtis 3 mob. d. vakare – žiūr. pried. Nr. 5.

Priešas, puldamas iš rytų, jau 2 m[ob]. d. vakare stambesnėmis jėgomis gali pasiekti KAUNO rajoną (žiūr. „Priedanga“, punktą „c“). 3-čios mob. dienos bėgyje KAUNAS tų priešų jėgų gali būti puolamas. Tačiau turėdami KAUNO rytuose pasirengusį gintis 5 p. p. ir KAUNO rajone sutelktus 11 pėst. ir 2 ulonų pulkus, kuriuos galima būtų panaudoti kaip judrų rezervą, 3 mob. dieną turime tikėtis KAUNĄ išlaikyti. Tai būtina, nes 9 pėst. pulkas dar stabdo į pietus nuo NEMUNO, ir jo pasitraukimas į šiaurinį NEMUNO krantą dienos metu būtų sunkiai įvykdomas.

Numatomoji padėtis 4 mob. d. vakare – žiūr. pried. Nr. 6.

Iki šios dienos vakaro, priešas, puldamas pagrindine KĖDAINIŲ kryptimi, gali išeiti NEVĖŽIO up. ribon. 4 mob. dieną KAUNĄ gali pulsti abi priešų grupės: pietų ir rytų.

Jei KAUNĄ ginančioms dalims KAUNO mazgą 4 mob. dieną dar pasisektų išlaikyti, priešų rytų ir pietų jėgoms spaudžiant, tai priešų jėgų išėjimas NEVĖŽIO ribon KĖDAINIŲ rajone verčia numatyti KAUNĄ gynusių dalių išvedimą už NEVĖŽIO ribos (žiūr. punktą „Gynimosi ribų parinkimas“).

Išvada

KAUNĄ ginančias dalis už NEVĖŽIO up. ribos tenka numatyti išvesti 4–5 mob. d. naktį.

¹⁰ Priedėlis nr. 5: Numatomoji padėtis 3 mob. d. vakare. Pagrindas: Lietuvos žemėlapis, M 1:800 000. Priedėlis nr. 6: Numatomoji padėtis 4 m[ob]. d. (5 priešų puol. d.) vakare. Pagrindas: Lietuvos žemėlapis, M 1:800 000. Priedėlis nr. 7: Numatomoji padėtis 5 mob. (6 priešų puolimo) dieną. Pagrindas: Lietuvos žemėlapis, M 1:800 000.

Numatomoji padėtis 5 mob. d. – žiūr. pried. Nr. 7.

Priešas 6 puolimo dienos bėgyje (5 m[ob]. d.) gali mėginti forsuoti NEVĖŽĮ KĖDAINIŲ rajone jėgomis apie 2 pėst. divizijos. Be besiginančių NEVĖŽIO riboje šiame rajone 2-jų pėst. pulkų, į vakarus nuo NEVĖŽIO jau turėtume atvykusių kariuomenės rezervų, kuriuos būtų galima panaudoti prieš prasiveržimui likviduoti DOTNUVOS raj. – 11 p. p. ir POCIŪNĖLIAI–VADAKTĖLIAI rajone 8 ir 16 pėst. pulkus (žiūr. „Kariuomenės sutelkimo galimumai“ punktą „b“).

Šias jėgas panaudoję, galime tikėtis 5 m[ob]. d. NEVĖŽIO ribą dar išlaikyti.

KAUNO rajone reikia laukti priešo stambesnių jėgų kėlimo per NEMUNĄ ir NERĮ. NEVĖŽIO up. ribon galėtų išeiti tik smulkesnės priešos dalys. Be to, apie šį laiką tenka laukti ir priešos desanto iškėlimo mūsų pajūryje bei jo veiksmų pradžios bendra KLAI-PĖDA–TELŠIAI kryptimi.

Tuo atveju šioms priešos jėgoms pasipriešinti reikėtų nukreipti ir 7 p. p.

Numatomoji padėtis 6 m[ob]. d. – žiūr. pried. Nr. 8¹¹.

Jau 6 m[ob]. d. bėgyje (7 priešos puolimo dieną) NEVĖŽIO ribon KĖDAINIŲ rajone gali išeiti ir mobilizuotos lenkų jėgos – apie 2–3 pėst. divizijas, o į pietus nuo BAPTŲ – puolusios KAUNO kryptimi lenkų jėgos. Tuo būdu, jei priešas 5 m[ob]. d. nebūtų mėginęs NEVĖŽĮ forsuoti arba tas mėginimas būtų atremtas, tai 6 m[ob]. d. popietinėmis valandomis arba 7 m[ob]. d. ryte būtų galima tikėtis bendro lenkų jėgų puolimo NEVĖŽIO ribai užimti: KĖDAINIŲ ir į šiaurę nuo jo rajone jėgomis apie 4–5 divizijas, o į pietus nuo BAPTŲ – apie 1–2 pėst. divizijas. Bendras pajėgų santykis susidarytų apie 1 : 2 mūsų nenaudai.

Telkiamos mūsų jėgos 5–6 mob. d. naktį galėtų atlikti dar vieną žygį ir, be 15 p. p., galėtų pasiekti galutinį telkimo rajoną.

Tuo būdu 6 m[ob]. d. ryte kariuomenės rezervus, jei dalis jų nebūtų panaudota kautynėms 5 m[ob]. d., galėtume turėti:

- POCIŪNĖLIAI–PALONAI–VADAKTĖLIAI raj. – 3 p. p. (8, 12 ir 16),
- DOTNUVOS raj. – 11 p. p.

Į galimus priešos veiksmus atsižvelgiant, I, IV P. D. ir 11 p. p. ginantis iš fronto, sutelktuosius šiaurėje mūsų rezervus drauge su didžiama kavalerijos būtų galima panaudoti smūgiui į šiaurinį priešos KĖDAINIŲ grupės sparną:

1. Vakariniam NEVĖŽIO krante tikslu atmesti priešą už NEVĖŽIO ir laiduoti šią ribą mūsų dalims gintis arba palengvinti mūsų besiginančių dalių pasitraukimą.

¹¹ Priedėlis nr. 8: Numatomoji padėtis 6 mob. dieną, apie vakarą. Pagrindas: Lietuvos žemėlapis, M 1:800 000.

2. Rytiniam NEVĖŽIO krante tikslu sulaukyti priešo mėginimus keltis per NEVĖŽĮ arba paties kėlimosi metu smūgiu į dešinį priešą sparną dezorganizuoti šiaurėje veikiančias jėgas.

Galimos mūsų rezervų smūgio išdavos ir numatomi tolimesni veiksmai

1) Vakariniam NEVĖŽIO krante:

- a) Smūgis pavyko; priešas nublokštas į rytinį NEVĖŽIO krantą. Šiuo atveju būtų galimas tolimesnis NEVĖŽIO ribos gynimas.
- b) Smūgis nepavyko: priešas mūsų puolimą sulaukė, o pats savo jėgų didžiuma pradėjo pulti bendrąja SURVILIŠKIS–BAISOGALA kryptimi. Šiuo atveju reikėtų pereiti prie stabdymo. Tam tikslui: 15 p. p. diriguoti užimti I stabd. ribą pavojingiausiame BAISOGALOS rajone, o pagr. jėgas (tiek gynusias NEVĖŽĮ, tiek smūgio grupę) atpalaidavus išvesti ir užimti I stabdymo ribą.

Pagrindinė sąlyga – smūgio grupei nesiduoti nublokšti nuo pagr. stabdymo krypties.

2) Rytiniam NEVĖŽIO krante

- a) Kai smūgis turėjo dalinio pasisėkimo, tačiau priešui NEVĖŽĮ forsuoti pavyko, – tektų smūgio grupę atpalaiduoti, išvesti į vak. NEVĖŽIO krantą ir visomis jėgomis pereiti prie stabdymo, užimant I stabdymo ribą.
- b) Kai smūgis nepavyko ir mūsų rezervai būtų atkirsti ryt. NEVĖŽIO krante, – žiūr. pnkt. 7 (19 pusl.).

6. Stabdymas

1. Stabdymo ribos, kuriose spiestinos stabdymo pastangos – žiūr. pried. Nr. 9¹².

2. Ribų įvertinimas

I riba – DUBYSOS up. žemupis – GYNĖVĖ–ŠUŠVĖ–DAUGYVENA upių riboje. DUBYSOS žemupis, kai kuriose atkarpose ir ŠUŠVĖ su DAUGYVENA sudaro rimtą perėjimui kliūtį.

II riba – Bendroje SKIRSNEMUNĖ–RASEINIAI–ŠILUVA–ŠIAULĖNAI–RADVILIŠKIS–up. VEZGĖ riboje.

Rimtesnės kliūtys, trukdančios stambesnių jėgų veikimo galimumus, yra į pietus nuo RASEINIŲ miškuotas masyvas ir TYTUVĖNAI–RADVILIŠKIS bare pelkėtas, sunkiai pereinamas ir mažesnėmis jėgomis lengvai ginamas ruožas. Šį pelkėtą ir mažomis jėgomis lengvai ginamą ruožą stambesnėms priešų kariuomenės jėgoms geriau būtų apeiti iš šiaurės arba iš pietų.

¹² Priedėlis nr. 9: Stabdymo ribos, kuriose spiestinos stabdymo pastangos. Pagrindas: Lietuvos žemėlapis, M 1:800 000.

III riba – Up. KRAŽANTĖ–KIAUNORIAI–REKYVOS ež.–up. ŠILADIS. Šios ribos centre – KIAUNORIAI–REKYVOS ež. bare – tęsiasi lygiagretus I-jai ribai pelkėtas ruožas, kurį irgi įmanoma ginti mažesnėmis jėgomis.

IV riba – KUROS up.–KURŠĖNAI–TRYŠKIAI–up. VIRVYČIA–up. VENTA. Šioje riboje rimtesnės kliūtis sudaro VENTOS ir VIRVYČIOS up.

II-ji ir III-ji stabdymo ribos patogesnės ginti ilgesnį laiką.

3. Stabdymo organizacija iki III ribos imt.

a) Stabdymo barai

Šiaurinis – pagal BAISOGALA–ŠIAULIAI geležinkelį,

Vidurinis – išveda į TYTUVĖNŲ–ŠIAULIŲ balotą ruožą,

Pietų – pagal DUBYSOS up.

Skiriamosios – žiūr. pried. Nr. 9.

b) Jėgų suskirstymas

Šiaurės baras:

I pėst. divizija, III pėst. divizija be 7 p. p. +

15 p. p., 11 ir 16 pėst. pulkai, kav. brigada.

Vidurinis baras:

IV pėst. divizija be 13 p. p.

Pietų baras:

II pėst. div., 13 pėst. pulkas.

II pėst. pulkas į šiaurinį barą turėtų būti išvestas

stabdymo eigoje.

7. Atvejis, kai kariuomenės rezervai būtų atkirsti rytiniam NEVĖŽIO krante

Kariuomenės rezervų užangažavimas rytiniam NEVĖŽIO up. krante prieš priešą pagr. jėgų šiaurinį sparną, dėl smūgio grupės mažo pajėgumo, laukiamų išdavų gali neatnešti: priešas dalimi savo jėgų gali pasiruošti gintis prieš smūgio grupę, o pagrindinėmis jėgomis tęsti NEVĖŽIO up. forsavimo operaciją ir pulti bendrąja ŠIAULIŲ kryptimi. Puolimui sėkmingai besivystant (vak. NEVĖŽIO krante priešui atremti laisvų jėgų nebūtų), atsirastų pavojaus:

1) Kad mūsų jėgos gali būti perkirstos pusiau,

- 2) Kad smūgio grupė gali būti nustumta nuo pagr. stabdymo krypties,
- 3) Kad mūsų pietų jėgos, besitraukdamos vak. DUBYSOS up. krantu, į KURŠENŲ rajoną gali išeiti vėliau, negu kad puolusios ŠIAULIŲ link pagr. prieš jėgos, kurios gali labai apsunkinti tolimesnį mūsų pietų jėgų pasitraukimą į šiaurę. Priešui pagr. jėgom NEVĖŽĮ forsavus ir mūsų smūgio grupę nuo pagr. stabdymo krypties nubloškus, tektų:
 - 1) Smūgio grupei stabdant trauktis bendraja SMILGIAI–JONIŠKIS kryptimi.
 - 2) I p. div. ir 11 p. p. stabdant trauktis bendraja KREKENAVA–ŠIAULIAI kryptimi.
 - 3) IV p. div. be 13 p. p. stabdyti bendraja KĖDAINIAI–KURTUVĖNAI kryptimi. Neleisti priešui peržengti III stabd. ribos, kol mūsų pietų jėgos (II P. D. ir 13 p. p.) nepasitrauks į šiaurę nuo KRAŽANTĖS up.
 - 4) II P. D. ir 13 p. p. – trauktis RASEINIAI–KELMĖ–PAPILĖ kryptimi.

Didžiumai mūsų jėgų į šiaur. LIETUVOS teritorijos dalį pasitraukus, tektų arba gintis IV stabdymo riboje, arba pereiti LATVIJOS teritorijon.

239

8. Desanto įtaka į mūsų pagr. jėgų veiksmus

Apie 4–5 mob. dieną iškeltasis lenkų jūros desantas pirmiausia turėtų išstumti iš KLAIPĖDOS 6 p. p. ir užimti KLAIPĖDOS uostą.

Tolesni desanto veiksmai galėtų vystytis pagal KLAIPĖDOS–TELŠIŲ geležinkelį (mums pavojingiausia kryptis pietų jėgų pasitraukimo atžvilgiu).

6 pėst. pulko silpnai stabdomas priešo desantas apie 10 mob. d. galėtų išeiti į mūsų pietų jėgų pasitraukimo kelius LUOKĖ–RAUDĖNAI rajone.

Išvada

Mūsų rytų jėgoms perėjus prie stabdymo, iškeltajam lenkų desantui neleisti peržengti VARDUVOS up.–TELŠIAI–VARNIAI ribos, kol mūsų pietų jėgos, stabdydamos nepasitrauks į šiaurę nuo ŠIAULIAI–TELŠIAI geležinkelio.

Kaip jau minėta, tam tikslui, be 6 p. pulko, tektų panaudoti ir 7 p. pulką.

Patogioms aplinkybėms susidėjus, prisidengus užpakalinėmis¹³ saugomis¹⁴ iš rytų, būtų galima mėginti priešo desantą sumušti, panaudojus, be 6 ir 7 pėst. pulkų, besitraukiančias II P. D. dalis.

VI. A2 BLOGESNIS ATVEJIS

Tenka skaitytis, kad priešui puolus staiga ir netikėtai, priedangos rinktinės kai kuriose kryptyse gali neištesėti joms skirtų uždavinių įvykdyti. Taip pat turime skaitytis, kad tose kryptyse galės neįvykti ir mūsų P.A. b-nų susimobilizavimas.

¹³ Užnugario.

¹⁴ Sauga, pozicijos palei perimetrą apsiginti nuo priešo puolimo, dažniausiai sparnuose ir užnugaryje, tačiau galima ir priekinė sauga, t. y. esanti priešais pagrindines pozicijas.

1) MARIJAMPOLĖS priedangos rinktinės netesėjimas gali turėti įtakos į 11 pėst. pulko susimobilizavimą. Šis pulkas neužbaigęs mobilizacijos turėtų pasitraukti į KAUNĄ arba įsivelti į kautynes.

2) Priešo kavalerijos daliniai, mobilizacijai besibaigiant, galėtų pasirodyti žemutinio NEMUNO riboje, 13 pėst. pulkui šioje riboje dar neišsistačius.

3) ALYTAUS priedangos rinktinės netesėjimas galėtų atsiliiepti tik į 11 pėst. pulko mobilizaciją – pulkui nesusimobilizavus tektų pasitraukti į KAUNĄ.

4) KAIŠIADORIŲ priedangos rinktinės netesėjimas verčia jau 1-mą mob. dieną apie vakarą išskirti dalinius iš KAUNE besimobilizuojančių pulkų KAUNO rytų priegoms ginti. Be to, jau 1-mą mob. dieną tenka skaitytis ir su JONAVOS tiltų užgrobimo mėginimu. Todėl JONAVOS tiltai turėtų būti paruošti sprogdinimui jau 1 priešų puolimo dieną.

5) UKMERGĖS priedangos rinktinės netesėjimas gali atsiliiepti į NEVĖŽIO ribos užėmimą šiaurėje nuo KĖDAINIŲ: – NEVĖŽIO ribą priešų kavalerijos daliniai gali pasiekti 2 mob. d. apie vidudienį, t. y. 4 ir 10 pėst. pulkams dar besimobilizuojant. Užtat NEVĖŽIO ribą mums gali tekti užimti su kautynėmis, o šios ribos parengimą gynimuisi vykdyti priešų pėstininkų akivaizdoje.

Priešų kavalerijos puolimas NEVĖŽIO link galėtų suvaržyti savalaikį 4 pėst. pulko pakilimą žygin NEVĖŽIO ribai užimti.

Išvada

1) Didžiausias pavojus galėtų kilti dėl UKMERGĖS priedangos rinktinės netesėjimo. NEVĖŽIO ribą priešas galėtų forsuoti 4 mob. dieną apie vidudienį, kada mūsų kariuomenės numatytas rezervų sutelkimas už NEVĖŽIO dar nebaigtas (žiūr. pried. Nr. 6).

2) KAUNE sutelktoms mūsų kariuomenės jėgoms šiuo atveju priešas gali užkirsti pasitraukimo kelią į š. vakarus.

Sumanymas

Arčiausia esančiomis jėgomis (4 p. p., 3 p. p. daliniais, 3 kav. pulku ir šarvuočių rinktinės daliniais) nublokšti prasiveržusią priešų kavaleriją nuo NEVĖŽIO, išsidėstyti šioje riboje gintis ir vykdyti numatytą kariuomenės rezervų telkimą.

Nepavykus išsidėstyti NEVĖŽIO riboje, organizuoti pasipriešinimą ŠUŠVĖS up. riboje (žiūr. pried. Nr. 10¹⁵), kurią išlaikyti tiek laiko, kol KAUNO rajone veikusios dalys stabdydamos pasitrauks už DUBYSOS. Vėliau pereiti prie stabdymo, užimant II stabdymo ribą.

¹⁵ Priedėlis nr. 10: Blogesnis atvejis. Padėtis 4 mob. dieną, jei prasiveržusios per Nevėžį priešų kavalerijos nublokšti nepavyktų. Pagrindas: Lietuvos žemėlapis, M 1:800 000.

VII. ATVEJIS, KAI MŪSŲ MOBILIZACIJA ĮVYKO NEKLIUDOMAI

Priešas nepuola, bet jo puolimo galima laukti kiekvienu momentu.

Sumanymas

Išstumti numatomose priešo puolimo kryptyse arčiau prie adm. linijos mūsų kariuomenės junginių dalį, kad tuo būdu išlošę ploto, priešui puolant, galėtume išlošti ir daugiau laiko.

Kariuomenės jėgas sugrupuoti taip, kad būtų laiduota bendroji NEMUNAS–NERIS–ŠVENTOJI riba.

Jėgų suskirstymą – žiūr. pried. Nr. 11¹⁶.

VIII. ATVEJIS, KAI OPERACIJŲ PRIEŠ LENKUS METU MUS PUOLA VOKIEČIAI

Perėjimui prie op. plano „V+L“ sunkiausias atvejis būtų, kai baigę mūsų kariuomenės rezervų telkimą, nuo NEVĖŽIO ribos persitvarkytume stabdymui (žiūr. pried. Nr. 8).

Šiuo atveju pietų sparne veikiančioms mūsų jėgoms (II P. D. be 11 p. p., 2 p. p., 13 p. p.) vokiečiai galėtų atkirsti pasitraukimo kelius.

Šios mūsų pietinio baro jėgos, lenkus stabdydamos, greičiausia į vakarus nuo DUBYSOS pasitraukti nebegalės ir turės trauktis DUBYSOS–ŠUŠVĖS tarpupiu šiaurės link. Lenkams pralaužus ŠUŠVĖS up. ribą PAŠUŠVYS–JOSVAINIAI bare, šių jėgų pasitraukimas į šiaurę galėtų nepavykti.

Sumanymas

- 1) Galimai greičiau išmetus lengvuosius dalinius DUBYSOS persikėlimams užimti ir tiltams sprogdinti, nukreipti dalį jėgų DUBYSOS ribai ginti.
- 2) Plotą tarp NEVĖŽIO ir ŠUŠVĖS up. stipresnėmis jėgomis ginti tiek laiko, kol mūsų pietų jėgos neišeis iš susidariusio „maišo“.
- 3) Pagr. jėgas išvedus į ŠIAULIŲ rajoną, pereiti prie „V+L“ op. plano vykdymo.

Kariuomenės Štabo Viršininkas, Gen. št. pulkininkas [Jono Černiaus parašas]

L. e. I Skyriaus Viršininko p., Gen. št. pulkininkas leitenantas [Leono Rupšio parašas]

1937 m. kovo mėn. 31 d.

Kaunas

¹⁶ Priedėlis nr. 11: Atvejis, kai mūsų mobilizacija įvyko nekliudomai. Pagrindas: Lietuvos žemėlapis, M 1:800 000.

BOOK REVIEWS / KNYGŲ RECENZIJOS